

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE SUÇLULUK VE UTANÇ ÜZERİNE YAPILAN
ARAŞTIRMALARIN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRİLMESİ**

ARZU DAĞKURS
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İLETİŞİM ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Emin Oryal TAŞKIN

MANİSA-2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE SUÇLULUK VE UTANÇ ÜZERİNE YAPILAN
ARAŞTIRMALARIN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRİLMESİ**

ARZU DAĞKURS
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İLETİŞİM ANABİLİM DALI

Doç. Dr. Emin Oryal TAŞKIN

(Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Erol ÖZMEN

(İkinci Tez Danışmanı)

Doç. Dr. Erol OZAN

(Jüri Üyesi)

Doç. Dr. Dilek ÖZMEN

(Jüri Üyesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif ERSOY

(Jüri Üyesi)

MANİSA-2015

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarımı ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Arzu DAĞKURS
İmza

TEŞEKKÜR

“Türkiye’de Suçluluk ve Utanç Üzerine Yapılan Araştırmaların Sistematik Değerlendirilmesi” adlı tez çalışmamda bana her konuda yardım eden ve bilgileriyle yol gösteren değerli danışmanlarım Doç. Dr. E. Oryal TAŞKIN ve Prof. Dr. Erol ÖZMEN’e; yüksek lisans eğitimime katkıda bulunan ve bu çalışmaya başlayabilmem konusunda beni motive eden değerli hocam Doç. Dr. Erol OZAN’a teőekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tezimi bitirebilmem için bana gerekli imkanları sunan Manisa/Şehzadeler Toplum Sağlığı Merkezi Başkanı Uzm. Dr. Müjde ŐERİFHAN-ILGÜN’e, desteklerini her zaman hissettiğim aileme ve beni cesaretlendiren arkadaşlarıma verdikleri destek ve güven için en içten teşekkür ve iyi dileklerimi sunarım.

Arzu DAĞKURS

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
BEYAN	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
EKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
1. ÖZET	1
2. ABSTRACT	2
3. GİRİŞ VE AMAÇ	3
4. GENEL BİLGİLER	6
4.1. Suçluluk ve Utanç İle İlgili Açıklamalar	6
4.1.1. Suçluluk ve Utanç Kavramları	6
4.2. Kuramsal Yaklaşımlar	10
4.2.1. Psikodinamik Kuram	10
4.2.2. Bilişsel Yaklaşım	14
4.2.3. Bağlanma Kuramı	15
4.3. Türkiye’de Kullanılan Suçluluk ve Utanç Ölçekleri	15
4.3.1. Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)	16
5. YÖNTEM	17
5.1. Çalışmanın Yürütülmesi	17
5.1.1. Araştırmaların Çalışmaya Dâhil Edilme Kriterleri	17
5.1.2. Literatür Taraması	17
5.1.3. Veri Toplama Aracı	19
6. BULGULAR	20
6.1. Çalışma Yöntemlerine Ait Özellikler	20
6.2. Suçluluk ve Utanç Duyguları Kapsamındaki Çalışmaların Değerlendirilmesi	20

7. TARTIŞMA	54
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	87
9. KAYNAKLAR	89
10. EKLER	101
11. ÖZGEÇMİŞ	110

TABLolar LİSTESİ

Tablo No		Sayfa No
Tablo 1.	İncelemeye Alınan Yayınların Yöntemi	22
Tablo 2.	Cinsiyetin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi	25
Tablo 3.	Ebeveyn Eğitiminin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi	27
Tablo 4.	Öğrenim Durumunun Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi	28
Tablo 5.	Kardeş Sayısının Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi	29
Tablo 6.	Sosyo-Ekonomik Düzeyin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi	30
Tablo 7.	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki	31
Tablo 8.	Özgeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki	37
Tablo 9.	Soy Geçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki	40
Tablo 10.	Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki	42
Tablo 11.	Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler	46
Tablo 12.	Suçluluk ile Utanç Duyguları Arasındaki İlişki	53

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No

Sayfa No

Şekil 1. Elektronik Veri Tabanlarını Tarama Akış Şeması

18

EKLER LİSTESİ

	Sayfa No
EK-1. Veri Kontrol Listesi	101
EK-2. Suçluluk-Utanç Ölçeği	102
EK-3. Tez Konusu Onayı	108
EK-4. Etik Kurul İzin Yazısı	109

KISALTMALAR

Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi	AMATEM
Suçluluk ve Utanç Ölçeği	SUTÖ
Bakım Rolü Olmayan Bireyler	BROB
Diagnostic and Psychiatry Assosiation-	DSM
Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı	
Hastalarına Evde Bakım Veren Aile Üyesi	HBAÜ
Kronik Böbrek Yetmezliği	KBY
Örnekleme Alınan Birey Sayısı	n
Ortalama	Ort
Standart sapma	Ss

Başlık: Türkiye’de Suçluluk ve Utanç Üzerine Yapılan Araştırmaların Sistematik Değerlendirilmesi

Öğrencinin adı: Arzu DAĞKURS

Danışmanlar: Doç. Dr. E. Oryal TAŞKIN

Prof. Dr. Erol ÖZMEN

Anabilim Dalı: Sağlık Hizmetlerinde İletişim Anabilim Dalı

1. ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, ülkemizde Suçluluk ve Utanç Ölçeği’nin kullanıldığı araştırmalardan elde edilen verilerin sistematik olarak incelemesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası veritabanları yıl sınırı gözetmeksizin taranmış, ölçütlere uygun toplam 18 çalışma değerlendirmeye alınmıştır. Tüm yayınlar bulguları açısından sistematize edilerek incelenmiştir.

Bulgular: Bu sistematik inceleme sonunda, suçluluk ve utanç duygularının genellikle kadınlarda daha yüksek olduğu, disiplin cezası alan öğrencilerin daha fazla suçluluk ve utanç duyguları yaşadıkları, çocukluk çağı travma yaşantılarının suçluluk duygusunu azalttığı görülmüştür. Anksiyete ile utanç arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Psikolojik belirtileri yüksek olan grubun düşük olanlardan daha fazla utanç yaşadıkları, öfke ile suçluluk arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, intihar olasılığı ile suçluluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullananların daha fazla suçluluk, erkek homoseksüellerin erkek heteroseksüellerden daha fazla utanç yaşadıkları görülmüştür. Alkol bağımlılarının daha fazla suçluluk ve utanç yaşadıkları görülmüştür. Zihinsel engelli çocuk annelerinin sağlıklı çocuk annelerinden daha fazla suçluluk ve utanç yaşadıkları görülmüştür. Suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkinin aynı yönde ve yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuçlar: Çalışmalar suçluluk ve utanç duygularının sıklıkla eşzamanlı olarak yaşandığını göstermektedir. Bu çalışmanın, gelecekte yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacağı ve Türk örneğinde suçluluk ve utanç yaşantılarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Suçluluk, Utanç, Suçluluk ve Utanç Ölçeği

Title: Systematic Evaluation Of Studies Over Guilt And Shame In Turkey

Student name: Arzu DAĞKURS

Supervisors: Assoc. Prof. E. Oryal TAŞKIN
Prof. Erol ÖZMEN

Department: Communication Department in Health Services

2. ABSTRACT

Objective: The objective in this study is where the criteria for guilt and shame are used in our country has been systematically analysed and evaluated.

Material and Method: The national and international database concerning the purpose has been scanned without year limits, 18 studies related to the scale have been received for consideration.

Results: At the end of this systematic analysis, it has been seen that women have guilt and shame feelings in a higher rate compared to men, that students receiving disciplinary punishment feel more guilt and shame, and that trauma experiences in childhood decrease guilt feelings. A positive relation between anxiety and shame has been detected. It has been seen that a group with higher psychological symptoms feel more ashamed than the one with lower symptoms, that there is a meaningful relationship in a positive way between rage and guilt, and there is a positive feeling between suicide possibility and guilt. Drug users in a family feel more guilt, and male homosexuals feel more shame than male heterosexuals. Alcohol addicts feel more guilt and shame. Mothers of children with mental diseases feel more guilt and shame than mothers of healthy ones. The relationship between guilt and shame feelings seems to be high and in the same way.

Conclusion: Studies show that people often feel guilt and shame simultaneously. It is considered that this study will illuminate next studies and provide better understanding for guilt and shame experiences in Turkish paradigm.

Keywords: Guilt, Shame, Guilt and Shame Scale

3. GİRİŞ VE AMAÇ

Duygular; diğer insanların duygu ve düşüncelerine anlam verebilmek, yapılan hareketlerin doğru olup olmadığıyla ilgili değerlendirmelerde bulunabilmek, çevrede olanları açıklayabilmek gibi görevlere sahiptir. Greenberg (2002), atalarımızın yaşamsal bir tehlike anında hayatta kalabilmek adına aktive olan bazı beyin bölümlerinden korku ve öfke gibi duyguların üretildiğini belirtmektedir. Artan bilişsel kapasiteyle beraber hayranlık, pişmanlık, beğenme, suçluluk, utanma, aşk, nefret, merhamet gibi daha gelişmiş duygular yaşamaya başladığı ifade edilmektedir. Duyguların, insanların kendilerini ve kendileri dışında meydana gelen olayları anlamlandırılmasında ve çeşitli verileri bir araya getirebilmesinde önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir.

Suçluluk ve utanç da insanların tutum ve davranışlarını etkileyebilen ve her insanda değişik derecelerde yaşanan duygulardır.

Suçluluk duygusu, yaklaşık 5-6 yaşlarında çevreden gelen kurallar ve yasaklarla oluşan vicdani değerlere ters düşüldüğünde yaşanırken utanç duygusunun temelleri daha erken dönemlere dayanmaktadır. Motor becerilerin kazanmaya başlanmasıyla her şeye gücünün yetmediği anlayan bebek kendine biçtiği değerlerin bir kısmını ebeveynine bir kısmında olmak istediği “ben”e yatırır. Olmak istenilen bu ben olunamadığında eksik başarısız ve küçük düşmüş hissedilir. Hissedilen bu duygunun utanç duygusu olduğu belirtilmektedir (Ersoy 2014).

Suçluluk ve utanç, toplumda belirli standartlara uymaya teşvik eden sosyal davranışları düzenleyen kişinin kendisini yönetmesine yardımcı olan iki duygudur. Her insanın belli düzeylerde mutlaka yaşadığı iki duygu olmasına karşın suçluluk ve utanç bilimsel olarak yeterince anlaşılmamıştır. Belli düzeylerde kaldığında toplumsal düzenin sürmesine ve sosyalleşmesine önemli derecede katkısı olan bu iki işlevsel duygu belli düzeyleri aştığında ise kişiyi olumsuz bir şekilde etkileyerek depresyon gibi ruhsal sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Bireylerin bu duyguları nasıl ve ne miktarda geliştireceği birçok değişkene bağlıdır.

Barrett (1995) suçluluk ve utancın gerek insanların kişiler arası ilişkilerinde gerekse içinde yaşadığı toplumda sosyal nizamın belli standartlarda sürdürülebilmesi

adına önemli işlevleri olduğunu ifade etmektedir. Toplum tarafından benimsenmiş değerlerin göz önünde bulundurulmasında ve toplumsal düzenin sağlanmasında, kişinin kendisiyle ilgili verilere ulaşmasına ve sosyal çevreden uzaklaşma ve göz temasından kaçınma gibi davranışların utanç duygusunun işlevleri arasında olduğu belirtilmektedir. Suçluluğun da sosyal standartları öne çıkarttığını ve kişinin kendi ile ilgili öğrendiklerinin gelişimi, aktif bir eylemde bulunduğunu idrak etmesiyle desteklendiğini ifade eder. Barrett (1995), kişi yaptığı bir şeyden dolayı suçluluk hissediyorsa bu duygunun onu hatalarını telafi etmek adına diğerlerine yakınlaştırdığını ileri sürmektedir.

Suçluluk ve utanç duygusunun yeterince anlaşılması toplumsal düzenin diğer insanları da dikkate alan bir tarzda sürmesini ve bazı ruhsal rahatsızlıklar için koruyucu önlemler alma konusunda da bilimsel katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Suçluluk ve utanç duygularını ölçmek amacıyla geliştirilmiş birçok ölçek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Suçluluk ve Utanç Ölçeği, Benlik Bilinci Duygulanım Testi, Suç İlişkili Utanç ve Suçluluk Ölçeği, Uyarlanmış Utanç ve Suçluluk Ölçeği, Beall Utanç ve Suçluluk Testi'dir.

Ülkemizde suçluluk ve utancı değerlendirmeye yönelik en yaygın kullanılan ölçek 'Suçluluk ve Utanç Ölçeği'dir. Türk örneklerinde Suçluluk ve Utanç Ölçeği'nin kullanıldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların sistematik olarak incelenip derlenmesi bu doğrultuda çalışma yapacak kişilere toplu bir bakış açısı ve ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak bu çalışmada, ülkemizde Suçluluk ve Utanç Ölçeği'nin kullanıldığı araştırmalardan elde edilen verilerin sistematik olarak incelemesi amaçlanmıştır. Diğer yandan bu sistematik derleme ile elde edilen bilgiler Türk toplumunu psikolojik olarak anlamaya çalışanlara önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Bu çalışmada sistematik derleme yöntemi ile değerlendirilen araştırmalardan, cinsiyet, anne-baba eğitimi, kardeş sayısı, maddi durum, öğrenim durumu, anne-babanın sosyal durumu, anne yaşı, doğum yeri, sosyal güvence, yaş, yaşanılan yer, aile yapısı, medeni durum, yaş, okunan bölüm ve fakülte kardeş sıralaması, algılanan ekonomik durum, algılanan aile gelir düzeyi, akrabalarda suç işleme, ailede bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylerin bulunması, psikolojik belirtiler, ailede ruhsal bozuklukların varlığı, sürekli tedavi gerektiren bedensel hastalıkların varlığı,

çocukluk çağında travma yaşantısının varlığı, ailede kronik hastalık varlığı, hasta bireyin hastalık süresi, şizofreni hastasına bakım veren aile üyesi olmak, kronik böbrek yetmezliği olan hastaya bakım veren aile üyesi olmak, herhangi bir bakım rolünün olmaması, zihinsel engelli çocuk annesi olma, sağlıklı çocuk annesi olmak, alkol kullanımı, cinsel yönelim, alkol bağımlılığı tanısı almış olmak, herhangi bir psikiyatrik tanısı bulunmamak, hemodiyaliz hastası olmak, böbrek nakli alıcı aday olmak, böbrek nakli verici aday olmak, sağlıklı olmak, depresyon durumu, atılganlık düzeyi, disiplin cezası alıp/almama durumu, intihar olasılığı, depresyon, sürekli öfke, çocukluk çağı travmaları, dissosiyatif yaşantılar, ana-baba tutumu, cinsiyet rolleri, algılanan ebeveynlik tarzı, psikolojik belirtiler, bağlanma stilleri gibi değişkenlerin suçluluk ve utanç duygularıyla olan ilişkisi konusundaki veriler derlenmiştir.

4. GENEL BİLGİLER

4.1. Suçluluk ve Utanç ile ilgili Açıklamalar

Bu bölümde suçluluk ve utanç duygularına ilişkin genel açıklamalara yer verilmiştir.

4.1.1. Suçluluk ve utanç kavramları

Suçluluk ve utanç, hem bireysel hem de diğer insanlarla ilişkilerimizde önemli birçok amaca hizmet eden yararlı duygulardandır. Suçluluk ve utanç duyguları diğer insanların bizimle ilgili fikir edinmesini sağlar ve davranışlarımızı şekillendirir.

Suçluluk ve utanç duygularının önce aile ile sonra çevre ve ilişki içerisinde bulunduğumuz diğer kişilerle geliştiği ve her iki duygunun da bireyin kendisiyle ilgi farkında olduğu tüm bilgilere dayalı ahlaki duygular olduğundan bahsedilmektedir (Tangney ve Dearing 2002). İnsanlar, hem kendi hem de iletişim içerisinde buldukları diğer insanların gözünde nasıl göründükleriyle ilgili suçluluk ve utanç gibi duygular yaşadıkları belirtilmektedir (Fischer ve Tangney 1995).

Piers ve Singer (1953)'e göre suçluluk duygusu süperego tarafından çizilen sınırlar geçildiğinde yaşanırken, utanç duygusu ise ego ideali (benlik ideali) tarafından konulan bir amaca erişilemediğinde yaşanmaktadır. Bilinçdışı olarak utanç duygusunun altında anne- babanın isteklerini yapmamaktan doğan terk edilme korkusu, bilinçdışı olarak suçluluk duygusunun altında ise anne-baba tarafından içselleştirilen standartların yerine getirilmemesinden doğan hadım edilme ve cezalandırılma korkusu yatmaktadır (akt. Tangney ve Dearing 2002).

Piers'e göre utanç suçlulukta olduğu gibi üstbenlik ile benlik arasındaki gerilimden değil, benlik ideali ile ben arasındaki gerilimden kaynaklanır. Suçluluk bir sınıra (üstbenliğin koyduğu) dokunulduğunda ya da bu sınır ihlal edildiğinde ortaya çıkarken, utanç bir amaca (benlik idealinin koyduğu) ulaşılmadığında kendini gösterir. Utanç başarısızlığa eşlik eder, suçluluk ise ihlale (Chasseguet-Smirgel 2005).

Utanç duygusu, olumsuz bir davranış yapıldığında bu kötü etkiyi telafi etme yönünde kişinin isteksizlik göstermesine neden olurken, suçluluk duygusunun bireyleri işlenen bir kusuru, yapılan bir yanlışlığı giderecek veya önleyecek davranışlarda bulunmaya teşvik ettiği ileri sürülmektedir (Barrett 1995).

Genelde insanlar günlük yaşamlarında utanç sözcüğünü kullanmak istememekte bunun yerine suçluluk kelimesini daha sıklıkla kullanmaktadırlar (Tangney ve Dearing 2002).

Ülkemizde ise özellikle kendi kişiliğimiz veya başlarının kişiliklerine yönelik duygu ve düşüncelerimizi ifade ederken ve ar-namus kavramlarına yönelik söylemlerde suçluluk yerine daha çok utanç sözcüğü kullanılmaktadır. Kendi kişiliğimizle ilgili düşüncelerimizi ve duygularımız söz konusu olduğunda ise utanç bahsedilmesi güç duygulardan olmaktadır. Bunun sebebi ise eksik yanlarımızın açığa çıkmasını, bilinmesini istememizden kaynaklanıyor olabilir.

Olumlu veya olumsuz bütün şartlarda utanç duygularının benlik saygısını azalttığı, diğer yandan suçluluk hissedenlerin ise kusurlarını onarma ümidi içerisine oldukları ileri sürülmektedir (Jacoby 1994).

Kişinin, kendisine ait duygularla ve başkasının da kendisiyle ilgili sahip olduğu duygularla ilgili değerlendirmeler yaptığı belirtilmektedir. Utanç duygusunun, “iyi biri değilim”, “benim iyi biri olmadığımı düşünüyor” ve “diğerleri beni izliyor” , suçluluğun ise, “ben, başka birinin değerlerini ihlal ettim” ve “başkası davranışından kötü etkilendi” şeklinde değerlendirmeler içerdiği belirtilmektedir (Barrett 1995).

Utanç, ahlaki durumlar dışında kişisel eksikliğin anlaşılmasıyla kendini gösterirken, suçluluk duygusunda ahlaki ihlalin gerektiği belirtilmektedir (Hoblitzelle 1987).

Benlik ideali ile benlik arasındaki gerilimin bir yetersizlik duygusu, kendine saygıda bir düşüş yani utanç yarattığı ifade edilmektedir (Kramer 1958).

Enç (1990)’e göre “utanç, bir eksiklik veya uygun olmayan bir davranışta bulunulduğu fark edilince ortaya çıkan bir duygudur” (akt. Deniz 2006).

Smith ve Briggs (1986)’e göre “sosyal ilişkileri etkileyen önemli faktörlerden biri diğer insanların olduğu yerde huzursuzluk ve engellenmişlik hissi olarak tanımlanabilen utanç duygusudur” (akt. Güngör 2001). “Bireyin, kendini var olan

benliğini algılayış biçimi ile olmak istediği benliği arasında uyumsuzluklar olduğunda utanç duygusu yaşadığı ifade edilmektedir” (Broucek 1991) .

Bireyin, kendi değerlerine uygun kişisel değer ve inançları zedelendiğinde utanç duygusu yaşandığı öne sürülmektedir (Lewis 1992).

Darwin (1872), utanç duygusunun gerisinde şiddetli bir saklanma arzusunun olduğunu söylemekte; utancın, bir an önce bitmesi istenilen acı verici bir deneyim olduğunu ileri sürmektedir (Lewis 1987a).

Utanç duygusunun, bireyi diğerlerinin gözünden görmesini sağladığı belirtilmektedir. Buna göre utanç duygusu yaşayan bir kişi genelde başkasıyla göz teması kurmamaya çalışır, yüzünü göstermek istemez, başını önüne eğer ve genelde diğer insanlarla muhatap olmak istemez (Barrett 1995; Lewis 1987a).

Utancın, bireyin kimliğiyle ilişkili, kendinde eksiklik yaşamasına sebebiyet veren acı verici bir duygu olduğu belirtilmektedir. Utanç deneyimleri kişinin içe kapanmasına sinmesine neden olmaktadır (Greenberg ve Watson 2006). Ruhsal rahatsızlıkları olan kişilerin bir davranışta bulduklarında ya da bulunmadıklarında suçluluk yaşadıkları ancak utancı, kim olduklarıyla alakalı durumlarda yaşadıkları gözlenmiştir. Utanç duygusu yaşayan, insanların kendilerini önemsiz, görgüsüz, sevimsiz veya ahmak gibi hissettikleri belirtilmektedir (Greenberg ve Watson 2006).

Utancın kendimizi önemsizleştiren, aşağılatan bir yanının olduğu belirtilmektedir. İlla hoş gitmeyen bir davranışta bulunduğumuzda ortaya çıkmadığı ifade edilmektedir. Örneğin; bireyin saçları seyrek olduğu için, çok ince veya uzun bir yapıya sahip olduğu için, ayakları büyük olduğu için veya şişman olduğu için utanç duyabildiği belirtilmektedir (Jacoby 1994).

Lewis’e göre “utanç yaşanan anlarda kişiler davranışları yerine kendi benliklerini değerlendirmektedirler” (akt. Özer 2011).

Suçluluk duygusu temel olarak egonun süperego tarafından yargılanışından kaynaklanan gerilimin ifadesi olarak kavramsallaştırılmıştır (Freud, 1923).

Suçluluk, yapılması kanunen veya dinen yasak toplumun ahlaki normlarının çiğnendiği düşüncesinin yol açtığı rahatsızlık olarak ifade edilmektedir (Budak 2003).

Suçluluk yaşayan biri davranışlarının neticesinde ortaya çıkan zararı düzeltmeye çalışmaktadır. Suçluluk da utanç gibi, ahlaki bir takım normları öne çıkartmaktadır

ancak kişi edilgen konumdan olmaktan çok etken konumdadır. Bu da kişiye olumsuz bir sonuca yol açıp açmayacağını veya olumsuz bir neticeye yol açtığında bunu telafi edebileceğini böylece becerilerini veya eksikliklerini öğrenebileceği görüşü ortaya çıkmıştır (Barrett 1995).

Lewis'e göre "suçluluk yaşanan anlarda kişiler benliklerinden ziyade yaptıkları hatalı davranışları değerlendirmektedirler" (akt. Özer 2011).

Suçluluk duygusu, kişilerarası ilişkileri desteklemekte ve güçlendirmektedir. Genel olarak insanların, hak etmedikleri halde fazla kazanımları olduğunda veya başkalarına rahatsızlık, kayıp, zarar, sıkıntı, üzüntü yaşattıklarında kendilerini suçlu hissettikleri ifade edilmektedir (Baumesiter ve ark. 1995).

Suçluluk duygusu yaşamaya yatkın olan bireylerin genel olarak empatik bireyler olduklarından bahsedilmektedir (Leisth ve Baumesiter 1998).

Weiner (1985), suçluluk duygusunu "bireyin sorumluluğundaki bir görevi yerine getirmemesi neticesinde ortaya çıktığından bahsetmektedir" (akt. Dost ve Yağmurlu 2006).

İnsanların belirli davranış sebebiyle suçluluk hissettiklerinde genellikle yapılan kötü şey için pişmanlık ve gerilim duygusu yaşadıkları ifade edilmektedir (Tangney 1995).

Pişmanlık suçluluk duygusuyla karıştırılabilmektedir. Pişmanlık ile suçluluk arasındaki en önemli fark, suçluluğun kaynağının daha ziyade süperego [üstbenlik (halk arasında vicdan)] olmasıdır. Suçluluk duygusu, kişinin kendini cezalandırmasıdır. Suçluluk duygusu kişinin kendisini kınayan, suçlayan, eleştiren bir iç ses olarak hissedilir. Pişmanlık yaşayan birinden farklı olarak suçluluk yaşayan bir kişi kendisini değersizleştirir. Yapılan bir hata sonucunda özsayılarını zedeleyecek bir biçimde kendisini eleştirir ve kınar. Pişmanlıkta ise suçluluktan farklı olarak yapılan veya yapılmayan bir şeyden dolayı kişi kendisini eleştirirse, rahatsızlık duysa bile, bu durum özsayılarını zedeleyecek nitelikte değildir. Kişi kendi yanlışını görür ve buna razı olur (Özmen 2011).

4.2. Kuramsal Yaklaşımlar

4.2.1. Psikodinamik kuram

Freud'un kuramına göre üstbenlik (süperego) bireyin çocukluk yıllarında, benliğin bir parçası olarak giderek daha çok anne, baba ve toplumsal değer yargılarını içeren özel bir yapı olarak gelişir. Cinsel ve saldırgan dürtülerin ret edilerek anne babayla özdeşim kurmak sağlıklı süperego (üstbenlik) yapılanmasını dolayısıyla sağlıklı suçluluk duygusu yaşantılarını meydana getirir. Üstbenlik insan yaşantısında suçluluk duygusunu yaşatan yapıdır.

Çocuk bir yaşında kötü ile iyiyi, doğru ile yanlış sadece dürtüsel doyumuna göre değerlendirir. Çocuğa göre ona acı veren ve rahatsız eden şeyler kötü iken onu rahatlatan ve doyuran şeyler iyidir. Çocuk iki yaşından başlayarak etraftan gelen ancak henüz benimsemediği yanlış ile doğru, kötü ile iyi gibi yargıları ayırt etmeye başlar. Bu durumda çocuk, gittikçe ebeveynleri ya da başkalarının onayladığı, cezalandırdığı ya da beğenmediği şeylerin neler olduğunu öğrenir. Çocuğun üç ila dört yaşlarında yaşadığı iğdişlik kaygısını ve oedipus kompleksini çözmek için hemcinsi olan ebeveyni ile yaptığı özdeşim sonucunda süperego oluşur. Çocuğun daha sonraki yıllarda sosyal ilişkiler yoluyla kurduğu özdeşimler de üstbenliğin gelişimini sağlar. Üstbenlik (süperego) öncelikle cinsel ve saldırgan dürtülerin toplumsal ilişkiler için tehlike oluşturup oluşturmadığını denetler. Aynı zamanda ailevi ve toplumsal değer yargıların içsel temsilcisidir (akt. Öz 2004). Freud benliğin, bu özdeşleşmeler sonucu elde ettiği libidonun ikincil narsisizmin kaynağı olduğundan söz eder. Freud, ilk özdeşleşmelerin genel ve kalıcı etkileri olduğunu çünkü bunun bizi benlik (ego) idealine götürdüğünü öne sürmektedir (Chasseguet-Smirgel 2005).

Freud "benlik ideali" terimini ilk kez 1914'te "Narsisizm Üzerine" adlı makalesinde kullanmıştır. Freud narsisizmle birlikte benlik ideali kavramını da anlattığında benlik idealini birincil narsisizmin mirasçısı olarak sunmuştur. Benlik idealini oluşturan etken çocuksu narsisizmin ebeveyne yansıtılmasıdır. Daha sonra bu ebeveynle yapılan özdeşimler benlik idealini oluşturur. Freud "İnsan bir kez tattığı bir doyumdan vazgeçme yetisine sahip olmadığını göstermiştir. İnsan için bu

doyum, çocukluğunun narsistik mükemmelliğinin bir sonucudur. Kendisinden kopartılarak alınan bu erken mükemmellik durumuna, yeni bir benlik ideali biçiminde yeniden kavuşmaya çalışır. Bir ideal olarak kendi önüne yansıttığı şey, basitçe, çocukluğunun, kendi ideali olduğu zamanın yitirilmiş narsisizminin ikamesidir. Benliğin gelişmesi birincil narsisizmden bir kopuşa dayanır, bu ona yeniden kavuşmak için güçlü bir çabayla sonuçlanır. Bu ayrılık, libidonun dışarıdan dayatılmış bir benlik idealine doğru yer değiştirmesi sayesinde mümkün olur ve doyum bu ideale erişmenin sonucudur”der (akt. Chasseguet-Smirgel 2005). Freud, utangaçlığı narsisizm ve benlik ideali bağlamında dikkate almıştır.

Birincil narsisizmin mirasçısı olan benlik idealinin tümgüçlülüğü yeniden elde etme girişimini temsil ettiği; oedipus kompleksinin mirasçısı olan üstbenliğin ise hadım edilme kompleksinin bir sonucu olduğu ileri sürülmüştür (Chasseguet-Smirgel 2005).

Tangney ve Dearing (2002), bazen utancın suçluluk getirdiğini suçluluğun peşinden de utancın geldiğini öne sürmüşlerdir (Cirhinlioğlu ve Güvenç, 2011). Buna göre sağlıklı bir bireyde süperegoyla ego ideali birbirine paralel olduğundan bir davranış yapıldığı zaman eğer bu davranış süperegoya aykırı bir davranışsa aynı zamanda ego idealine de aykırı bir davranış olacağından sıklıkla eş zamanlı olarak suçluluk ve utanç duyulur.

Milrod (1990)’a göre benlik idealinden (ego ideali) kaynaklanan utanç duygusu, toplumu oluşturan bireylerin ortak görüş ve düşünceleri altında kişinin kendi tercihi olduğundan daha bireye özgü unsurlar içermektedir. Suçluluk duygusunun kaynağı olan üstbenlik (süperego) ise toplum, içinde yaşanılan çevre ve ebeveyn tutumlarının etkisi altındadır. Süperego (üstbenlik) toplum ve çevre ile ilgiliyken utanç daha çok bireye özgü unsurlar barındırmaktadır. Bununla birlikte sağlıklı bir bireyin ego ideali (ideal benlik) süperegosuna (üstbenlik) paralel, ona uygun olacaktır (akt. Yaşa 2012).

Ergenlik dönemine gelindiğinde ikinci ödipal dönemden bahsedilebileceği ifade edilmektedir. Oedipus kompleksine göre bir yandan karşı cinsten ebeveyne sevgi duyulurken, diğer yandan hemcinsi olan ebeveynden nefret edip ortadan kaldırılması gereken bir engel gibi görülürken ayrıca onun yerini almak gibi rekabet duyguları yaşanır. Ödipal dönemde anne-babayı sevmeye ve nefret etmeye istekleri reddedilerek onlarla özdeşim kurulur. Bu sağlıklı süperego yapısının çekirdeğidir. Bilinçdışı

gerçekte olanlar ile henüz olmayan istekleri birbirinden ayırt edemez. Eğer birey ergenlik döneminde ödipal dönemdeki gibi herhangi bir şekilde ödipal fantezilerini harekete geçirecek bir durum yaşar ve galip gelirse bilinç dışında bunun suçluluk olarak yaşayabileceği ileri sürülmektedir (Brenner 1998).

Krause (1998) psikanalizcilere göre içselleştirilen anne-baba kuralları, yasakları ve cezalarından üstbenlik meydana gelmektedir. İdeal benlikte bütünleşen nesne tasarımlarına ve narsisistik yatırımlı kendilik tasarımlarına göre ise kişinin kendini değerlendirmesi utanma duygusunu meydana getirmektedir (akt. Odağ 2004).

Blos (1985) preödipal dönemdeki ilkel nitelikler belirgin hale geldiğinde suçluluk ve utanç duygularının arttığını öte yandan üstbenlikte çoğunlukla agresyonların, ideal benlikte ise libidinal yatırımların olduğundan söz etmiştir (akt. Odağ 2004).

Odağ (2004), ruhçözümleyicilerin normal bir gelişimde ideal benlikle üstbenliğin birbirinden ayrıştığını, ayrı birimler olarak etkinliklerini sürdürdüklerini varsaydıklarını aktarmıştır.

Kramer (1958)'e göre benlik ideali bir kişinin oluşturmak istediği şeyi, ulaşmak istediği amaçları temsil eder. Benlik ideali ile benlik arasındaki gerilim, utanç, yani bir yetersizlik duygusu, kendine saygıda bir düşüş yaratır. Benlik ideali ile benlik arasındaki uyum öz doyumla, bir gurur duygusuyla sonuçlanır (Chasseguet-Smirgel 2005).

Piers ve Singer (1953)'e göre suçluluk duygusu süperego tarafından çizilen sınırlar geçildiğinde yaşanırken, utanç duygusu ise ego ideali (benlik ideali) tarafından konulan bir amaca erişilemediğinde yaşanmaktadır. Bilinçdışı olarak utanç duygusunun altında anne- babanın isteklerini yapmamaktan doğan terk edilme korkusu, bilinçdışı olarak suçluluk duygusunun altında ise anne-baba tarafından içselleştirilen standartların yerine getirilmemesinden doğan hadım edilme ve cezalandırılma korkusu yatmaktadır (akt. Tangney ve Dearing 2002).

Piers'e göre utanç suçlulukta olduğu gibi üstbenlik ile benlik arasındaki gerilimden değil, benlik ideali ile benlik arasındaki gerilimden kaynaklanır. Suçluluk bir sınıra (üstbenliğin koyduğu) dokunulduğunda ya da bu sınır ihlal edildiğinde ortaya çıkarken, utanç bir amaca (benlik idealinin koyduğu) ulaşılamadığında

kendini göster. Utanç başarısızlığa eşlik eder, suçluluk ise ihlale (Chasseguet-Smirgel 2005).

Erikson utanç duygusunu psikoseksüel gelişim döneminin anal dönemiyle bağdaştırmış ve bu duygunun benlik denetimi ve özerkliğe karşı ortaya çıkan bir duygu olduğundan söz etmiştir. Erikson psikososyal gelişim döneminin ikinci ve üçüncü dönemlerinde suçluluk ve utanç duygularının ortaya çıkışından bahsetmektedir. Çocuğun bir buçuk ila üç yaşları arasındaki dönem “özerkliğe karşı utanç ve şüphe” dönemi olarak adlandırılmıştır. Çocuk bu dönemde fiziksel eylemlerini kendisi yapmak ister (Erikson 1984). Özbay (2003) bu dönemde çocuk herhangi bir nedenle engellenir ve dönemi başarıyla geçemezse özgüven ve ‘ben kendime yeterim’ gibi duyguların yeterince gelişemediğini belirtmektedir. Bu sebeple bu dönemdeki çocuğa kendisiyle ilgili görüş ve algı biçimini olumsuz etkilemeyecek şekilde eylemlerini kontrol etme imkanı sunulduğunda gurur ve önceden yapmayı istediği şeylerde süreklilik duygusu gibi duygular oluşur. Bunun tersine çocuğun bağımsız davranabilme becerisi engellenir ve davranışlarına sürekli müdahale edilirse bu koşullarda büyüyen çocuğun ileride, kendi kapasitesinden kuşku duyma, utanma gibi davranışlar sergilediği söylenmektedir (Erikson 1984). Başka bir deyişle utanç duygusu, anal dönemde egonun üstesinden gelmesi gereken tuvalet eğitimi gibi bazı görevlere bir tepki sonucu oluştuğunu savunmaktadır (akt. Broucek 1991).

Erikson’a göre “utanç duygusunu sıklıkla engelleyen duygu suçluluk duygusudur. Ona göre suçluluk duygusu utanç duygusundan daha sonra gelişen bir duygudur” (akt. Broucek 1991). Gander ve Gardiner (1998), 3–6 yaşlarını kapsayan evrede çocuk dönemin temel özelliği olan ve bu dönemde yaşanan girişimciliğe karşı suçluluk duygusunu yaşarken aynı zamanda ilgisinin çevreye yöneldiği ifade edilmektedir. Bu dönemde ebeveynler ve diğer yetişkinler çocuğun dikkatini çeker, çevresinde neler olup bittiğine dair merakı artar, bunları anlamak için sıklıkla soru sorar. Çocuk etrafındakileri model alıp gördüklerini duyduklarını bazen çeşitli imge ve oyunlar aracılığı ile bazen de rol modellerini taklit ederek girişim duygusunu yaşarlar. Dereboy (1993), çocukların zihinlerinde beliren bu imgeleri ortaya koymak adına teşebbüste bulunmalarını, hedefe erişmek amacıyla girişimde bulunma anlamına geldiği belirtilmektedir. Anne ve babaların çocukların yaşadığı girişimcilik

duygusuna arka çıkmaları oldukça mühimdir. Çocuklar bir şeyler yapmaya cesaretlendirilmeli, yürüme, koşma ve oyun oynama gibi motor becerilerini kullanabilecekleri koşullar ve imkânlar sunulmalıdır. Erikson, eğer ebeveyn çocuğunun sorular sormasına müsaade ediyor, bağımsız bir şekilde hareket etme arzusunun kısıtlamıyorlarsa çocukta girişim duygusunun gelişmekte olduğunu ifade etmektedir. Bunun tersine eğer çocuğun araştırma ve sorgulama girişimleri ebeveyni tarafından sürekli engellenirse çocuk hareketlerinin yanlış olduğunu sanarak suçluluk duygusu yaşar (Gander ve Gardier 1998).

4.2.2. Bilişsel yaklaşım

Kognitif olarak olayları algılama biçimimiz duygularımıza ve davranışlarımıza yön verir.

Budak (2005), İnsanların zihinlerinde sosyal hayatı düzenleyen kurallar ve toplum tarafından içselleştirilmiş değerlerle ilgili şemalar olduğunu bu şemalara aykırı bir şekilde hareket edildiğinde bu durumdan rahatsız olunup suçluluk duygusu yaşandığını; utanç duygusunda ise bu değerlere, normlara, standartlara ve kurallara ait şemaların ihlal edilmesi kişilerin benlikleri için kabul edilemez olarak algılanmakta ve bu durumun kişiye kötü hissettirdiğini ifade etmektedir.

Arnold Buss (1979) bireylerin, diğer insanların değerlendirmeleri sayesinde kendilerinden haberdar olan sosyal nesnelere olduğundan bahsetmektedir. Edith Buss (1979) ise utanç duygusunun yaşanabilmesi için gerekli olan bu farkındalığın yaklaşık beş yaşından itibaren sosyal benliğin gelişimiyle kazanıldığından söz etmektedir.

Michael Lewis de utanç duygusunu bilişsel düzlemde incelemiştir. M. Lewis (2007, 2008)'in birçok deneysel araştırmayla ortaya koyduğu bilişsel yönleri olan, sekonder ve kendilik bilinci olan duygular gurur, utanç, mahcubiyet ve suçluluk duygularıdır (akt. Dinçer 2013).

Beck'in bilişsel modeline göre nasıl düşündüğümüz nasıl hissettiğimizden sorumludur. Buna göre negatif düşünceler, utanç, kaygı, suçluluk ve üzüntü gibi duygular hissedilmesine neden olmakta ve bu sebeple bireyin stresli yaşam durumlarıyla baş etmesini zorlaştırmaktadır (akt. Ağır 2007).

4.2.3. Bağlanma kuramı

Bowlby (1969,1980) tarafından geliştirilen bağlanma teorisi, bakıcının çocuğa verdiği tepkilere dayanmakta ve aralarında oluşan ilişkiye kadar uzanmaktadır. Kurama göre bebeklikte bakıcıyla kurulan ilişki modeline göre bağlanma davranışları oluşmakta aynı zamanda ileride kurulacak yakın ilişkilerde de etkisini göstermektedir.

Bowlby (1980) yaşamın ilk yıllarında bakıcının sergilediği davranışların, ocuk tarafından zihinsel temsiller olarak kodlandığını ileri sürmekte ve bu temsilleri içsel çalışan modeller olarak tanımlamaktadır. Bağlanma kuramının temeli olan bu içsel çalışan modellerin, bebeğe bakım veren kişi ile kurulan ilişki doğrultusunda oluştuğu ve kişinin benlik algısıyla ilgili bir takım temsiller, inançlar geliştirmesini sağladığını, başkalarına dair algıları etkilediği ve bu etkinin tüm yaşam boyunca sürdüğü savunulmaktadır.

Buradan yola çıkararak suçluluk ve utanç duygularının ona bakım veren aracılığıyla bebekliğin ilk yıllarında yaşandığını şeklinde ifade edilmektedir.

4.3. Türkiye’de Kullanılan Suçluluk ve Utanç lekleri

Suçluluk ve utanç duygularını ölçmek amacıyla ülkemizde geliştirilmiş veya Türkçeye çevrilmiş çeşitli ölçekler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Suçluluk ve Utanç leği, Benlik Bilinci Duygulanım Testi, Suç İlişkili Utanç ve Suçluluk leği, Uyarlanmış Utanç ve Suçluluk leği, Beall Utanç ve Suçluluk Testi’dir.

Ülkemizde yapılan birçok araştırmada (Ceylan 2007; Kalyoncu ve ark. 2002; Deniz 2006; Emir-ksz ve Bilge 2014; Karaçengel 2007; ztrk 2005; Sığrı ve ark. 2010; Karataş 2008; Elevli 2012; Köksal ve Gençdoğan 2007; Kourt 2011; zmen ve ark. 2008; Taşkıntuna ve zrmez 2011; şenel 2013; Yaşa 2012; Amanat 2011; zer 2011; Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010) kullanılan Suçluluk-Utanç leği (SUT) şahin ve şahin (1992) tarafından geliştirilen 24 maddelik, 5’li Likert tipi kendini değerlendirme türündeki ölçektir.

4.3.1. Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)

Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), depresyonla bağlantılı olduğu öne sürülen ve çeşitli koşullarda yaşanan suçluluk ve utanç düzeylerini ölçmektedir. Nesrin H. Şahin ve Nail Şahin tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. Bu ölçek hem yetişkinlere hem de ergenlere uygulanabilmektedir. Ölçek verileri üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeylerden 277 erkek ve 263 kız olmak üzere toplam 540 üniversite ve lise öğrencisinden toplanmıştır. ‘Baba eğitimi’ sosyoekonomik düzey ölçütü olarak kabul edilmiştir.

Suçluluk-Utanç Ölçeği bir ana ve iki ön çalışma neticesinde oluşturulmuştur. İlk ön çalışmada, 100 öğrenciye, Johnson ve Noel’in Dimensions of Conscience Questionnaire’i meydana getiren iki açık uçlu soru (hangi şartlarda utanç hangi şartlarda suçluluk yaşandığıyla ilgili) ve 28 madde uygulanmıştır. Bu çalışmanın neticesinde katılımcıların çoğunlukla suçluluk ve utanç yaşadıkları 36 durum belirlenmiştir. İkinci ana çalışmada 311 öğrenciye bu ölçek uygulanmıştır. Oransal olarak suçluluk alt boyutundan ve utanç alt boyutundan en çok işaretli olan maddeler seçilerek 24 maddelik ölçek oluşturulmuştur. Geliştirilen bu 24 maddeden 12 tanesi suçluluk alt boyutunu (3, 6, 7, 11, 12, 14, 16, 17, 21, 22, 23, 24. sorular), geriye kalan 12 soru ise utanç alt boyutunu (1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 15, 18, 19, 20. sorular) oluşturmaktadır (Şahin ve Şahin 1992). Suçluluk ve utanç duyguları ayrı ayrı puanlanmaktadır. Yüksek çıkan puanlar, suçluluk ve utanç duygularının yoğunluğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda iç tutarlılık Cronbach Alfa değeri ‘suçluluk’ için 0.81, ‘utanç’ için 0.80 olarak saptanmıştır (Savaşır ve Şahin 1997).

5. YÖNTEM

Bu çalışmada, Türk örnekleminde Suçluluk ve Utanç Ölçeği kullanılarak yapılan araştırmalardan elde edilen verilerin sistematik olarak incelemesi amaçlanmıştır.

5.1. Çalışmanın Yürütülmesi

5.1.1. Araştırmaların Çalışmaya Dâhil Edilme Kriterleri

Çalışma kapsamına alınacak araştırmaların seçiminde aşağıda belirtilen kriterler dikkate alınmıştır.

1. Nesrin H. Şahin ve Nail Şahin tarafından geliştirilen “Suçluluk ve Utanç Ölçeği”nin kullanılması,
2. Örneklemelerin Türkiye’den olması,
3. Ulusal ve uluslararası veri tabanlarından tam metnine ulaşılabilen çalışmalar.

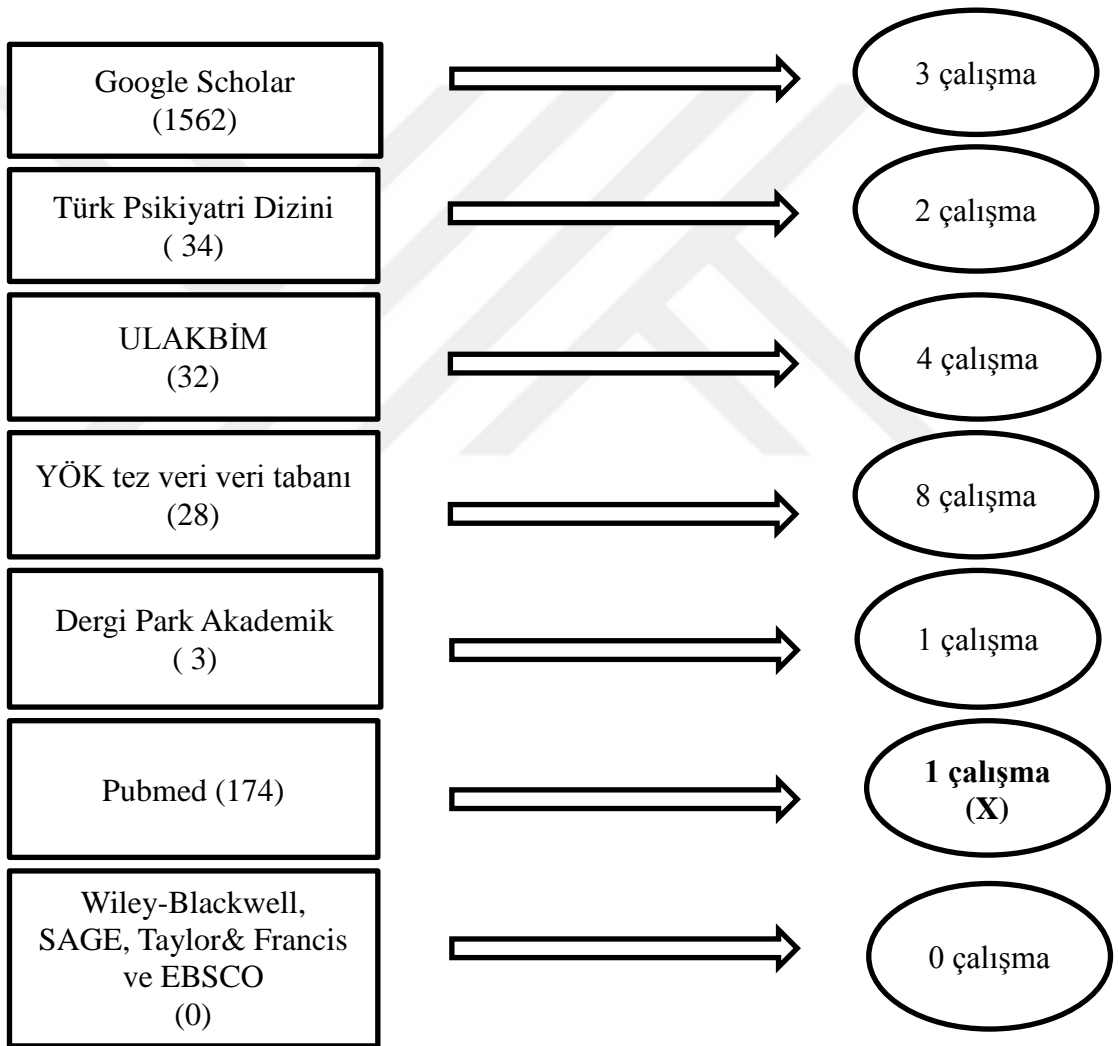
5.1.2. Literatür Taraması

Bu sistematik derlemede amaca uygun olarak kullanılan elektronik veri tabanları, Türk Psikiyatri Dizini, Ulusal Tez Merkezi (YÖK), Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), Dergi Park Akademik, Wiley-Blackwell, SAGE, Taylor& Francis, EBSCO, Pubmed, Google Scholar’dır (Şekil 1).

Bu elektronik veri tabanları yıl sınırı gözetmeksizin “suçluluk ve utanç”, “Suçluluk ve Utanç Ölçeği”, “shame and guilt”, “Shame and Guilt Scale” anahtar sözcükleri kullanılarak taranmıştır. Wiley-Blackwell, SAGE, Taylor& Francis ve EBSCO veri tabanlarında 0 sonuç bulunmuştur. Google Scholar’daki 1562 çalışmadan üçünün, Türk Psikiyatri Dizini’ndeki 34 çalışmadan ikisinin, ULAKBİM’deki 32 çalışmadan dördünün, Dergi Park Akademik’deki 3 çalışmadan ise birinin belirlenen kriterlere uygun olduğu yani Türk örnekleminde yapılmış tam metnine ulaşılabilen makaleler olduğu saptanmıştır. YÖK’ün tez veri tabanından ulaşılan 28 çalışmadan sekizi Türk örnekleminde yapılmış tam metnine ulaşılabilen

yayınlanmamış tez çalışmalarıdır. Pubmed'den 174 yayına ulaşılmıştır. Bunlardan 1 tanesi Türk örnekleminde yapılmış tam metnine ulaşılabilen makale çalışmasıdır. Ancak suçluluk ve utanç ölçeği, geliştirilen bir ölçeğin (çok boyutlu öfke ölçeği) geçerliğini sınamak amacıyla kullanıldığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Toplam, 2002-2014 tarihleri aralığına denk gelen ve belirlenen kriterlere uygun olan 18 araştırma çalışmaya dahil edilmiştir.

Şekil 1. Elektronik Veri Tabanlarını Tarama Akış Şeması

5.1.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından diğer araştırmalar değerlendirilerek oluşturan veri kontrol listesi kullanılmıştır (EK-1). Veri kontrol listesi 11 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler;

1. Çalışmanın başlığı
2. Çalışmanın zeti
3. Çalışmanın giriş bölümü
4. Çalışmanın metodu
5. Çalışmanın tasarımı
6. neklem büyüklüğü ve kapsamı
7. Kullanılan veri toplama aracı
8. Çalışmanın bulguları
9. Çalışmanın tartışma bölümü
10. Çalışmanın sınırlılıkları
11. Çalışmanın sonuç bölümü

6. BULGULAR

6.1. Çalışma Yöntemlerine Ait Özellikler

Çalışmaların yazarları ve yayınlanma yılları, çalışmaların amacı, örneklem gruplarının kimlerden oluştuğu, çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları ve çalışmaların yapıldığı yer ile ilgili bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Konuyla ilgili en fazla yayın (üçer yayın) 2011 ve 2007 yıllarına ait olup bunu iki yayın ile 2010 ve 2008 yılları izlemektedir. En yeni tarihli yayın 2014, en eski tarihli yayın 2002 yılına aittir.

6.2. Suçluluk ve Utanç Duyguları Kapsamındaki Çalışmaların Değerlendirilmesi

Suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkisi araştırılan değişkenlerin verileri tablolaştırılmıştır.

Bunlar:

- Cinsiyetin suçluluk-utanç puanları üzerindeki etkisi Tablo 2’de,
- Ebeveyn eğitiminin suçluluk-utanç puanları üzerindeki etkisi Tablo 3’te,
- Öğrenim durumunun suçluluk-utanç puanları üzerindeki etkisi Tablo 4’te,
- Kardeş sayısının suçluluk-utanç puanları üzerindeki etkisi Tablo 5’te,
- Sosyo-ekonomik düzeyinin suçluluk-utanç puanları üzerindeki etkisi Tablo 6’da,
- Diğer sosyo-demografik değişkenler [Yaşanan yer ya da birlikte yaşanan kişiler, anne-babanın sosyal durumu (Öztürk 2005); anne yaşı (Karaçengel 2007); doğum yeri (Kourt 2011); sosyal güvence, aile yapısı, medeni durum, yaş (Ceylan 2007); okunan bölüm ve fakülte (Kourt 2011); kardeş sıralaması (Yaşa 2012); algılanan ekonomik durum, algılanan aile gelir düzeyi (Özmen ve ark. 2008)] ile suçluluk-utanç duyguları arasındaki ilişki Tablo 7’de gösterilmiştir.

Çalışmada özgeçmiş özellikleri; kişinin kendi geçmiş öyküsünde bulunan özellikler olarak, soygeçmiş özellikleri ise kişinin aile öyküsünde bulunan özellikler olarak kabul edilmiştir.

- Özgeçmiş [Disiplin cezası alıp/almama (Karataş 2008); çocukluk çağında travma yaşantısının varlığı, çocukluk çağındaki travmalar (Kourt 2011) ile suçluluk-utanç düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 8’de,

- Soygeçmiş özellikleri [Cezaevine giren yakın akrabaların olup/olmaması, ailede bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylerin bulunup/bulunması (Öztürk 2005); ailede ruhsal bozuklukların varlığı, ailede sürekli tedavi gerektiren bedensel hastalıkların varlığı (Kourt 2011), ailede kronik hastalık varlığı (Ceylan 2007) ile suçluluk-utanç düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 9’da,

- Ruhsal Belirtiler/hastalıklar ile ilgili olduğu kabul edilen değişkenler [çocukluk çağı travmalarının varlığına bağlı dissosiyatif belirtiler, dissosiyatif yaşantılar (Kourt 2011); psikolojik belirtiler (Özer 2011); depresyon ve anksiyete (Yaşa 2012); depresyon, sürekli öfke (Köksal ve Gençdoğan 2007); intihar olasılığı (Elevli 2012); cinsel yönelim, cinsiyet rolleri (Amanat 2011); alkol kullanımı (Şenel 2013); alkol bağımlılığı tanısı almış olmak, herhangi bir psikiyatrik tanı almamış olmak (Kalyoncu ve ark. 2002)] Tablo 10’da,

- Suçluluk ve utanç duyguları ile ilişkisi araştırılan diğer değişkenler [Atılganlık düzeyi, zihinsel engelli çocuk annesi olmak, sağlıklı çocuk annesi olmak (Karaçengel 2007); hemodiyaliz hastası olmak, böbrek nakli alıcı aday olmak, böbrek nakli verici aday olmak, sağlıklı olmak (Taşkıntuna ve Özçürümez 2011); hasta bireyin hastalık süresi (Ceylan 2007); ana-baba tutumu (Yaşa 2012); şizofreni hastasına bakım veren aile üyesi olmak, kronik böbrek yetmezliği olan hastaya bakım veren aile üyesi olmak, herhangi bir bakım rolünde bulunmamak (Ceylan 2007); algılanan ebeveynlik tarzı, bağlanma tarzları (Özer 2011); bağlanma stilleri (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Deniz 2006)] Tablo 11’de,

- Suçluluk-utanç duyguları arasındaki ilişkiye ait veriler ise Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 1. İncelemeye Alınan Yayınların Yöntemi

Yazarlar	Türü	Çalışmanın Adı	Örneklem ve Kapsamı	Tip	Kullanılan Ölçek	Çalışmanın Yapıldığı Alan
1.Karaçengel FG (2007)	Tez (araştırma)	Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri açısından karşılaştırılması	n=200 (100'ü zihinsel engeli olan çocuk anneleri,100'ü zihinsel engeli olmayan çocuk anneleri	Tarama	-Rathus Atılganlık Envanteri, -Suçluluk-Utanç Ölçeği	İstanbul'daki özel eğitim Ve rehabilitasyon merkezleri ile İstanbul'da yaşayan anneler
2.Öztürk Ö (2005)	Tez (araştırma)	İstanbul H tipi ceza evinde kalan ergenlerde suçluluk utanç duygusunun değerlendirilmesi	n=380 (15-17 yaş grubu cezaevindeki erkek ergenler)	Kesitsel	Suçluluk-Utanç Ölçeği	İstanbul H tipi ceza evi
3.Elevli S (2012)	Tez (araştırma)	Ergenlerde intihar olasılığının yordayıcıları: yalnızlık, öfke ifade ve utanç duyguları	n=862 (K:465/E:397) 13-18 yaşları arasındaki lise öğrencileri	Betimsel	-UCLA Yalnızlık Ölçeği -İntihar Olasılığı Ölçeği -Suçluluk-Utanç Ölçeği -Sürekli Öfke ve Öfke İfade ölçeği	Muğla ili Marmaris ilçesindeki ilköğretim devlet okulları
4.Kourt R (2011)	Tez (araştırma)	18-24 yaş arası üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının dissosiyatif yaşantılar ve suçluluk-utanç duygularıyla ilişkisinin incelenmesi	n=281 (141 E/140 K) 18-24 yaşları arasındaki üniversite öğrencileri	-	-Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği -Suçluluk ve Utanç Ölçeği -Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Bursa ilindeki Uludağ Üniversitesi ile İstanbul ilindeki Marmara Üniversitesi
5.Amanat Ç (2011)	Tez (araştırma)	Erkek homoseksüel ve heteroseksüellerde suçluluk-utanç düzeylerinin depresyon ve cinsiyet rolüne göre karşılaştırılması	n=150 Yaşları 18-40 arası 75heteroseksüel erkek ve yaşları 18-41 arasında değişen 75 homoseksüel erkek	-	-Beck Depresyon Envanteri - Suçluluk-Utanç Ölçeği -Bem Cinsiyet Rolü Envanteri	-
6.Ceylan B (2007)	Tez (araştırma)	Şizofreni ve kronik böbrek yetmezliği hastalarına evde bakım veren aile üyeleri ve bakım rolü olmayan bireylerde suçluluk ve utanç düzeylerinin karşılaştırılması	n=148 Şizofreni ve kronik böbrek yetmezliği hastalarına evde bakım veren= 88, bakım rolü olmayan= 60 aile üyesi	Tanımlayıcı	Suçluluk-Utanç Ölçeği	Karaman Devlet .Hst Diyaliz Servisi ile Özel Lapen Psikiyatri ve Psikoterapi Merkezi
7. Yaşa Z (2012)	Tez (araştırma)	Üniversite öğrencilerinde ana-baba tutumlarının suçluluk ve utanç duyguları üzerine etkisi	n=238 (K:183/E:55) Celal Bayar Üni. Tıp Fakültesi ve Sağlık yüksekokulu 1. Sınıf öğrencileri	Tarama	-Ana-baba Tutumları Ölçeği -Suçluluk-utanç Ölçeği -Hastane Anksiyete ve -Depresyon Ölçeği	Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu (ebelik ve hemşirelik bölümleri)

Tablo 1. İncelemeye Alınan Yayınların Yöntemi (devam)

Yazarlar	Türü	Çalışmanın Adı	Örneklem ve Kapsamı	Tip	Kullanılan Ölçek	Çalışmanın Yapıldığı Alan
8.Şenel GB (2013)	Tez (araştırma)	Alkol sorunu yaşayan ve yaşamayan bireylerin suçluluk-utanç duyguları stresle başa çıkma tarzları ve iç-dış kontrol odağı açısından karşılaştırılması	n=260 22-73 yaş arası alkol sorunu yaşayan:130 erkek Alkol sorunu yaşamayan: 130 erkek	Olgu kontrol	-Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi -Suçluluk-Utanç Ölçeği	Ankara Numune Hastanesi AMATEM ile Balıklı Rum hastanesi Anatolia Klinikleri
9.Kalyoncu ve ark. (2002)	Araştırma makalesi	Alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları	n=174 Alkol bağımlılığı tanısıyla yatarak tedavi gören 102 (17 K/85 E) hasta ile Herhangi bir tanısı olmayan 72 (13 K/ 59 E) kişi	Olgu kontrol	-Suçluluk-Utanç Ölçeği -Rotter'in İç- Dış Kontrol Odağı Ölçeği -Hamilton Depresyon -Derecelendirme Ölçeği	Maltepe Üniversitesi ile Balıklı Rum Hastanesi Vakfı
10. Sıgrı ve ark. (2010)	Araştırma makalesi	Çalışanlarda suçluluk ve utanç duygusunun cinsiyet-yaş durumuna göre mukayesesi (60 K/ 60 E) ve örgütlerde utanç yönetiminin kullanılması	n= 120 (60 K/60 E) Kamu kurumu çalışanları	-	Suçluluk-Utanç Ölçeği	Ankara İli'ndeki kamu çalışanları
11.Köksal F ve Gençdoğan B (2007)	Araştırma makalesi	Depresif olanlar ile olmayanların suçluluk- utanç ve öfke tarzlarının incelenmesi	n=171 (59 K/112 E) üniversite öğrencisi	-	-Durumluluk Sürekli Öfke Ölçeği -Zung Depresyon Ölçeği -Suçluluk-Utanç Ölçeği	Cumhuriyet Üniversitesi
12.Karataş Z (2008)	Araştırma makalesi	Lise öğrencilerinin suçluluk ve utanç puanlarının disiplin Cezası alıp almama ve cinsiyetleri açısından incelenmesi	n= 150 (60K/90E) disiplin cezası alan 75; disiplin cezası almayan:75	-	Suçluluk-Utanç Ölçeği	Adana Büyükşehir Belediyesindeki ortaöğretim kurumları
13.Taşkıntuna N ve Özcüirtümez G (2011)	Araştırma makalesi	Bir travma modeli olarak son evre böbrek hastalığı: hemodiyaliz hastalarına Böbrek transplantasyonu Alıcı ve verici adaylarında utanç ve suçluluk	n=173 (91 K/ 123 E) hemodiyaliz hastası:66 sağlıklı grup:51 böbrek nakli alıcı adaylar:66 böbrek nakli verici adaylar:41	Kesitsel	-Beck Depresyon Ölçeği -Suçluluk –Utanç Ölçeği -BeckAnsiyete Envanteri - Genel Sağlık Anketi-12	Başkent Tıp Fakültesi

Tablo 1. İncelemeye Alınan Yayınların Yöntemi (devam)

Yazarlar	Türü	Çalışmanın Adı	Örneklem ve Kapsamı	Tip	Kullanılan Ölçek	Çalışmanın Yapıldığı Alan
14.Özer M (2011)	Tez (araştırma)	Suçluluk-utanç, bağlanma, Algılanan ebeveynlik (anne) Tarzı ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler	n=597 (263 K/ 267 E) 14-19 yaşları arasındaki lise öğrencileri	Tarama	-Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-I -Suçluluk-Utanç Ölçeği - Young Ebeveynlik Ölçeği (Anne formu) -Kısa Semptom Envanteri	Ankara İlindeki dört farklı lise
15. Emir-Öksüz E ve Bilge F (2014)	Araştırma makalesi	Üniversite öğrencilerinin İntihar olasılıklarının incelenmesi	n=647 (386 K/260 E) üniversite öğrencisi	Kesitsel	-Suçluluk-Utanç Ölçeği -İntihar Olasılığı Ölçeği -Kişilerarası Öfke Ölçeği -Sosyal Problem Çözme - Envanteri -Suçluluk –Utanç Ölçeği	Hacettepe Üniversitesi
16.Deniz ME (2006)	Araştırma makalesi	Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk- utanç arasındaki ilişki	n=566 (325 K/241 E) Selçuk Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerindeki 1.sınıf öğrencileri	Betimsel	-İlişki Ölçekleri Anketi -Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği -Suçluluk-Utanç Ölçeği	Selçuk Üniversitesi
17.Özmen ve ark. (2008)	Araştırma makalesi	Yoksulluğun ergenlerin ruh sağlığına etkileri	n=1185 (708 E/857 K) 14-19 yaş grubu lise 1.sınıf öğrencileri	Kesitsel	-Suçluluk ve Utanç Ölçeği -Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği -Çocukları İçin Depresyon Ölçeği -Beck Umutsuzluk Ölçeği - Boyun Eğici Davranış Ölçeği -Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği	Manisa İl merkezindeki liseler
18. Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)	Araştırma makalesi	Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması	n=360 (183 K/ 177 E) Marmara Üniversitesi'nin farklı fakültelerde okuyan 17-30 yaş arasındaki öğrenciler	İlişkisel tarama	-İlişki anketi - Suçluluk-Utanç Ölçeği UCLA Yalnızlık Ölçeği	Marmara Üniversitesi

Tablo 2. Cinsiyetin Suçluluk-Utañ Puanları Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Suçluluk Duygusu Puanları			Utañ Duygusu Puanları			Genel Yorum
		Kadın	Erkek	İstatistiksel Analiz	Kadın	Erkek	İstatistiksel Analiz	
1.Özer M (2011)	Lise çağındaki gençler (n=597)	n=296 ort±ss=51,45±7,6	n=290 ort±ss=46,36±10,71	t=6,68; p<0,001 Anlamlılık p<0,001 t testi	n=296 ort±ss=46,49±8,18	n=290 ort±ss=40,49±9,66	t=8,11;p<0,001 Anlamlılık p<0,001 t testi	Cinsiyetin, suçluluk ve utañ duyguları üzerinde anlamlı düzeyde farklılık yarattığı görülmüştür. Buna göre kızların erkeklere oranla suçluluk ve utañ duyguları daha yüksektir.
2.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım verenler (n=32)	n=15 ort±ss=56,2 ±2,54	n=17 ort±ss=57,5 ±2,67	Z=92,0; p=0,81 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	n=15 ort±ss=48,9 ±6,41	n=17 ort±ss=38,6 ±10,28	Z=69,5; p=0,027 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	Cinsiyet değişkenine göre şizofreni hastalarına evde bakım veren erkek aile üyelerinde utañ düzeyinin kadın aile üyelerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır. Cinsiyete göre suçluluk düzeyinde anlamlı olarak farklılık saptanmamıştır.
	Kronik böbrek yetmezliği hastalarına bakım verenler (n=56)	n=16 ort±ss=51,3±9,20	n=40 ort±ss=52,7±8,99	Z=279,0; p=0,455 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	n=16 ort±ss=44,04±11,87	n=40 ort±ss=44,54±10,68	Z=250,5; p=0,207 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	Cinsiyete göre kronik böbrek yetmezliği hastalarına bakım verenlerin suçluluk ve utañ düzeylerinde anlamlı farklılık görülmemiştir.
	Bakım rolü olmayanlar (n=60)	n=22 ort±ss=45,8±10,72	n=38 ort±ss=39,9±10,20	Z=294,0; p=0,057 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	n=22 ort±ss=38,6 ±10,28	n=38 ort±ss= 32,7 ±9,46	Z=263,5; p=0,018 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	Cinsiyet değişkenine göre utañ duygusunda anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre bakım rolü olmayan bireylerden oluşan örneklem grubundaki kadınların utañ düzeyi erkeklerden anlamlı olarak daha yüksektir. Cinsiyet değişkenine göre suçluluk duygusunda anlamlı olarak farklılık görülmemiştir.
	n=148	n=62	n=86	$\beta =0,833$ ss=2,139; p=0,698 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	n=62	n=86	$\beta =3,003$ ss=2,717; p=0,273 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	Tüm sosyo-demografik değişkenlerin etkisinin değerlendirildiği çoklu regresyon analizinde cinsiyetin etkisinin olmadığı görülmüştür.
3.Köksal F ve Gençdoğan B (2007)	Üniversite öğrencileri (n=171)	n=59 ort±ss=53,17±7,7	n=112 ort±ss=50,86±7,15	t=1,940; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 t testi	n=59 ort±ss=44,80±8,64	n=112 ort±ss=41,04±7,82	t=2,876; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 t testi	Cinsiyete göre suçluluk ve utañ puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre kızların suçluluk ve utañ puan ortalaması erkeklere göre anlamlı olarak daha yüksektir.
4.Taşkıntuna ve Özçürümez (2011)	Hemodiyaliz hastaları, sağlıklı bireylerden oluşan grup, böbrek nakli alıcı ve verici adaylar (n=214)	n=91	n=123	F=0,3; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 Two One-way Manova	n=91	n=123	F=2,2; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 Two One-way Manova	Suçluluk ve utañ puanlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık saptanmamıştır.

Tablo 2. Cinsiyetin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi (devam)

		Suçluluk Duygusu Puanları			Utanç Duygusu Puanları			Genel Yorum
Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Kadın	Erkek	İstatistiksel Analiz	Kadın	Erkek	İstatistiksel Analiz	
5.Sığı ve ark. (2010)	Kamu çalışanları (n=120)	n=60 ort±ss=50,52±5,79	n=60 ort±ss= 53,70±5,51	t= 2,814; p=0,006 Anlamlılık p<0,05 t testi	n=60 ort±ss=46,44±8,00	n=60 ort±ss=40,88±7,08	t= -3,679; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 t testi	Cinsiyetin suçluluk ve utanç puanları üzerinde anlamlı olarak fark yarattığı saptanmıştır. Buna göre erkeklerin suçluluk puanının kadınların suçluluk puanından anlamlı olarak yüksek iken kadınların utanç puanı erkeklerin utanç puanından anlamlı olarak daha yüksektir.
6.Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)	Üniversite öğrencileri (n=360)	n=183 ort±ss=51,74±5,71	n=177 ort±ss=51,32±6,11	t=0,69; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 t testi β =-0,04 ss=0,62; p>0,001 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Hiyerarşik regresyon	n=183 ort±ss=42,00±7,77	n=177 ort±ss=38,71±8,07	t=3,94; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 t testi β =-0,20 ss=0,84; p<0,001 Anlamlılık p<0,001 Tek başına katkı sağlar Hiyerarşik regresyon	Utanç duygusunun cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre kadınların utanç puanı erkeklerin utanç puanından anlamlı olarak daha yüksektir. Suçluluk duygusunun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, cinsiyet değişkeninin tek başına sadece utanç duygusunu yordadığı tespit edilmiş.
7.Karataş Z (2008)	Lise Öğrencileri (n=150)	n=60 ort±ss=45,13±11,63	n=90 ort±ss=37,60±12,93	t=3,636; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 t testi	n=60 ort±ss=40,75±13,44	n=90 ort±ss=40,31±13,51	t= 0,195; p=0,84 Anlamlılık p<0,05 t testi	Cinsiyet değişkenine göre göre kız öğrencilerin suçluluk puanlarında erkek öğrencilerin suçluluk puanlarına göre anlamlı derecede farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre kız öğrencilerin suçluluk puanları erkeklerden daha yüksektir. Öğrencilerin utanç puanlarında cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
8.Yaşa Z (2012)	Üniversite 1.sınıf öğrencileri (n=238)	n=183 ortanca (min-max) 55,00 (25-60)	n=55 ortanca (min-max) 52,00 (27-60)	p=0,014 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	n=183 ortanca (min-max) 47,00 (23-60)	n=55 ortanca (min-max) 43,00 (16-59)	p=0,052 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Cinsiyet açısından kız öğrencilerde suçluluk duygusu erkek öğrencilere kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek iken utanç duygusunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılık görülmemiştir.
9.Kourt R (2011)	Üniversite Öğrencileri (n=181)	n=141 ort±ss=50,59±8,06	n=140 ort±ss=47,91±9,63	Z=8099,00; p=0,015 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	n=141 ort±ss= 42,98±9,34	n=140 ort±ss= 39,98 ±8,64	Z=7761,50; p=0,003 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Cinsiyet açısından suçluluk ve utanç puanlarında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Buna göre kızların suçluluk ve utanç puan ortalaması erkeklere göre anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 3. Ebeveyn Eğitiminin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Suçluluk Duygusu Puanları				Utanç Duygusu Puanları				Genel Yorum
		Anne Eğitim Düzeyi	İstatistiksel Analiz	Baba Eğitim Düzeyi	İstatistiksel Analiz	Anne Eğitim Düzeyi	İstatistiksel Analiz	Baba Eğitim Düzeyi	İstatistiksel Analiz	
1.Yaşa Z (2012)	Üniversite 1.sınıf öğrencileri (n=238)	^a Eğitim yok (n=16) 52,50 (40-60) ^b İlkokul ve altı (n=95) 56,00 (30-60) ^c Orta-lise (n=79) 53,00 (30-60) ^d Üniversite (n=48) 49,00 (25-60) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,000 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis b>d	^a Eğitim yok (n= 0) ^b İlkokul ve altı (n=70) 56,00 (34-60) ^c Orta-lise (n=84) 54,00 (39-60) ^d Üniversite (n=84) 53,00 (25-60) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,001 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis b>d	^a Eğitim yok (n=16) 47,00 (33-57) ^b İlkokul ve altı (n=95) 48,00 (33-60) ^c Orta-lise (n=79) 46,00 (30-59) ^d Üniversite (n=48) 42,00 (16-57) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,001 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis b>d	^a Eğitim yok (n= 0) ^b İlkokul ve altı (n=70) 48,00 (33-60) ^c Orta-lise (n=84) 44,50 (31-59) ^d Üniversite (n=84) 43,00 (16-57) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,003 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis b>d	Anne ve baba eğitim düzeyleri ile suçluluk ve utanç duygularının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Buna göre ilkokul ve altı düzeyinde eğitime sahip anneleri ve babaları olan katılımcıların suçluluk ve utanç düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşın üniversite mezunu anneleri ve babaları olan katılımcıların suçluluk ve utanç düzeylerinin daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır.
2.Kourt R (2011)	18-24 yaş üniversite öğrencileri (n=281)	^a İlkokul mezunu (n=87) ort±ss=50,046±8,014 ^b Ortaokul mezunu (n=49) ort±ss=49,306±8,515 ^c Lise mezunu (n=90) ort±ss=48,956±8,986 ^d Üniversite mezunu (n=47) ort±ss=48,043±11,186	KW=0,461; p=0,927 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a İlkokul mezunu (n=54) ort±ss=50,074±8,438 ^b Ortaokulmezun (n=35) ort±ss=48,457±8,573 ^c Lise mezunu (n=83) ort±ss=49,060±8,810 ^d Üniversite mezunu (n=106) ort±ss=49,208±9,546	KW=1,052; p= 0,789 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a İlkokul mezunu (n=87) ort±ss=42,897±9,093 ^b Ortaokul mezunu (n=49) ort±ss=42,653±7,658 ^c Lise mezunu (n=90) ort±ss=40,578±9,166 ^d Üniversite mezunu (n=47) ort±ss=38,745±9,994	KW=6,462; p=0,091 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a İlkokulmezun (n=54) ort±ss=43,519±9,784 ^b Ortaokul mezunu (n=35) ort±ss=41,486±8,476 ^c Lise mezunu (n=83) ort±ss=40,301±9,013 ^d Üniversite mezunu (n=106) ort±ss=41,340±8,997	KW=4,067; p=0,254 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Suçluluk-utanç düzeyleri ile anne ve baba eğitimleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.
3.Öztürk Ö (2005)	15-17 yaş grubu ceza evindeki erkek ergenler (n=380)	İlkokul mezunu ya da altı (n=340) ort±ss=43,8±0,6 Ortaokul mezunu ya da üstü (n=40) ort±ss=46,4±1,6	p=0,188 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	İlkokul mezunu ya da altı (n=312) ort±ss=43,6±0,7 Ortaokul mezunu ya da üstü (n=68) ort±ss=46,4±1,2	p=0,041 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	İlkokul mezunu ya da altı (n=340) ort±ss=40,8±0,6 Ortaokul mezunu ya da üstü (n=40) ort±ss=41,0±1,7	p= 0,911 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	İlkokul mezunu ya da altı (n=312) ort±ss=41,1±0,6 Ortaokul mezunu ya da üstü (n=68) ort±ss=39,6±1,1	p= 0,258 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Ebeveyn eğitimine göre suçluluk puanlarında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Buna göre suçluluk puan ortalamaları babası ortaokul ya da üstü eğitim düzeyine sahip olanlarda ilkokul ya da altı eğitim düzeyine sahip olanlara göre daha yüksektir. Anne ve baba eğitim düzeyleri ile utanç puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4. Öğrenim Durumunun Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Öğrenim Durumu	İstatistiksel Analiz	Öğrenim Durumu	İstatistiksel Analiz	
1.Öztürk Ö (2005)	İstanbul H Tipi cezaevinde bulunan ergenler (n=380)	İlkokul mezunu ve altı (n=162) ort±ss=43,8±0,8 Ortaokul mezunu ve üstü (n=210) ort±ss=44,5±0,8	p= 0,529 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	İlkokul mezunu ve altı (n=162) ort±ss=40,7±0,7 Ortaokul mezunu ve üstü (n=210) ort±ss=41,0±0,7	p=0,797 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Ergenlerde eğitim düzeyine göre suçluluk ve utanç puanları yönünden anlamlı düzeyde farklılık saptanmamıştır.
2.Karaçengel FJ (2007)	Zihinsel engeli olan çocuk anneleri ile zihinsel engeli olmayan çocuk anneleri (n=200)	Okuma-yazma yok (n=15) İlkokul (n=52) Ortaokul (n=81) Lise (n=45) Üniversite (n=8)	r= -0,004; p=0,476 Anlamlılık p<0,05 Pearson Korelasyon	Okuma-yazma yok (n=15) İlkokul (n=52) Ortaokul (n=81) Lise (n=45) Üniversite (n=8)	r= -0,014; p=0,422 Anlamlılık p<0,05 Pearson Korelasyon	Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinin eğitim düzeyleri ile suçluluk ve utanç puanları arasında anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür.
3. Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım verenler (n=32)	Okur-yazar değil (n= 0) İlköğretim (n=17) ort±ss=57,4±3,16 İlköğretim üstü (n=43) ort±ss=56,7±2,46	Z=81,0; p=0,36 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Okur-yazar değil (n= 0) İlköğretim (n=17) ort±ss=53,11±8,95 İlköğretim üstü (n=43) ort±ss=50,78±5,85	Z=78,0; p=0,301 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Şizofreni ve KBY hastalarına evde bakım veren aile üyelerinin öğrenim durumuna göre utanç ve suçluluk düzeylerinde anlamlı farklılık yok iken bakım rolü olmayan bireylerin öğrenim durumlarına göre suçluluk ve utanç düzeylerinde anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre bakım rolü olmayan bireylerde ilköğretim üstü öğrenimi olan grubun utanç ve suçluluk düzeyleri daha yüksektir.
	Kronik böbrek yetmezliği (KBY) hastalarına bakım verenler (n=56)	^a Okur-yazar değil (n=11) ort±ss=50,18±10,19 ^b İlköğretim (n=39) ort±ss=53,1±8,89 ^c İlköğretim üstü (n=6) ort±ss=50,5±7,81	K W=2,016; p=0,365 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a Okur-yazar değil (n=11) ort±ss=45,36±10,90 ^b İlköğretim (n=39) ort±ss=44,41±11,79 ^c İlköğretim üstü (n=6) ort±ss=41,83±7,62	KW=1,261, p=0,538 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	
	Bakım rolü olmayanlar (n=60)	Okur-yazar değil (n=0) İlköğretim (n=9) ort±ss=39,5±11,07 İlköğretim üstü (n=23) ort±ss=43,0±10,50	Z=263,5; p=0,018 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Okur-yazar değil (n= 0) İlköğretim (n=9) ort±ss=33,6±10,17 İlköğretim üstü (n=23) ort±ss=35,3 ±10,16	Z=263,5; p=0,018 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	
	(n=148)	Okur-yazar değil (n= 11) İlköğretim(n=65) İlköğretim üstü (n= 72)	β =0,436 ss=0,894; p=0,627 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	Okur-yazar değil (n= 11) İlköğretim (n=65) İlköğretim üstü (n= 72)	β = -1,245 ss=1,136; p=0,276 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	
4.Taşkıntuna N ve Özçürümez G (2011)	Hemodiyaliz hastaları, sağlıklı bireylerden oluşan grup, böbrek nakli alıcı adaylar ve böbrek nakli verici adaylar (n=214)	Yüksek eğitim seviyesi X=53.7	F=8,5; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 Two One-way Manova Tukey post-hoc Wilkslambda=0,8 F=2,3; p<0,01 Anlamlılık p<0,01	-	F=2,6; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 Two One-way Manova	* Çalışmada sadece eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin suçluluk puan ortalamasına yer verilmiştir. Eğitim düzeyine göre suçluluk puanları yönünden anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre eğitim seviyesi yüksek olan katılımcılar daha fazla suçluluk yaşamaktadır. Eğitim düzeyine göre utanç puanları yönünden anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Tablo 5. Kardeş Sayısının Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Kardeş Sayısı	İstatistiksel Analiz	Kardeş Sayısı	İstatistiksel Analiz	
1.Yaşa Z (2012)	Üniversite 1.sınıf öğrencileri (n=238)	^a Yok (n=16)=49,00 (25-59) ^b 1(n=120)=54,00 (27-60) ^c 2 (n=59)=56,00 (39-60) ^d 3 (n=22)=54,50 (36-60) ^e 4 ve üstü (n=21)=54,00 (36-60) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,008 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis a<b=c=d	^a Yok(n=16)=44,00 (23-55) ^b 1(n=120)=44,00 (16-59) ^c 2(n=59)=48,00 (24-60) ^d 3(n=22)=50,00 (31-59) ^e 4ve üstü (n=21)=43,00 (31-57) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p= 0,168 Anlamlılık p <0,05 Kruskal Wallis	Kardeş sayısı değişkeninin utanç ile ilişkisi yok iken suçluluk duygusu ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Buna göre kardeş varlığının suçluluk duygusunu artırıcı yönde etkisi olduğu görülmektedir.
2.Kourt R (2011)	Üniversite öğrencileri (n=181)	^a 1(n=67) ort±ss=48,00±10,66 ^b 2 (n=118) ort±ss=50,398±7,55 ^c 3 ve üstü (n=92) ort±ss=49,08±8,77	KW=1,126; p= 0,570 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a 1(n=67) ort±ss=40,21±9,21 ^b 2 (n=118) ort±ss=41,64±8,78 ^c 3 ve üstü (n=92) ort±ss=42,49±9,267	KW=1,992; p=0,369 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Suçluluk ve utanç duyguları ile kardeş sayısı değişkeni arasında anlamlı olarak farklılık görülmemiştir.

Tablo 6. Sosyo-Ekonomik Düzeyin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar	Örneklem Grubun Özellikleri	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Sosyo Ekonomik Düzey	İstatistiksel Analiz	Sosyo Ekonomik Düzey	İstatistiksel Analiz	
1.Öztürk Ö (2005)	İstanbul H Tipi Cezaevinde bulunan 14-19 yaşları arasındaki ergenler (n=380)	Gelir giderden az (n=162) ort±ss=42,7±1,0 Gelir gideri karşılıyor ya da fazla (n=210) ort±ss=45,2±0,7	p=0,036 Anlamlılık p<0,05 Student t	Gelir giderden az (n=162) ort±ss=40,7±0,8 Gelir gideri karşılıyor ya da fazla (n=210) ort±ss=40,8±0,7	p=0,917 Anlamlılık p<0,05 Student t	Gelir düzeyine göre suçluluk düzeyinde anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre suçluluk puan ortalamaları gelirleri giderlerini karşılıyor ya da daha fazla olanlarda gelirleri giderlerinden az olanlara göre anlamlı olarak daha yüksektir. Gelir düzeyine göre utanç düzeyinde anlamlı farklılık yok.
2.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım verenler (n=32)	-	r=0,042;p=0,818 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	-	r=0,077; p=0,675 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	Şizofreni ve KBY hastalarına evde bakım veren aile üyeleri ve bakım rolü olmayan bireylerin gelirlerine göre suçluluk ve utanç düzeylerinde anlamlı farklılık saptanmamıştır.
	Kronik böbrek yetmezliği hastalarına bakım verenler (n=56)	-	r=0,127;p=0,352 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	-	r=0,64; p=0,658 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	
	Bakım rolü olmayanlar (n=60)	-	r=0,102;p= 0,439 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	-	r=0,055; p=0,675 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	
	(n=148)	-	β=-1,20 ss=0,002; p=0,575 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	-	β = -7,47 ss=0,003; p=0,784 Anlamlılık p<0,05 Tek başına etkili değil Çoklu regresyon	
3.Karaçengel FJ (2007)	Zihinsel engeli olan çocuk anneleri (n=100)	1000YTL'den az (n=70) 1000YTL ve daha fazla (n=30)	p=0,300 Anlamlılık p<0,05 One way anova	1000YTL'den az (n=70) 1000YTL ve daha fazla (n=30)	p=0,247 Anlamlılık p<0,05 One way anova	Gelir seviyesinin suçluluk ve utanç düzeyleri üzerinde etkisi görülmemiştir.
	Zihinsel engeli olmayan çocuk anneleri(n=100)	1000YTL'den az (n=45) 1000YTL ve daha fazla (n=55)	p=0,848 Anlamlılık p<0,05 One way anova	1000YTL'den az (n=45) 1000YTL ve daha fazla (n=55)	p=0,871 Anlamlılık p<0,05 One way anova	
4.Kourt R (2011)	18-124 yaşları arasındaki üniversite öğrencileri (n=181)	^a 1000-3000TL (n=52) ort±ss=50,54± 9,02 ^b 3000-5000TL (n=114) ort±ss=49,80 ±7,28 ^c 5000TL-üstü (n=51) ort±ss=48,95±9,45 ^d 1000T- altı (n=62) ort±ss=41,96±8,88	p=0,401 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	^a 1000-3000TL (n=52) ort±ss=42,86±8,59 ^b 3000-5000TL(n=114) ort±ss=51,38±10,14 ^c 5000TL-üstü (n=51) ort±ss=41,06± 8,93 ^d 1000T- altı (n=62) ort±ss=24,60 ±13,63	p=0,089 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Suçluluk ve utanç puan ortalamalarında gelir düzeyi açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır.
5.Özer M (2011)	Lise çağındaki 15-17 yaşları arasındaki ergenler (n=597)	^a Düşük (n=194) ort±ss=50,29±9,08 ^b Orta (n=120) ort±ss=49,80±8,60 ^c Yüksek (n=270) ort±ss=47,63±10,04 * Sosyo-Ekonomik Düzey (Anne eğitim seviyesi)	F=5,09; p<0,01 Anlamlılık p<0,01 a>c One way anova	^a Düşük (n=194) ort±ss=45,85±8,43 ^b Orta (n=120) ort±ss=43,97 ± 9,55 ^c Yüksek (n=270) ort±ss=41,68±9,71 * Sosyo-Ekonomik Düzey (Anne eğitim seviyesi)	F=11,61; p<0,01 Anlamlılık p<0,001 a>c One way anova	Suçluluk ve utanç puan ortalamalarında gelir düzeyi açısından anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu gruptaki ergenlerin, suçluluk ve utanç puanlarının, sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olduğu gruptaki ergenlere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
1.Öztürk Ö (2005)	İstanbul H tipi cezaevinde bulunan ergenler (n=380)	<u>Yaşadığı Yer ya da Birlikte Yaşadığı Kişiler</u> aile ile (n= 299) ort±ss=44,2±0,7 diğer (n=81) ort±ss=43,9±1,2	p=0,843 Anlamlılık p<0,05 Student t	<u>Yaşadığı Yer ya da Birlikte Yaşadığı Kişiler</u> aile ile (n= 299) ort±ss=40,9±0,6 diğer (n=81) ort±ss=40,8±1,1	p= 0,939 Anlamlılık p<0,05 Student t	Yaşadığı yer ya da birlikte yaşadığı kişiler değişkeninin suçluluk puanları üzerinde de utanç puanları üzerinde de anlamlı fark yaratmadığı görülmüştür.
		<u>Anne-Babanın Sosyal Durumu</u> anne-baba sağ ve birlikte yaşıyor (n=297) ort±ss=44,4±0,7 diğer(n=83) ort±ss=43,1±1,2	p=0,383 Anlamlılık p<0,05 Student t	<u>Anne-Babanın Sosyal Durumu</u> anne-baba sağ ve birlikte yaşıyor (n=297) ort±ss=41,0±0,6 diğer (n=83) ort±ss=40,5±1,1	p=0, 724 Anlamlılık p<0,05 Student t	Anne babanın sosyal durumunun suçluluk puanları üzerinde de utanç puanları üzerinde de anlamlı fark yaratmadığı görülmüştür.
2.Kourt R (2011)	18-24 yaş üniversite öğrencileri (n=281)	<u>Okuduğu Bölüm ve Fakültesi</u> ^a fen-edebiyat fakültesi (n=90) ort±ss=49,911±8,263 ^b eğitim fakültesi (n=53) ort±ss=50,132±8,332 ^c mimarlık ve mühendislik fakültesi (n=47) ort±ss=48,298±10,738 ^d diğer (n= 89) ort±ss=48,596±9,020	KW=1,743; p=0,627 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	<u>Okuduğu Bölüm ve Fakültesi</u> ^a fen-edebiyat fakültesi (n=90) ort±ss=42,133 ±8,857 ^b eğitim fakültesi (n=53) ort±ss=42,698 ±9,746 ^c mimarlık ve mühendislik fakültesi (n=47) ort±ss=40,234 ±9,569 ^d diğer (n=89) ort±ss=40,798 ±8,723	KW=2,400; p=0,494 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Okuduğu bölüm ve fakülte değişkeninin suçluluk puanları üzerinde de utanç puanları üzerinde de anlamlı farklılık yaratmadığı görülmüştür.
		<u>Doğduğu Yer</u> Marmara (n=128) ort±ss=50,297 ±7,868 diğer bölgeler veya yurtdışı (n=151) ort±ss=48,384 ±9,728	Z=8691,00; p=0,147 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Doğduğu Yer</u> Marmara (n=128) ort±ss=42,477± 8,989 diğer bölgeler veya yurtdışı (n=151) ort±ss=40,662± 9,155	Z=8521,500; p= 0,089 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Doğdu yer değişkeninin suçluluk puanları üzerinde de utanç puanları üzerinde de anlamlı fark yaratmadığı görülmüştür

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
3.Ceylan B (2007)	Bakım rolü olmayanlar (n=60)	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=29) ort±ss=42,6±10,61 ^b bağ kur (n=16) ort±ss=39,8±9,90 ^c emekli sandığı (n= 15) ort±ss=43,2±12,01 ^d yeşil kart (n=0)	KW=0,761; p=0,684 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=29) ort±ss=36,13±10,25 ^b bağ kur (n=16) ort±ss=33,12±9,81 ^c emekli sandığı (n=15) ort±ss=34,40±10,48 ^d yeşil kart (n=0)	KW=1,121; p=0,571 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Sosyal güvenceye göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
		<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n= 43) ort±ss=43,2 ±10,14 geniş (n=17) ort±ss=39,1±11,81	Z=276,5; p=0,144 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n= 43) ort±ss=35,0±9,91 geniş (n=17) ort±ss=34,5±10,88	Z=348,0; p=0,774 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Aile yapısına göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir
		<u>Medeni Durum</u> bekar (n=40) ort±ss=41,7±11,00 evli (n=20) ort±ss=42,9±10,29	Z=375,0; p=0,695 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Medeni Durum</u> bekar (n=40) ort±ss=34,7±10,12 evli (n=20) ort±ss=35,3±10,33	Z=287,5; p=0,432 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
		<u>Yaş</u>	r=0,111; p= 0,399 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	<u>Yaş</u>	r=0,020; p=0,882 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	Yaş değişkeni ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
3.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım veren aile bireyleri (n=32)	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=15) ort±ss=57,6±2,19 ^b bağ kur (n=10) ort±ss=57,2±2,89 ^c emekli sandığı (n= 7) ort±ss=54,9±2,47 ^d yeşil kart (n=0)	KW=5,198; p=0,074 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=15) ort±ss=54,0±5,66 ^b bağ kur (n=10) ort±ss=51,2±7,68 ^c emekli sandığı (n=7) ort±ss= 46,2±5,21 ^d yeşil kart (n=0)	KW=5,892; p=0,053 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Sosyal güvenceye göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir.
		<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n=23) ort±ss=5 6,6±2,81 geniş (n= 9) ort±ss=57,3±2,23	Z=93,5; p=0,681 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n=23) ort±ss=51,0±7,10 geniş (n=9) ort±ss=52,4±6,18	Z=92,5; p=0,651 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Aile yapısına göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir
		<u>Medeni Durum</u> bekar (n=21) ort±ss=56,9±2,74 evli (n=11) ort±ss=56,9±2,58	Z=113,0; p=0,938 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Medeni Durum</u> bekar (n=21) ort±ss= 50,2±6,87 evli (n=11) ort±ss=53,7±6,34	Z=84,0; p=0,223 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
		<u>Yaş</u>	r=0,112; p= 0,543 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	<u>Yaş</u>	r=0,116; p=0,362 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	Yaş değişkeni ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir.

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
3.Ceylan B (2007)	Kronik böbrek yetmezliği hastalarına bakım veren aile bireyleri (n=56)	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=12) ort±ss=54,1±6,20 ^b bağ kur (n=17) ort±ss=50,5±9,67 ^c emekli sandığı (n=9) ort±ss=51,5±6,34 ^d yeşil kart (n=18) ort±ss=53,0±11,10	KW=3,744; p=0,290 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	<u>Sosyal Güvence</u> ^a SSK (n=12) ort±ss=48,83±8,55 ^b bağ kur (n=17) ort±ss=42,41±10,73 ^c emekli sandığı (n=9) ort±ss=40,33±4,94 ^d yeşil kart (n=18) ort±ss=45,11±14,36	KW=6,830; p=0,078 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	Sosyal güvenceye göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir.
		<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n= 43) ort±ss=52,0 ± 9,53 geniş (n=13) ort±ss=53,1 ± 7,17	Z=263,0; p=0,748 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n=43) 44,2 ± 11,62 geniş (n=13) 44,4 ± 9,75	Z=266,0; p=0,793 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Aile yapısına göre suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir
		<u>Medeni Durum</u> bekar (n=17) ort±ss=52,9±11,04 evli (n=39) ort±ss=52,0 ±8,09	Z=294,0; p=0,502 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Medeni Durum</u> bekar (n=17) ort±ss=45,8 ±10,95 evli (n=39) ort±ss=43,7±11,29	Z=364,5; p=0,577 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Suçluluk puanlarında da utanç puanlarında da medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık görülmemiştir.
		<u>Yaş</u>	r=0,074; p= 0,586 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	<u>Yaş</u>	r=0,110; p=0,420 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon	Yaş değişkeni ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
3.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına ve kronik böbrek yetmezliği hastalarına bakım verenler ile bakım rolü olmayan aile üyeleri (n=148)	<u>Medeni Durum</u> bekar (n=78) evli(n= 70)	$\beta =0,318$ ss=1,346; p=0,814 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Medeni Durum</u> bekar (n=78) evli(n= 70)	$\beta =1,062$ ss=1,710; p=0,536 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Tüm sosyo-demografik değişkenlerin etkisinin değerlendirildiği çoklu regresyon analizinde medeni durumun, aile yapısının ve yaşın etkisinin olmadığı görülmüştür.
		<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n= 109) geniş (n= 39)	$\beta =1,568$ ss=1,504; p=0,300 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Aile Yapısı</u> çekirdek (n= 109) geniş (n= 39)	$\beta =3,009$ ss=1,911; p=0,119 Anlamlılık p<0,05 regresyon	
		<u>Yaş</u>	$\beta = -7,27$ ss=0,077; p=0,348 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Yaş</u>	$\beta = -0,158$ ss=0,98; p=0,109 Anlamlılık p<0,05 regresyon	
4.Karaçengel FJ (2007)	Zihinsel engeli olan çocuk anneleri ile zihinsel engeli olmayan çocuk anneleri (n=200)	<u>Anne yaşı</u>	r= -0,036; p= 0,307 Anlamlılık p<0,05 Pearson korelasyon	<u>Anne yaşı</u>	r= -0,047; p= 0,254 Anlamlılık p<0,05 Pearson korelasyon	Zihinsel engeli olan çocuk annelerinin ve zihinsel engeli olmayan çocuk annelerinin yaşı ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir.

Tablo 7. Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler ile Suçluluk -Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel yorum
		Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
5. Yaşa Z (2012)	Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu 1. sınıf öğrencileri (n=238)	<u>Kardeş Sıralaması</u> ^a tek (n=16) 49,00 (25-59) ^b en büyük (n=93) 54,00 (27-60) ^c ortanca (n=46) 55,00 (39-60) ^d en küçük (n=83) 54,00 (30-60) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,061 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	<u>Kardeş Sıralaması</u> ^a tek (n=16) 43,00 (23-55) ^b en büyük (n=93) 44,00 (16-60) ^c ortanca (n=46) 47,50 (24-57) ^d en küçük (n=83) 47,00 (30-59) -Ortanca (min-max) değerler kullanılmıştır.	p=0,306 Anlamlılık p<0,05 Mann-Whitney-U	Suçluluk duygusunda da utanç duygusunda da kardeş sıralaması değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
6. Özmen ve ark. (2008)	14-19 yaş grubu lise 1. sınıf öğrencileri (n=1185)	<u>Ailesinin Algılanan Ekonomik Durumu</u> ^a yoksul (n=49) ^b orta halli (n=1081) ^c zengin (n=55)	F=2,414; p=0,090 Anlamlılık p<0,05 One-way anova	<u>Ailesinin Algılanan Ekonomik Durumu</u> ^a yoksul (n=49) ^b orta halli (n=1081) ^c zengin (n=55)	F=4,046; p=0,436 Anlamlılık p<0,05 One-way anova	Suçluluk duygusunda da utanç duygusunda da algılanan yoksulluk değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
		<u>Algılanan Aile Gelir Düzeyi</u> ^a gelir gideri karşılamıyor (n=221) ^b geliri giderini karşılıyor (n=841) ^c geliri giderinden fazla (n=123)	F=0,376; p=0,686 Anlamlılık p<0,05 One-way anova	<u>Algılanan Aile Gelir Düzeyi</u> ^a gelir gideri karşılamıyor (n=221) ^b geliri giderini karşılıyor (n=841) ^c geliri giderinden fazla (n=123)	F=0,979; p=0,376 Anlamlılık p<0,05 One-way anova	Suçluluk duygusunda da utanç duygusunda da algılanan aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.

Tablo 8. Özgeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	
1.Kourt R (2011)	18-24 yaş arasındaki üniversite öğrencileri (n=281)	Çocukluk çağı Travmaları		Çocukluk çağı Travmaları		
		<u>Travma Varlığı</u> var (n=139) ort±ss=46,93±9,678 yok (n=142) ort±ss=51,58±7,72	F=16,271; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 anova	<u>Travma Varlığı</u> var (n=139) yok (n=142)	F=3,587; p= 0,059 Anlamlılık p<0,05 anova	Çocukluk çağında travma varlığının suçluluğa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre çocukluk çağında travması olanların suçluluğu çocukluk çağında travması olmayanların suçluluğundan düşük bulunmuştur. Çocukluk çağında travma varlığının utanca etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır.
		<u>Duyusal ihmal puanı</u> ort±ss=9,25 ±4,21 ortanca (min-max) 8,00 (5-23)	r= -0,394;p=0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,843 t=4,478; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Duyusal ihmal puanı</u> ort±ss=9,25 ±4,21 ortanca (min-max) 8,00 (5-23)	r= -0,123;p=0,040 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,512 t= -2,468; p=0,014 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından duygusal ihmal ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Tüm çocukluk çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde duygusal ihmalin suçluluğu da utancı da istatistiksel olarak etkilediği görülmüştür.
		<u>Fiziksel ihmal puanı</u> ort±ss=9,66±1,64 ortanca (min-max) 9,00 (5-18)	r= -0,032;p=0,598 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= 0,448 t=1,376;p=0,170 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Fiziksel ihmal puanı</u> ort±ss=9,66±1,64 ortanca (min-max) 9,00 (5-18)	r= -0,029;p=0,630 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β=0,081 t=0,225;p=0,822 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından fiziksel ihmal ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da anlamlı ilişki saptanmamıştır. Tüm çocukluk çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde fiziksel ihmalin suçluluğu da utancı da istatistiksel olarak etkilemediği görülmüştür.
		<u>Travmayı Küçümseme puanı</u> ort±ss=5,89±2,57 ortanca (min-max) 5,00 (3-14)	r= -0,319;p=0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β=0,199 t=0,630; p=0,529 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Travmayı Küçümseme puanı</u> ort±ss=5,89±2,57 ortanca (min-max) 5,00 (3-14)	r= -0,058;p=0,336 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= 0,535 t=1,540; p=0,125 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından travmayı küçümseme ile suçluluk arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki var iken travmayı küçümseme ile utanç duygusu arasında anlamlı ilişki görülmemiştir. Tüm çocukluk çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde travmayı küçümsemenin utancı da suçluluğu da istatistiksel olarak etkilemediği görülmüştür.

Tablo 8. Özgeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	
1.Kourt R (2011)	18-24 yaş arasındaki üniversite öğrencileri (n=281)	<u>Duygusal istismar puanı</u> ort±ss=7,02 ±3,00 ortanca (min-max) 6,00 (4-22)	r= -0,212;p=0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,098 t= -0,451; p=0,653 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Duygusal istismar puanı</u> ort±ss=7,02 ±3,00 ortanca (min-max) 6,00 (4-22)	r= -0,057;p=0,345 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β=0,011 t=0,044; p=0,965 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından duygusal istismar ile suçluluk arasından negatif yönde anlamlı bir ilişki var iken duygusal istismar ile utanç duygusu arasında anlamlı ilişki görülmemiştir. Tüm çocuklu çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde duygusal istismarın suçluluğu da utancı da istatistiksel olarak etkilemediği görülmüştür.
		<u>Fiziksel istismar puanı</u> ort±ss=5,74 ±2,31 ortanca (min-max) 5,00 (4-19)	r= -0,201;p=0,001 Anlamlılık p<0,05 Korelasyon β= -0,433 t= -1,623; p=0,106 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Fiziksel istismar puanı</u> ort±ss=5,74 ±2,31 ortanca (min-max) 5,00 (4-19)	r= -0,094;p=0,118 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,350 t= -1,191; p=0,235 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından fiziksel istismarın suçluluk duygusuyla arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Fiziksel istismar ile utanç duygusu arasında ilişki tespit edilmemiştir. Tüm çocukluk çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde fiziksel istismarın utancı da suçluluğu da istatistiksel olarak etkilemediği görülmüştür.
		<u>Cinsel istismar puanı</u> ort±ss=6,07±2,59 ortanca (min-max) 5,00 (4-20)	r= -0,119;p=0,047 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,124 t= -0,576; p=0,565 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Cinsel istismar puanı</u> ort±ss=6,07±2,59 ortanca (min-max) 5,00 (4-20)	r= -0,046;p=0,444 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β= -0,062 t= -0,263; p=0,793 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travmalarından cinsel istismar ile suçluluk arasından negatif yönde anlamlı bir ilişki var iken duygusal istismar ile utanç duygusu arasında anlamlı ilişki görülmemiştir. Tüm çocukluk çağı travması alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizinde cinsel istismarın utancı da suçluluğu da istatistiksel olarak etkilemediği görülmüştür.
		<u>Çocukluk çağı travması alt boyutları toplam puanı</u> ort±ss=43,64±11,73 ortanca (min-max) 40,00 (31-96)	r= -0,352;p=0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon F=10,135;p=0,000 Anlamlılık p<0,05 regresyon	<u>Çocukluk çağı travması alt boyutları toplam puanı</u> ort±ss=43,64±11,73 ortanca (min-max) 40,00 (31-96)	r= -0,119;p=0,047 Anlamlılık p<0,05 korelasyon F=1,905;p=0,080 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travması alt boyutları ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Suçluluğun çocukluk çağı travması alt boyutlarından etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Utancın çocukluk çağı travması alt boyutlarından etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 8. Özgeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	Özgeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	
2.Karataş Z (2008)	Disiplin cezası almış ve disiplin cezası almamış lise öğrencileri (n=150)	<u>Disiplin cezası alıp/almama</u> almış (n=75) ort±ss=45,09±12,77 almamış (n=75) ort±ss=36,13±11,52	t= -4,51; p= 0,000 Anlamlılık p<0,05 t- testi	<u>Disiplin cezası alıp/almama</u> almış (n=75) ort±ss=47,73± 9,55 almamış (n=75) ort±ss=33,24±12,89	t= -7,819; p= 0,000 Anlamlılık p<0,05 t-testi	Disiplin cezası alıp almamaya göre gruplar arasında suçluluk ve utanç düzeyleri açısından anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre disiplin cezası alan öğrencilerin suçluluk puanları aritmetik ortalaması da utanç puanları aritmetik ortalaması da disiplin cezası almayan öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 9. Soygeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Soygeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	Soygeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	
1.Kourt R (2011)	18-24 yaş arasındaki üniversite öğrencileri (n=281)	<u>Ailede Ruhsal Bozuklukların Varlığı</u> var (n=47) ort±ss=48,532±10,730 yok (n=23) ort±ss=49,409±8,575	Z=5443,500;p=0,987 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Ailede Ruhsal Bozuklukların Varlığı</u> var (n= 47) ort±ss=41,617±10,568 yok (n=23) ort±ss=41,470±8,809	Z=5293,000; p=0,752 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Ruhsal hastalık nedeniyle tedavi gören birinin varlığı değişkenine göre suçluluk yönünde de utanç yönünden de gruplar arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.
		<u>Ailede Sürekli Tedavi Gerektiren Bedensel Hastalıkların Varlığı</u> var (n=18) ort±ss=46,000±10,443 yok (n=252) ort±ss=49,615±8,682	Z=1798,500; p=0,142 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Ailede Sürekli Tedavi Gerektiren Bedensel Hastalıkların Varlığı</u> var (n=18) ort±ss=39,778±10,356 yok (n=252) ort±ss=41,651±8,946	Z=2005,50; p= 0,412 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Sürekli tedavi gerektiren bedensel bir hastalığın varlığı değişkenine göre suçluluk yönünden de utanç yönünden de gruplar arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.
2.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım veren aile bireyleri (n=32)	<u>Ailede Kronik Hastalık Varlığı</u> var (n=11) ort±ss=57,7±2,65 yok(n= 21) ort±ss=56,9±2,64	Z=85,5; p=0,238 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Ailede Kronik Hastalık Varlığı</u> var (n=11) ort±ss=51,6±7,81 yok (n=21) ort±ss=51,3 ±6,39	Z=11,0; p=0,876 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Şizofreni hastasına evde bakım veren aile üyelerinde kronik hastalık (şizofreni, KBY, hipertansiyon, diyabet vb.) varlığına göre utanç düzeylerinde de suçluluk düzeylerinde de anlamlı farklılık görülmemiştir.
	Kronik böbrek yetmezliği hastalarına (KBY) bakım veren aile bireyleri (n=56)	<u>Ailede Kronik Hastalık Varlığı</u> var (n=21) ort±ss=53,7±8,02 yok (n= 35) ort±ss=51,4±9,54	Z=310,0; p=0,328 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Ailede Kronik Hastalık Varlığı</u> var (n=21) ort±ss=46,2±11,67 yok (n=35) ort±ss=43,1±10,78	Z=301,5; p=0,263 Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	KBY hastasına evde bakım veren aile üyelerinde kronik hastalık (şizofreni, KBY, hipertansiyon, diyabet vb.) varlığına göre utanç düzeylerinde de suçluluk düzeylerinde de anlamlı farklılık görülmemiştir.

Tablo 9. Soygeçmiş Özellikleri ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

		Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
Araştırmalar	Örneklem	Soygeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	Soygeçmiş Özellikleri	İstatistiksel Analiz	
3.Öztürk Ö (2005)	İstanbul H tipi cezaevinde bulunan ergenler (n=380)	<u>Akrabalarda Suç İşleme</u> evet (n=131) ort±ss=43,5±1,0 hayır(n=249) ort±ss=44,4±0,7	p=0,490 Anlamlılık p<0,05 student t	<u>Akrabalarda Suç İşleme</u> evet (n=131) ort±ss=40,5±0,9 hayır (n=249) ort±ss=41,0±0,7	p=0,611 Anlamlılık p<0,05 student t	Cezaevine giren yakın akrabalarının olup/olmamasına göre suçluluk yönünden de utanç yönünden de gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir.
		<u>Ailede Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylerin Bulunması</u> evet (n=175) ort±ss=46,1±0,8 hayır (n=205) ort±ss=42,4±0,8	p=0,002 Anlamlılık p<0,05 student t	<u>Ailede Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylerin Bulunması</u> evet (n=175) ort±ss=41,8±0,7 hayır (n=205) ort±ss=40,1±0,7	p= 0,112 Anlamlılık p<0,05 student t	

Tablo 10. Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	
I.Kourt R (2011)	18-24 yaş arasındaki üniversite öğrencileri (n=281)	Dissosiyatif yaşantılar puanı -	r= -0,201;p=0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon f=10,496;p=0,001 β= -0,113 t= -3,240;p=0,001 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Dissosiyatif yaşantılar puanı -	r= -0,031;p=0,601 Anlamlılık p<0,05 korelasyon f=0,035; p=0,853 β= -0,007 t= -0,186; p= 0,853 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Dissosiyatif yaşantılar ile suçluluk arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki var iken dissosiyatif yaşantılar ile utanç duygusu arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Suçluluğun dissosiyatif yaşantılardan etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Utancın dissosiyatif yaşantılardan etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.
		Çocukluk çağında travması olmayanlarda dissosiyatif yaşantılar (n=142)	f=6,970; p=0,009 β= -0,124 t= -2,640; p=0,009 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağında travması olmayanlarda dissosiyatif yaşantılar (n=142)	f=0,828; p=0,364 β= -0,049 t= -0,910; p= 0,364 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travması olmayanlarda dissosiyatif yaşantıların suçluluğu etkileme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Çocukluk çağı travması olmayanlarda dissosiyatif yaşantıların utancı etkileme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.
		Çocukluk çağı travması olanlarda dissosiyatif yaşantılar (n=139)	f=0,260; p=0,611 β= -0,027 t= -0,510; p= 0,611 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Çocukluk çağı travması olanlarda dissosiyatif yaşantılar (n=139)	f= 1,865; p=0,174 β=0,072 t= 1,366; p=0,174 Anlamlılık p< 0,05 regresyon	Çocukluk çağı travması olanlarda dissosiyatif yaşantıların suçluluk ve utancı etkileme durumunu test etmek için yapılan regresyon analizinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür
		Dissosiyatif bozukluk (dissosiyatif yaşantılar envanteri puanı ≥ 30) (n=140)	F=0,928; p= 0,336 Anlamlılık p<0,05 anova	Dissosiyatif bozukluk (dissosiyatif yaşantılar envanteri puanı ≥ 30) (n=140)	F=0,008; p= 0,928 Anlamlılık p<0,05 anova	Dissosiyatif bozukluğun utanç duygusuna da suçluluk duygusuna da etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.
		Çocukluk çağında travma ile dissosiyatif bozukluk	F=3,747;p=0,054 Anlamlılık p<0,05 anova	Çocukluk çağında travma ile dissosiyatif bozukluk	F=3,152; p=0,077 Anlamlılık p<0,05 anova	Suçluluk ve utanç duyguları üzerinde çocukluk çağı travmalarının ve dissosiyatif bozukluğun ortak etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 10. Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	
2.Özer M (2011)	Lise öğrencileri (n=597)	Psikolojik Belirtiler		Psikolojik Belirtiler		
		Depresyon puanı -	r=0,07; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Depresyon puanı -	r= 0,19; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Utanç duygusu ile depresyon arasında aynı yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile depresyon arasında ilişki saptanmamıştır.
		Anksiyete puanı -	r= 0,00; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Anksiyete puanı -	r= 0,12; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Utanç duygusu ile anksiyete arasında aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile anksiyete arasında ilişki saptanmamıştır.
		Olumsuz benlik puanı -	r=0,01; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Olumsuz benlik puanı -	r= 0,14; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Utanç duygusu ile olumsuz benlik arasında aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile olumsuz benlik arasında ilişki saptanmamıştır.
		Somatizasyon puanı -	r= -0,07; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Somatizasyon puanı -	r= 0,05; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Somatizasyon ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir.
		Hostilite puanı -	r= -0,01; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Hostilite puanı -	r= 0,15; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Utanç duygusu ile hostilite arasında aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki görülmüştür. Suçluluk duygusu ile hostilite arasında ilişki saptanmamıştır.
		Kısa semptom envanteri toplam puan -	r= 0,01; p>0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kısa semptom envanteri toplam puan -	r= 0,16; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Suçluluk duygusu ile katılımcıların gösterdikleri psikolojik belirtiler arasında anlamlı ilişki görülmezken, utanç duygusu ile depresyon, anksiyete, olumsuz benlik ve hostilite arasındaki ilişkinin aynı yönde ve anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür.
		[Kısa semptom envanter toplam puanı < 18 düşük; > 83 yüksek] Düşük (n=100) ort±ss=47,18± 11,99 Yüksek (n=92) ort±ss=48,40 ± 8,81	t= 0,81; p>0,001 Anlamlılık p<0,001 t testi	[Kısa semptom envanter puanı < 18 düşük; > 83 yüksek] Düşük (n=100) ort±ss=38,62± 11,29 Yüksek (n=92) ort±ss=44,38± 8,03	t= 4,14; p<0,001 Anlamlılık p<0,001 t testi	Psikolojik belirtileri yüksek olan gruptakilerin utanç puanları aritmetik ortalamasının psikolojik belirtileri düşük olan gruba göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Suçluluk bakımından iki grup arasında anlamlı düzeyde farklılık saptanmamıştır.

Tablo 10. Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	
3.Yaşa Z (2012)	Celal Bayar Üni. Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu 1. Sınıf öğrencileri (n=238)	Anksiyete puanı -	$r= 0,123$; $p= 0,059$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Anksiyete puanı -	$r= 0,209$; $p= 0,001$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Utanç ile anksiyete arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk ile anksiyete arasında anlamlı düzeyde ilişki görülmemiştir.
		Depresyon puanı -	$r=-0,110$; $p=0,091$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Depresyon puanı -	$r= 0,103$; $p= 0,112$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Depresyon ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır.
4.Köksal F ve Gençdoğan B (2007)	Üniversite öğrencileri (n=171)	Depresyon puanı ort±ss=50,59±9,22	ort±ss=51,66±7,41 $r= -0,07$; $p>0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Depresyon puanı ort±ss=50,59±9,22	ort±ss=42,43±8,28 $r=0,09$; $p>0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Depresyon ile suçluluk arasında ilişki saptanmamıştır. Depresyon ile utanç arasında da ilişki saptanmamıştır.
		Depresyon Durumu (Zung depresyon ölçeği puanı <50 yok; ≥50 var) var (n=91) 51,396 ±7,939 yok (n=80) 51,975±6,801	$t=-0,509$; $p>0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ t-testi	Depresyon Durumu (Zung depresyon ölçeği puanı <50 yok; ≥ 50 var) var (n=91) 42,462±9,358 yok (n=80) 42,200±6,913	$t=-0,205$; $p>0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ t-testi	Depresyon durumuna göre gruplar arasında suçluluk puan ortalamaları yönünden de utanç puan ortalamaları yönünden de anlamlı farklılık saptanmamıştır.
		Sürekli öfke puanı ort±ss=22,00±5,36	ort±ss=51,66±7,41 $r= -0,17$; $p<0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Sürekli öfke puanı ort±ss=22,00±5,36	ort±ss=42,43±8,28 $r= 0,25$; $p>0,05$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	Suçluluk puanları ile sürekli öfke puanları arasında negatif yönde bir ilişki görülmüştür. Utanç puanları ile sürekli öfke puanları arasında ilişki saptanmamıştır.
5. Elevli S (2012)	13-18 yaş arasındaki lise öğrencileri (n=862)	İntihar olasılığı puanı ort±ss=70,28±16,32	ort±ss=48,47± 8,93 $r=0,23$; $p<0,01$ Anlamlılık $p<0,05$ korelasyon	İntihar olasılığı puanı ort±ss=70,28±16,32	ort±ss=44,23±8,96 $r=0,04$; $p>0,01$ Anlamlılık $p< 0,05$ korelasyon	İntihar olasılığı ile suçluluk arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. İntihar olasılığı ile utanç arasında ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 10. Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar ile Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum	
		Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz	Ruhsal Belirtiler/Hastalıklar	İstatistiksel Analiz		
6.Amanat Ç (2011)	Yaşları 18-40 arası değişen heteroseksüel erkekler ve yaşları 18-41 arasında değişen homoseksüel erkekler (n=150)	<u>Cinsel Yönelim</u> homoseksüellik (n=75) ort±ss=46,96±8,08 heteroseksüellik (n=75) ort±ss=48,52±6,70	F=0,151; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 anova	<u>Cinsel Yönelim</u> homoseksüellik (n=75) ort±ss=35,05±7,58 heteroseksüellik (n=75) ort±ss=34,00±8,08	F=4,912; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 anova	Cinsel yönelime göre utanç düzeyleri yönünden anlamlı düzeyde farklılık görülmüştür. Buna göre; homoseksüellerin utanç puanları aritmetik ortalaması heteroseksüellerin utanç puanları aritmetik ortalamasından yüksektir. Cinsel yönelime göre iki grup arasında suçluluk düzeyleri yönünden anlamlı farklılık saptanmamıştır.	
		<u>Cinsiyet Roller</u> (belirsiz, androjen, erkeksi kadınsı) ^a erkeksi (n=29) ort±ss=47,49±6,07 ^b kadınsı (n=29) ort±ss=48,14±8,54 ^c belirsiz (n=47) ort±ss=45,00±7,77 ^d androjen (n=45) ort±ss=50,51±6,20	F=3,673; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 d>c anova	<u>Cinsiyet Roller</u> (belirsiz, androjen, erkeksi kadınsı) ^a erkeksi (n=29) ort±ss=31,00±7,37 ^b kadınsı (n=29) ort±ss=33,41 ±6,60 ^c belirsiz (n=47) ort±ss=34,19±8,45 ^d androjen (n=45) ort±ss=34,00 ±8,08	F=1,051; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 anova		Araştırmaya katılan kişilerin sahip oldukları cinsiyet rolüne (kadınsı, erkeksi, androjen, belirsiz) göre suçluluk düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin suçluluk puanları aritmetik ortalaması belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin suçluluk puanları aritmetik ortalamasından daha yüksektir. Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyet rolüne göre utanç düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.
		Cinsel yönelim ile cinsiyet rolü ort±ss=47,74±7,44	F=0,121; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 anova	Cinsel yönelim ile cinsiyet rolü ort±ss=33,37±7,82	F=1,051; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 anova		
7.Şenel GB (2013)	22-73 yaş arasındaki alkol sorunu yaşayan ve yaşamayan erkekler (n=260)	<u>Alkol Kullanımı</u> var (n=130) ort±ss=46,15±6,53 yok(n=130) ort±ss=38,58±9,39	t=7,731; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 t-testi	<u>Alkol Kullanımı</u> var (n=130) ort±ss=40,82±6,81 yok (n=130) ort±ss=35,08±9,08	t=5,774; p=0,000 Anlamlılık p<0,05 t-testi	Alkol kullanan gruptaki bireylerin suçluluk düzeylerinin de utanç düzeylerinin de alkol kullanmayan gruptaki bireylerin puanlarına kıyasla anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.	
8.Kalyoncu ve ark. (2002)	Alkol bağımlılığı tanısıyla yatarak tedavi gören hastalar ve herhangi bir psikiyatrik tanısı olmayanlar (n=174)	Alkol bağımlılığı tanısıyla remisyonadaki hasta olmak (n=102) ort±ss=46,7±6,8 Herhangi bir psikiyatrik tanısı almamış olmak (n=72) ort±ss=27,2± 2,8	t=25,8; p=0,00 Anlamlılık p<0,05 t testi	Alkol bağımlılığı tanısıyla remisyonadaki hasta olmak (n=102) ort±ss=37,0 ±5,6 Herhangi bir psikiyatrik tanısı almamış olmak (n=72) ort±ss=26,5±3,1	t=15,6; p= 0,00 Anlamlılık p<0,05 t-testi	Remisyonadaki alkol bağımlılarının suçluluk düzeylerinin de utanç düzeylerinin de herhangi bir psikiyatrik tanı almamışlara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.	

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
1.Karaçengel FJ (2007)	Zihinsel engeli olan çocuk anneleri ve zihinsel engeli olmayan çocuk anneleri (n= 200)	Zihinsel engelli çocuk annesi olmak (n=100) ort±ss=39,41 ±11,79 Sağlıklı çocuk annesi olmak (n=100) ort±ss=29,85 ±10,66	Z=2745,000;p=0,000 Anlamlılık p<0,01 Mann-Whitney-U	Zihinsel engelli çocuk annesi olmak (n=100) ort±ss=38,88±11,72 Sağlıklı çocuk annesi olmak (n=100) ort±ss=29,43±10,26	Z=2721,000;p=0,000 Anlamlılık p<0,0 Mann-Whitney-U	Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin arasında suçluluk puanları yönünden de utanç puanları yönünden de anlamlı farklılık var buna göre zihinsel engelli çocuk sahibi olan annelerin suçluluk ve utanç puanları aritmetik ortalamalarının, sağlıklı çocuk annelerinininkinden yüksek olduğu görülmüştür.
	Zihinsel engelli çocuğu olan anneler (n=100)	Atılganlık puanı ort±ss=82,99±17.928	ort±ss=39,41±11,794 r=0,107; p=0,289 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Atılganlık puanı ort±ss=82,99±17.928	ort±ss=38,88±11,722 r=0,120; p=0,235 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Zihinsel engelli çocukları olan annelerin atılganlık düzeyleri ile suçluluk ve utanç puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır
	Sağlıklı çocuk anneleri (n=100)	Atılganlık puanı ort±ss=80,33±20,408	ort±ss=29,85±10,657 r= -0,048; p=0,635 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Atılganlık puanı ort±ss=80,33±20,408	ort±ss=29,43±10,265 r= -0,058; p=0,566 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Sağlıklı çocuk annelerinin atılganlık düzeyleri ile suçluluk ve utanç puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır.
2.Taşkıntuna N ve Özçürümez G (2011)	Hemodiyaliz hastaları, böbrek nakli alıcı ve verici adaylar ile sağlıklı kişiler (n=173)	^a Hemodiyaliz hastası olmak (n=66) ort±ss=49,9±9,5 ^b Sağlıklı olmak (n=51) ort±ss=53,2±6,5 ^c Böbrek nakli alıcı aday olmak (n=66) ort±ss=49,3±7,1 ^d Böbrek nakli (donör) verici aday olmak (n=41) ort±ss=48,0±7,9	F=3,9; p=0,01 Anlamlılık p<0,01 Anova	^a Hemodiyaliz hastası olmak (n=66) ort±ss=42,1±9,9 ^b Sağlıklı olmak (n=51) ort±ss=43,9±9,2 ^c Böbrek nakli alıcı aday olmak (n=66) ort±ss=39,5±8,7 ^d Böbrek nakli (donör) verici aday olmak (n=41) ort±ss=37,3± 8,4	F=4,8; p=0,003 Anlamlılık p<0,01 Anova Tukey post-hoc p=0,001 Anlamlılık p<0,005 d<a d<b	Utanç puanları açısından donör grubunun puanlarının, alıcılar dışında, diğer gruplardan farklı olduğu saptanmıştır. Suçluluk duygusu yönünden gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ancak anlamlılık sınırında olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
3.Ceylan B (2007)	Şizofreni hastalarına bakım veren aile bireyleri (n=32)	<u>Hastalık Süresi</u> 3 yıl altı (n=16) ort±ss=57,1± 2,10 3-5 yıl (n=16) ort±ss=56,5± 3,14 5 yıl ve üstü (n=0)	Z=93,5; p=0,681 (?) Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	<u>Hastalık Süresi</u> 3 yıl altı (n=16) ort±ss=50,9±5,48 3-5 yıl (n=16) ort±ss=52,0±8,035 5 yıl ve üstü (n=0)	Z=92,5; p=0,652 (?) Anlamlılık p<0,05 Mann Whitney-U	Şizofreni hastalarının hastalık süresine göre onlara evde bakım veren aile üyelerinin utanç düzeylerinde de suçluluk düzeylerinde de anlamlı farklılık görülmemiştir.
	Kronik böbrek yetmezliği hastalarına (KBY) bakım veren aile bireyleri (n=56)	<u>Hastalık Süresi</u> ^a 3 yıl ve altı (n=4) ort±ss=43,7±2,10 ^b 3-5 yıl (n=4) ort±ss=57,7±3,14 ^c 5 yıl ve üstü (n=48) ort±ss=52,5±8,55	K W=6,330; p=0,042 Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis b>c>a (?)	<u>Hastalık Süresi</u> ^a 3 yıl ve altı (n=4) ort±ss=34,5±10,22 ^b 3-5 yıl (n=4) ort±ss=49,8±8,80 ^c 5 yıl ve üstü (n=48) ort±ss=44,7±11,07	KW=4,054; p=0,132 (?) Anlamlılık p<0,05 Kruskal Wallis	KBY hastalarının hastalık süresine göre onlara evde bakım veren aile üyelerinin suçluluk düzeylerinin farklı olduğu görülmüştür. 3-5 yıl arasında hastalık süresi olanlara bakım veren grubun daha fazla suçluluk yaşadığı görülmüştür. KBY hastalarının hastalık süresine göre onlara evde bakım veren aile üyelerinin utanç düzeylerinde anlamlı farklılık görülmemiştir.
	Şizofreni ve kronik böbrek yetmezliği olan hastalara bakım veren aile üyeleri (n=88)	<u>Hastalık Süresi</u>	$\beta=1,129$ ss=1,019 t=1,108; p= 0,271 Anlamlılık p<0,05 Çoklu regresyon	<u>Hastalık Süresi</u>	$\beta= 1,957$ ss=1,295 t=1,511; p= 0,135 Anlamlılık p<0,05 Çoklu regresyon	Yapılan regresyon analizi sonucunda hastalık süresi değişkeninin tek başına suçluluk ve utanç düzeyi üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.
	Şizofreni ve kronik böbrek yetmezliği hastalarına evde bakım veren aile üyeleri ve bakım rolü olmayan bireyler (n=148)	^a Şizofreni hastalarına evde bakım veren aile üyesi olmak (n=32) ort±ss=56,9±2,64 ^b KBY (kronik böbrek yetmezliği) hastalarına evde bakım veren aile üyesi olmak (n=56) ort±ss=52,2±8,99 ^c Bakım rolü olmayan birey olmak (n=60) ort±ss=34,9 ±10,1	KW=47,661; p=0,009 Anlamlılık p<0,01 Kruskal Wallis a>b>c	^a Şizofreni hastalarına evde bakım veren aile üyesi olmak (n= 32) ort±ss=51,4±6,7 ^b KBY (kronik böbrek yetmezliği) hastalarına evde bakım veren aile üyesi olmak (n=56) ort±ss=44,3±11,1 ^c Bakım rolü olmayan birey olmak (n=60) ort±ss=42,0±10,7	KW=45,966; p=0,001 Anlamlılık p<0,01 Kruskal Wallis a>b>c	Şizofreni ve KBY hastalarına evde bakım veren aile üyelerinin suçluluk ve utanç puanları aritmetik ortalamalarının bakım rolü olmayan bireylerinkinden yüksek olduğu görülmüştür. Şizofreni hastalarına evde bakım veren aile üyelerinin suçluluk ve utanç puanları aritmetik ortalamalarının ise KBY hastalarına evde bakım veren aile üyelerinkinden yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
4.Yaşa Z (2012)	Celal Bayar Üni. Tıp fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu 1. Sınıf öğrencileri (n=238)	Anne-baba tutumu		Anne-baba tutumu		
		Demokratik tutum puanı -	r= 0,277, p= 0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Demokratik tutum puanı -	r= 0,068, p=0,293 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Anne baba tutumlarından demokratik tutum ile suçluluk arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Utanç ile demokratik tutum arasında anlamlı fark saptanmamıştır.
		Koruyucu/istekçi tutum puanı -	r= -0,185, p= 0,004 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Koruyucu/istekçi tutum puanı -	r= -0,104, p= 0,110 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Anne baba tutumlarından koruyucu/istekçi tutum ile suçluluk duygusu arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Utanç duygusu ile koruyucu/istekçi tutum arasında ise anlamlı fark saptanmamıştır.
		Otoriter tutum puanı -	r= -0,284, p= 0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Otoriter tutum puanı -	r= -0,031, p= 0,634 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Anne baba tutumlarından otoriter tutum ile suçluluk arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Utanç ile otoriter tutum arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
5.Özer M (2011)	Lise öğrencileri (n=597)	Algılanan Ebeveynlik Tarzları		Algılanan Ebeveynlik Tarzları		
		Şefkatli/sevecen ebeveynlik biçimi puanı -	r=0,11; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Şefkatli/sevecen ebeveynlik biçimi puanı -	r= 0,03; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Şefkatli/sevecen ebeveynlik tarzı ile suçluluk duygusu arasında aynı yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Utanç duygusu ile şefkatli/sevecen ebeveynlik tarzı arasında ilişki görülmemiştir.
		İstismarcı/dışlayıcı ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,13; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	İstismarcı/dışlayıcı ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,08; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	İstismarcı/dışlayıcı ebeveynlik tarzı ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
		Küçümseyici/aşağılayıcı ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,07; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Küçümseyici/aşağılayıcı ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,01; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Küçümseyici/ aşağılayıcı ebeveynlik tarzı ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki saptanmamıştır.
		Başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik biçimi puanı -	r= 0,07; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik biçimi puanı -	r= 0,12; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik tarzı ile utanç duygusu arasında aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik tarzı arasında ilişki saptanmamıştır.
		Disiplinsiz/lakayt ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,11; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Disiplinsiz/lakayt ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,01; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Disiplinsiz/lakayt ebeveynlik tarzı ile suçluluk duygusu arasında ters yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Utanç duygusu ile disiplinsiz/lakayt ebeveynlik tarzı arasında ilişki saptanmamıştır.
		Kontrolcü/ kuralcı ebeveynlik biçimi puanı -	r= -0,04; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kontrolcü/ kuralcı ebeveynlik biçimi puanı -	r=0,03; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kontrolcü/kuralcı ebeveynlik tarzı ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki saptanmamıştır.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
5.Özer M (2011)	Lise öğrencileri (n=597)	Bağlanma tarzları		Bağlanma tarzları		
		Güvenli bağlanma puanı -	r= 0,06; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Güvenli bağlanma puanı -	r= -0,00; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Güvenli bağlanma ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir.
		Kaygılı bağlanma puanı -	r=0,17; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kaygılı bağlanma puanı -	r=0,30; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kaygılı bağlanma ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür.
		Kaçınmalı bağlanma puanı -	r=0,19; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kaçınmalı bağlanma puanı -	r= 0,30; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kaçınmalı bağlanma ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da aynı yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür.
		Saplantılı bağlanma puanı -	r= -0,08; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Saplantılı bağlanma puanı -	r= 0,06; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Saplantılı bağlanma ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ilişki görülmemiştir.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
6.Deniz ME (2006)	Selçuk Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerindeki 1. sınıf öğrencileri (n=566)	Bağlanma stilleri		Bağlanma stilleri		
		Kayıtsız bağlanma puanı -	r=-0,043; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Kayıtsız bağlanma puanı -	r=0,014; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Ergenlerin kayıtsız bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır.
		Güvenli bağlanma puanı -	r= -0,066; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Güvenli bağlanma puanı -	r= -1,73; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Ergenlerin güvenli bağlanma stili ile utanç duygusu arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile güvenli bağlanma stili arasında ilişki saptanmamıştır.
		Saplantılı bağlanma puanı -	r= -0,045; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Saplantılı bağlanma puanı -	r= 0,63; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Ergenlerin saplantılı bağlanma stili ile utanç duygusu arasında da suçluluk duygusu arasında da anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır.
		Korkulu bağlanma puanı -	r= 0,016; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Korkulu bağlanma puanı -	r= 0,206; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Ergenlerin korkulu bağlanma stili ile utanç duygusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile korkulu bağlanma stili arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır.

Tablo 11. Suçluluk-Utanç Düzeyleri ile İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler (devam)

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları		Utanç Duygusu Puanları		Genel Yorum
		Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	Araştırılan Diğer Değişkenler	İstatistiksel Analiz	
7. Akbağ M ve Erden-İmamoğlu S (2010)	Marmara Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde okuyan öğrenciler (n= 360)	Bağlanma stilleri		Bağlanma stilleri		Utanç duygusu ile güvenli bağlanma stili arasında ters yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusu ile güvenli bağlanma stili arasında ilişki görülmemiştir. Tüm bağlanma stilleri alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizi sonucunda güvenli bağlanma stili için utanç duygusu üzerine anlamlı katkı sağladığı tespit edilmiştir. Güvenli bağlanma stili için suçluluk duygusu üzerinde etkisi görülmemiştir.
		Güvenli bağlanma puanı ort±ss=4,15±1,52	ort±ss=51,53 ±5,90 r= 0,06; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β =0,09 ss=0,23 t=1,61; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Güvenli bağlanma puanı ort±ss=4,15±1,52	ort±ss=40,38 ±8,08 r= -0,19; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β = -0,12 ss=0,30 t= -2,08; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	
		Korkulu bağlanma puanı ort±ss=3,56±1,88	ort±ss=51,53 ±5,90 r= -0,01; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β =0,04 ss=0,19 t=0,65; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Korkulu bağlanma puanı ort±ss=3,56 ±1,88	ort±ss=40,38 ±8,08 r= 0,16; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β = 0,09 ss=0,25 t=1,59; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	
		Saplantılı bağlanma puanı ort±ss=3,70±1,84	ort±ss=51,53 ±5,90 r= 0,001; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β =0,02 ss=0,18 t=0,34; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Saplantılı bağlanma puanı ort±ss=3,70 ±1,84	ort±ss=40,38 ±8,08 r= 0,05; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β =0,04 ss=0,23 t= 0,67; p>0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	
		Kayıtsız bağlanma puanı ort±ss=2,70±1,71	ort±ss=51,53 ±5,90 r= -0,15; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β = -0,16 ss= 0,18 t=-2,94; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Kayıtsız bağlanma puanı ort±ss=2,70±1,71	ort±ss=40,38 ±8,08 r= -0,13; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon β = 0,13 ss= 0,24 t= -2,45; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 regresyon	Kayıtsız bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasında da utanç duygusu arasında da ters yönde ilişki olduğu görülmüştür. Tüm bağlanma stilleri alt boyutlarının etkisinin değerlendirildiği regresyon analizi sonucunda kayıtsız bağlanma stili için suçluluk ve utanç duygusu üzerine anlamlı katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 12. Suçluluk ile Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Araştırmalar	Örneklem	Suçluluk Duygusu Puanları	Utanç Duygusu Puanları	İstatistiksel Analiz	Genel Yorum
1.Karaçengel FJ (2007)	Zihinsel engelli çocuk anneleri (n=100)	ort±ss=39,41 ±11,79	ort±ss=38,88±11,72	r=0,995; p=0,000 Anlamlılık p<0,001 korelasyon	Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
	Sağlıklı çocuk anneleri (n=100)	ort±ss=29,85 ±10,66	ort±ss=29,43±10,26	r=0,992; p= 0,000 Anlamlılık p<0,001 korelasyon	Sağlıklı çocuğu olan annelerinin suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
2.Elevli S (2012)	13-18 yaş lise öğrencileri (n=862)	ort±ss=48,47 ± 8,93	ort±ss=44,23 ± 8,96	r=0,62; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Ergenlerin suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
3.Ceylan B (2007)	KBY(kronik böbrek yetmezliği) hastalarına evde bakım veren aile üyeleri (n=56)	ort±ss=52,2±8,99	ort±ss=44,3±11,1	r=0,703; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Tüm gruplarda suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
	Şizofreni hastalarına evde bakım verenler (n=32)	ort±ss=56,9±2,64	ort±ss=51,4±6,7	r=0,631; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	
	Bakım rolü olmayanlar (n=60)	ort±ss=34,9 ±10,1	ort±ss=42,0± 10,7	r=0,700; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	
4.Yaşa Z (2012)	Celal Bayar Üni. Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu ebelik ve hemşirelik 1. Sınıf öğrencileri (n=238)	-	-	r= 0,420; p= 0,000 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
5.Akbağ ve Erden- İmamoğlu (2010)	Üniversite Öğrencileri (n=360)	ort±ss=51.53±5.90	ort±ss=40.38±8.08	r= 0,29; p<0,001 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.
6.Köksal F ve Gençdoğan B (2007)	Üniversite öğrencileri (n=171)	ort±ss=51.66±7.41	ort±ss=42.34±8.28	r=0,29; p<0,05 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür.
7. Özer M (2011)	Lise çağındaki gençler (n= 597)	-	-	r=0,65; p<0,01 Anlamlılık p<0,05 korelasyon	Suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.

7. TARTIŞMA

1. Sosyo-Demografik Değişkenlerin Suçluluk ve Utanç Puanları Üzerine Etkisi

a. Cinsiyetin etkisi

Toplam 18 araştırmanın dokuzunda incelenen cinsiyetin suçluluk duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Dokuz çalışmanın beşinde (Karataş 2008; Kourt 2011; Köksal ve Gençdoğan 2007; Özer 2011; Yaşa 2012) kadınların suçluluk puanları erkeklerden anlamlı olarak yüksek iken sadece Sıgri ve ark. (2010)'nın çalışmasında erkeklerin suçluluk puanlarının kadınlarınkinden yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 2). Diğer üç çalışmada ise suçluluk duygusu üzerinde cinsiyetin etkisi tespit edilmemiştir (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Ceylan 2007; Taşkıntuna ve Özçürümez 2011). Ceylan (2007)'in çalışmasında gruplar (bakım rolü olmayanlar ile şizofreni ve KBY hastalarına bakım verenler) ayrı ayrı değerlendirildiğinde de cinsiyetin suçluluk puanları üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Tartışmalarda tablo belirtme.

Öğrenci örnekleminde oluşan altı çalışmadan (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Karataş 2008; Köksal ve Gençdoğan 2007; Kourt 2001; Özer 2011; Yaşa 2012) beşinde (Karataş 2008; Köksal ve Gençdoğan 2007; Kourt 2011; Özer 2011; Yaşa 2012) suçluluk puanları üzerinde cinsiyetin etkili olduğu kadınların erkeklere göre daha fazla suçluluk yaşadıkları görülmüştür.

Ceylan (2007)'in erişkin örnekleminde oluşan çalışmasında, gruplar (bakım rolü olmayanlar ile şizofreni ve KBY hastalarına bakım verenler) birleştirilip değerlendirildiğinde de ayrı ayrı ele alındığında da sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyetin suçluluk düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür. Taşkıntuna ve Özçürümez (2011)'in erişkin örnekleminde oluşan çalışmasında da, suçluluk duygusu üzerinde cinsiyetin etkisinin olmadığı görülmüştür Bir tek Sıgri ve ark. (2010)'nın çalışmasında erişkin örnekleminde oluşan erkeklerin kadınlara göre daha fazla suçluluk yaşadıkları saptanmıştır.

İncelenen çalışmalarda örneklem olarak öğrenci alındıysa cinsiyetin suçlulukla yüksek oranda ilişkili olduğu ve kadınlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak erişkinlerde bu ilişkinin azaldığı görülmüştür.

Kadınların erkeklere kıyasla suçluluk puanlarının yüksek olması kadınların toplumsal baskı sebebiyle duygularını çok fazla ortaya koyamamalarına ve yanlış anlaşılmaktan korkmalarına bağlanmış ve benzer bir bulgunun Benetti-McQuoid ve Bursik (2005) tarafından yurtdışında yapılan çalışmalarda da görüldüğünden bahsedilmiştir (Karataş 2008). Bu farklılığın, Yörükoğlu (2000)'nun da işaret ettiği gibi kadına toplum içerisinde biçilen birtakım rollerden kaynaklandığı düşünülebilir.

Kourt (2011) “özerklik ve rekabet gibi erkek rolüne ilişkin güçlülük duyguları ile kadın rolüne ilişkin suçluluğu ima eden güçsüzlük duygularının (Cirhinlioğlu ve Güvenç 2011) kadınların erkeklerden daha sık oranda suçluluk duygusu yaşamalarına neden olabileceğinden yani kadın ve erkeklerin toplumda rol dağılımlarına göre hissettikleri duygulardan söz etmiştir. Köksal ve Gençdoğan (2007) ise “Türk toplumunda kadınlara suçluluk duygusunun daha fazla hissettirildiğinden çünkü kadınların davranışlarının erkeklere göre daha fazla sınırlandırıldığından ve kadınlara daha az hoşgörü gösterildiğinden” söz etmişlerdir (Köksal ve Gençdoğan 2007). Buna göre toplumda kadın ve erkeğe biçilen rol dağılımlarından kaynaklı bu duygular farklı düzeylerde yaşanıyor olabilir. İçinde yaşanan toplumun değerlerine göre şekillenen kültürler, erkeklere girişken, saldırgan ve atılgan gibi roller yüklerken; kadınlara duygusal, pasif ve çekingen gibi roller yüklemektedir. Erkekler kadınlara göre daha rahat yetiştirilmekte ve toplum içinde daha rahat hareket etmektedirler. Dolayısıyla herhangi bir hata yaptıklarında bu yanlışın nedeni olarak kendilerini sorumlu tutmuyor olabilirler. Bu sebeple kadınlardan daha az suçluluk hissediyor olabilirler.

Toplam 18 araştırmanın dokuzunda incelenen cinsiyetin utanç duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Dokuz çalışmanın beşinde kadınların utanç puanlarının erkeklerinkinden anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Kourt 2011; Köksal ve Gençdoğan 2007; Özer 2011; Sığrı ve ark. 2010). Diğer dört çalışmada ise utanç duygusu üzerinde cinsiyetin etkisi tespit edilmemiştir (Ceylan 2007; Karataş 2008; Taşkıntuna ve Özçürümez 2011; Yaşa 2012). Ceylan (2007)'in çalışmasında gruplar (bakım rolü olmayanlar ile şizofreni ve

KBY hastalarına bakım verenler) ayrı ayrı ele alındığında KBY hastalarına bakım veren bireylerden oluşan gruptakilerde cinsiyete göre utanç puanlarında anlamlı farklılık görülmezken bakım rolü olmayan bireylerden oluşan gruptakilerde ve şizofreni hastalarına bakım veren bireylerden oluşan gruptakilerde cinsiyetin utanç puanları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Ceylan (2007)'in örnekleme erişkinlerden oluşan çalışmasında, gruplar ayrı ayrı ele alındığında bakım rolü olmayan bireylerden oluşan gruptaki kadınların ve şizofreni hastalarına bakım veren gruptaki kadınların, erkeklere oranla anlamlı olarak daha fazla utanç yaşadıkları görülmüştür.

Sıgri ve ark. (2010)'nın örnekleme erişkinlerden oluşan çalışmasında utanç puanları açısından kadınların erkeklerden daha fazla utanç duyguları yaşadıkları tespit edilmiştir. Bir tek Taşkıntuna ve Özçürümez (2011)'in örnekleme erişkinlerden oluşan çalışmasında cinsiyetin utanç puanları üzerinde etkili olmadığı görülmüştür.

Öğrenci örnekleminde oluşan altı çalışmadan (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Karataş 2008; Köksal ve Gençdoğan 2007; Kourt 2011; Özer 2011; Yaşa 2012) dördünde (Köksal ve Gençdoğan 2007; Kourt 2011; Özer 2011) utanç puanları üzerinde cinsiyetin etkili olduğu kadınların, erkeklere oranla anlamlı olarak daha fazla utanç yaşadıkları görülmüştür.

Bu sonuçlara göre yaptığımız araştırmada erişkin örnekleminde oluşan araştırmalarda ve öğrenci örnekleminde oluşan araştırmalarda cinsiyetin utançla yüksek oranda ilişkili olduğu kadınlarda erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kadınların erkeklere kıyasla daha fazla utanç yaşamaları yurt dışında yapılan araştırmalarla da (Gross 1996; Tangney ve Dearing 2002; Ernst, Nagoshi, Patock-Peckham ve Woien (2003) tutarlıdır. Gross, Kochanska, Lin ve Nichols (2002) tarafından kadınların erkeklere göre yaptıkları hataya karşı daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşılan çalışmalarda “erkeklerin kadınlara göre kişilerarası duyarlılık düzeyinin daha az olmasının (Kochanska, Krupnick, McKnew ve Zahn-Waxler 1990) bu farklılığa sebep olabileceğinden” bahsedilmiştir. Sıgri ve ark. (2010) kadınların maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığından bahsetmiş ve “kadınların yanlış bir davranış sergilendikleri zaman diğer insanların onları nasıl gördüklerine odaklanabileceklerinden ve bunun sonucunda utanç duygusunun daha fazla

yaşanabileceğinden” söz etmişlerdir (Sığırı ve ark. 2010) Kadınların erkeklere kıyasla daha fazla utanç yaşamaları ile ilgili olarak Tangney ve Dearing (2002)’in bu konuyla ilgili literatürden aktardıkları bilgilere göre; toplum tarafından kadına ve erkeğe cinsiyetle ilgili biçilen birtakım rollerin içselleştirilmesini sağlayan yapı süperegodur. Bireye suçluluk duygusu yaşatan içselleştirilen değerleri yargılayan mekanizma süperegodur (Tangney ve Dearing 2002). Ancak sağlıklı bir bireyde süperego ile utanç duygusunun kaynağı olan ego ideali birbirine paralel olduğundan bir davranış yapıldığı zaman eğer bu davranış süperegoya aykırı bir davranışsa aynı zamanda ego idealine de aykırı bir davranış olacağından sıklıkla eş zamanlı olarak suçluluk ve utanç duyulur. Dolayısıyla toplumsal rollerle daha çok ilişkilendirilen suçluluk duygusunun kadınlarda erkeklere kıyasla daha fazla yaşanmasına paralel olarak kadınların erkeklere kıyasla da daha fazla utanç duygusu yaşamaları anlaşılabilir.

Kadın ve erkeklere farklı roller atfedilmesi kültürel etkenlerin etkisi altındadır. Kültürel etkenler aracılığıyla kadın ve erkeklere farklı roller atfedilmesi nedeniyle suçluluk ve utanç duygularının cinsiyete göre farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Genel olarak Türk örneğinde kadınların erkeklere oranla daha fazla suçluluk ve utanç yaşadıkları yurtdışındaki birçok çalışmayla da uygunluk göstermektedir. (Arndt ve Goldenberg 2004; Baldwin ve diğerleri 2006; Fischer ve ark. 1999; Harder 1995; Lutwak ve Ferrari 1996; Orth ve diğerleri 2010; Pulakos 1996; Tangney ve Dearing 2002; Walter ve Burnaford 2006).

b. Ebeveyn eğitiminin etkisi

Toplam 18 araştırmanın üçünde incelenen ebeveyn eğitimi (anne-baba eğitimi) açısından suçluluk puanları:

Anne eğitim seviyesine göre suçluluk puanlarına bakıldığında; üç çalışmadan sadece Yaşa (2012)’nin çalışmasında anne eğitiminin suçluluk duygusu üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır. Diğer ikisinde anne eğitiminin suçluluk duygusu üzerinde etkisi görülmemiştir (Kourt 2011; Öztürk 2007).

Baba eğitim seviyesine göre suçluluk puanlarına bakıldığında; üç çalışmadan ikisinde baba eğitiminin suçluluk puanları üzerinde etkili olduğu (Öztürk 2005; Yaşa

2012) görülmüştür. Kourt (2011)'un çalışmasında ise baba eğitiminin suçluluk duygusu üzerinde etkisi görülmemiştir.

Bu sonuçlara göre baba eğitim düzeyinin suçlulukla daha ilişkili olduğu, anne eğitim düzeyinde böyle bir ilişkinin azaldığı söylenebilir.

Baba eğitim düzeyinin suçluluk üzerinde anlamlı düzeyde etkisi olduğu saptanan çalışmalardan Yaşa (2012)'nin çalışmasında İlkokul ve altı düzeyde eğitimi olan babaların çocuklarında suçluluk duygusu daha yüksek düzeyde yaşanırken, üniversite mezunu babaları olan kişilerde suçluluk yaşama düzeyi daha az olarak saptanmıştır. Öztürk (2005)'ün çalışmasında da suçluluk puanları üzerinde baba eğitiminin etkisinin olduğu görülmüştür. Buna göre ortaokul ya da üstü eğitim düzeyinde babası olanların suçluluk duygusu ilkokul ya da altı eğitim düzeyinde babası olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Freud'un kuramına göre suçluluk duygusunun yaşanmasına neden olan yapı üstbenliktir (Öztürk 2008). Süperego'nun (üstbenlik) baba figürü, güç ve otoriteyle ilişkili tüm kaynaklarla (ahlaki değerler, kurallar, ilkeler) ilişkilendirilmesi (Geçtan 2002) baba eğitim düzeyinin anne eğitim düzeyine göre süperego oluşumunda daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir.

Toplam 18 araştırmanın üçünde incelenen ebeveyn eğitimi (anne-baba eğitimi) açısından utanç puanları:

Anne eğitim seviyesine göre utanç puanlarına bakıldığında; üç çalışmadan sadece Yaşa (2012)'nin çalışmasında anne eğitiminin utanç duygusu üzerine etkisi saptanmıştır. Diğer ikisinde ise anne eğitiminin utanç duygusu üzerinde etkisi görülmemiştir (Kourt 2011; Öztürk 2005).

Baba eğitim seviyesine göre utanç puanlarına bakıldığında; üç çalışmadan sadece Yaşa (2012)'nin çalışmasında baba eğitiminin utanç üzerine etkisi saptanmıştır. Geri kalan çalışmaların ikisinde baba eğitiminin utanç üzerinde etkisi saptanmamıştır (Kourt 2011; Öztürk 2007).

Bu sonuçlara göre anne-baba eğitim düzeylerinin utanç üzerindeki etkilerinin düşük olduğu söylenebilir.

Türk örneklemini dışındaki literatür incelendiğinde bu sonuçları karşılaştıracığımız herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

c. Öğrenim durumunun etkisi

Toplam 18 araştırmanın dördünde incelenen öğrenim durumunun suçluluk duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Dört çalışmadan sadece Taşkıntuna ve Özçürümez (2011)'in çalışmasında; Ceylan (2007) ise örneklem gruplarını (KBY ve şizofreni hastalarına bakım verenler ile bakım rolü olmayanlar) ayrı ayrı değerlendirildiğinde bir tek bakım rolü olmayan bireylerde öğrenim durumunun suçluluk puanlarını etkilediği görülmüştür. Geriye kalan çalışmaların diğer üçünde öğrenim durumunun suçluluk duygularını (Ceylan 2007; Karaçengel 2007; Öztürk 2005) etkilemediği görülmüştür.

Toplam 18 araştırmanın dördünde incelenen öğrenim durumunun utanç duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Çalışmaların dördünde de öğrenim durumunun utanç puanların üzerinde etkisi görülmemiştir (Ceylan 2007; Öztürk 2005; Karaçengel 2007; Taşkıntuna ve Özçürümez 2011). Sadece Ceylan (2007)'in çalışmasında öğrenim durumu açısından gruplar (KBY ve şizofreni hastalarına bakım verenler ile bakım rolü olmayanlar) ayrı ayrı değerlendirildiğinde bir tek bakım rolü olmayan bireylerde öğrenim durumunun utanç puanlarını etkilediği görülmüştür.

Görüldüğü üzere Türkiye'de yapılan araştırmalarda değerlendirilen öğrenim durumunun suçluluk-utanç duyguları üzerindeki etkisinin düşük olduğu söylenebilir.

Türk örneklemini dışındaki literatür incelendiğinde bu sonuçları karşılaştıracığımız herhangi bir araştırma bulunmamaktadır.

d. Kardeş sayısının etkisi

Toplam 18 araştırmanın ikisinde incelenen (Kourt 2011; Yaşa 2012) incelenen kardeş sayısının suçluluk ve utanç duyguları üzerindeki etkisine bakıldığında sadece Yaşa (2012)'nin çalışmasında kardeş sayısının suçluluk puanları üzerinde etkisi olduğu; kardeş varlığının suçluluk duygusunu artırıcı yönde etkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuç tek çocuk olanlarda kardeş rekabetinin yaşanmamış olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Yaşa 2012). Brenner (1998)'in vurguladığı gibi, annenin bütün sevgi ve ilgisini çalan yeni üyenin gelişiyle, tek olan çocuğun bilinçdışında küçük kardeşin yok olmasına yönelik istekler, diğer taraftan anne-babanın sevgisini

kaybetme ve cezalandırılma korkusu aynı zamanda kardeşle kurulan sevgi ve bağlılık gibi duyguların etkisiyle bilinçdışında meydana gelen çelişkiler suçluluk duygusu olarak yaşanıyor olabilir.

e. Sosyo-ekonomik düzeyin etkisi

Toplam 18 araştırmanın beşinde incelenen sosyo-ekonomik düzeyin suçluluk duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Beş çalışmanın ikisinde (Özer 2011; Öztürk 2005) sosyo-ekonomik düzeyin etkili olduğu saptanırken diğer üçünde (Ceylan 2007; Karaçengel 2007; Kourt 2011) sosyo-ekonomik düzeyin suçluluk üzerine etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Erişkin örnekleminin alındığı çalışmalarda suçluluk üzerinde sosyo-ekonomik düzeyin etkili olmadığı görülmüştür (Ceylan 2007; Karaçengel 2007). Örneklem olarak ergenlerle yapılan üç çalışmanın (Kourt 2011; Özer 2011; Öztürk 2005) ikisinde (Özer 2011 ve Öztürk 2005) suçluluk üzerinde sosyo-ekonomik düzeyin etkili olduğu görülmüştür. Özer (2011) tarafından ergenlerden oluşan örneklem grubuyla yapılan çalışmada, sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu gruptaki ergenlerin, sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olduğu gruptaki ergenlere göre daha fazla suçluluk yaşadıkları saptanmıştır. Öztürk (2005) tarafından cezaevindeki ergenlerden oluşan örneklem grubuyla yapılan çalışmada ise suçluluk puan ortalamaları gelirleri giderlerini karşılıyor ya da gelirleri giderlerinden fazla olanlarda gelirleri giderlerinden az olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. “Ekonomik durumları iyi olan ergenlerin özellikle hırsızlık, gasp gibi suçları işlediklerinde daha fazla suçluluk yaşadıkları” ifade edilmiştir (Öztürk 2005). Buna göre düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler yaşadıkları maddi sorunlara bağlı olarak hırsızlık gibi davranışlara yönelmeyi ihtiyaçlarının giderilememesinin haklı bir sebebi olarak görüyor ise suçluluk duygusunu daha düşük düzeyde yaşıyor olabilirler.

Toplam 18 araştırmanın beşinde incelenen sosyo-ekonomik düzeyin utanç duyguları üzerine etkisine bakıldığında: Sadece Özer (2011)’in çalışmasında sosyo-ekonomik düzeyin utanç üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Diğer dördünde sosyo-

ekonomik düzeyin utanç duygusu üzerine etkisi saptanmamıştır (Ceylan 2007; Karaçengel 2007; Kourt 2011; Öztürk 2007).

Erişkin örnekleminin alındığı çalışmalarda utanç üzerinde sosyo-ekonomik düzeyin etkili olmadığı görülmüştür (Ceylan 2007; Karaçengel 2007). Örneklem olarak gençlerle yapılan üç çalışmadan (Kourt 2011; Özer 2011; Öztürk 2005) sadece Özer (2011)'in çalışmasında utanç üzerinde sosyo-ekonomik düzeyin etkili olduğu görülmüştür. Özer (2011)'in çalışmasında, sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu gruptaki ergenlerin, sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olduğu gruptaki ergenlere göre daha fazla utanç yaşadıkları saptanmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye'de yapılan araştırmalar incelendiğinde erişkin örnekleminle yapılan çalışmalarda sosyo-ekonomik düzeyin suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkisi görülmemiştir. Örneklem olarak gençlerle yapılan araştırmalarda ise sosyo-ekonomik düzeyin suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkisinin düşük oranda olduğu görülmüştür. Düşük oranda da olsa ergen yaş grubunda sosyo-ekonomik düzeyin suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkili olması sosyo-ekonomik düzeyin giyim, yaşanılan çevre, eğitim düzeyi, toplumsal yaşam gibi birçok çevresel faktörü etkilenmesine özellikle gençlik çağı gibi çevrenin genç üzerindeki etkisinin oldukça belirgin hale geldiği bir dönem olmasına bağlanabilir. Türk örneklemindeki literatür incelendiğinde yurt dışında ilgili konuda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

f. Diğer sosyo-demografik değişkenlerin etkisi

Yaşanan yer ya da birlikte yaşanan kişiler, anne-babanın sosyal durumu (Öztürk 2005); anne yaşı (Karaçengel 2007); doğum yeri (Kourt 2001); sosyal güvence, aile yapısı, medeni durum, yaş (Ceylan 2007); okunan bölüm ve fakülte (Kourt 2011); kardeş sıralaması (Yaşa 2012); algılanan ekonomik durum, algılanan aile gelir düzeyi (Özmen ve ark. 2008) gibi sosyo-demografik değişkenlerin suçluluk ve utanç duyguları üzerinde etkisi görülmemiştir.

Bu değişkenler ile suçluluk-utanç duygularının ilişkili olduğuna dair literatürde de herhangi bir veri bulunmamaktadır.

2. Özgeçmiş Özelliklerinin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerine Etkisi

Disiplin cezası alıp/almama durumlarının (Karataş 2008); çocukluk çağında travma yaşantısı varlığının, çocukluk çağındaki travmaların (Kourt 2011) suçluluk ve utanç duyguları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

a. Disiplin cezası almak

Karataş (2008)'ın lise öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada, disiplin cezası alan öğrenciler ile almayan öğrencilerin suçluluk ve utanç puanları anlamlı farklılıklar göstermektedir. Disiplin cezası alan öğrencilerin suçluluk ve utanç puanları disiplin cezası almayanlara göre yüksek bulunmuştur. Literatürde bu konuyla ilgili olarak “cezanın, eğitimde ahlak gelişiminin üzerinde rolü olduğu ve suçluluk-utanç duygularıyla ilişkili olduğu” (Weijers 2000), “disiplin cezaları alan öğrencilerin öfke, pişmanlık, kızgınlık ve üzüntü duygusu içinde oldukları” (Brown 1982; Hull 1990; Mercan 2001) “cezanın öğrenmeyi engelleme, okuldan soğutma ve suçluluk yaşantılarına sebep olma gibi kötü yönlerinin olduğu” (Rich 1991) ifade edilmiştir (Karataş 2008).

Freud'un kuramında işaret ettiği üstbenlik benliğin bir parçası olarak çocukluk zamanlarında çoğunlukla anne, baba ve toplumsal değer yargılarını içeren özel bir yapı olarak yasaklamalarla ve onaylamalarla zaman zaman çocuğa suçluluk ve utanç duyguları yaşatarak gelişir. Buna göre okullar toplumdaki kuralları içeren kurumlardır. Bu kuralları ihlal eden öğrencilerin suçluluk yaşadığı düşünülebilir.

b. Çocukluk çağı travmaları

Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağında travma varlığının suçluluğu azalttığı yönünde bir etkisi olduğu görülmüştür. Kourt (2011) tarafından bu bulgu için “travma yaşantısı olan çocuklar bu durumun sebebi olarak kendilerini değil de ailelerini görüyorlarsa yaşadıkları suçluluk duyguları daha düşük düzeyde olabilir” yorumu yapılmıştır (Kourt 2011). Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağı travmaları arttıkça, ilişkisel olarak suçluluğun azaldığı görülmüştür. Çocukluk çağı

travmalarının suçluluk üzerine etkisine ilişkin yapılan regresyon analizine göre çocukluk çağı travmalarının suçluluğu azalttığı yönünde etkisinin olduğu görülmüştür.

Dinamik kurama göre-Freud travmanın, önceden var olan çözülmemiş psikolojik bir çatışmayı yeniden harekete geçirdiğini, çocukluk çağı ile ilgili travmanın tekrar canlanmasının savunma mekanizmalarının kullanılmasıyla sonuçlandığını ifade etmektedir (Gabard 2000). Buna göre travma yaşantısının ortaya çıkarttığı çatışmaların yarattığı gerilimler savunma mekanizmaları yoluyla hafifletiliyorsa, bu sebeple çocukluk çağı travma yaşantısı olanlarda suçluluk duygusu daha düşük düzeyde yaşanıyor olabilir.

Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağında travma varlığının utanca etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağı travmaları arttıkça, ilişkisel olarak utancın azaldığı görülmüştür. Ancak çocukluk çağı travmalarının utanç üzerine etkisine ilişkin yapılan regresyon analizine göre çocukluk çağı travmalarının utanç üzerinde etkisi görülmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak literatüre bakıldığında Nathanson (1987)'in vurguladığı çocukluk çağı travmalarının utancı arttırdığı yönündeki bilgisine ters düştüğü görülmüştür (Kourt 2011).

Çocukluk çağı travmaları kişiyi çaresiz, değersiz hissettiren yaşantılardır. Çocukluk çağı travmalarının sıklığı özellikle benlik odaklı olan ve içselleştirilen standartların ihlal edilmesi sonucunda yaşanabilen utanç duygusunu arttıracığı düşünülse de araştırmanın bulguları bu yönde değildir.

3. Soygeçmiş Özelliklerinin Suçluluk-Utanç Puanları Üzerine Etkisi

Ailede bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylerin bulunup/bulunması (Öztürk 2005) durumlarının suçluluk duygusu üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Cezaevine giren yakın akrabaların olup/olmaması (Öztürk 2005) ailede ruhsal bozuklukların varlığı, sürekli tedavi gerektiren bedensel hastalıkların varlığı (Kourt 2011) ve ailede kronik hastalık varlığı (Ceylan 2007) gibi değişkenlerin suçluluk ve utanç duyguları üzerinde etkisi görülmemiştir.

Bu değişkenler ile suçluluk-utanç duygularının ilişkili olduğuna dair literatürde de herhangi bir veri bulunmamaktadır.

c. Ailede bağımlılık yapıcı madde kullanımı

Öztürk (2005)'ün çalışması incelendiğinde ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullananların ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullanımı olmayanlardan daha fazla suçluluk yaşadıkları görülmüştür. Araştırmada bu bulgu “ergenlerin bu durumu kendileri yüzünden olduğunu düşünmelerinden kaynaklanıyor olabilir” şeklinde yorumlanmıştır (Öztürk 2005).

Çocukluktan itibaren aile bireylerinden öğrenilenler benimsenir ve aileden görülenler model alınır. Ailede madde kullanımının sebep olduğu birçok olumsuzluk sonucunda madde kullanan aile üyelerinden birinin yaşadığı suçluluk duyguları ergen tarafından içselleştirilmiş olabilir.

4. Ruhsal Belirtiler/Hastalıkların Suçluluk - Utanç Puanları Üzerine Etkisi

Ruhsal Belirtiler/hastalıklar ile ilgili olduğu kabul edilen değişkenlerden çocukluk çağı travmalarının varlığına bağlı dissosiyatif belirtilerin, dissosiyatif yaşantıların (Kourt 2011); psikolojik belirtilerin (Özer 2011); depresyon ve anksiyete duygularının (Yaşa 2012); depresyon, sürekli öfke duygularının (Köksal ve Gençdoğan 2007); intihar olasılığının (Elevli 2012); cinsel yönelimin, cinsiyet rollerinin (Amanat 2011); alkol kullanımının (Şenel 2013); alkol bağımlılığı tanısı almış olmanın, herhangi bir psikiyatrik tanı almamış olmanın (Kalyoncu ve ark. 2002) suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkileri değerlendirilmiştir.

a. Psikolojik belirtiler

Özer'in çalışmasında “Kısa Semptom Envanteri'nden alınan toplam puanların ortalaması (KSE<18) ise psikolojik belirtileri düşük olarak, Kısa Semptom Envanteri'nden alınan toplam puanların ortalaması (KSE>83) ise psikolojik belirtileri yüksek” olarak belirlenmiştir.

Özer (2011)'in çalışmasında suçluluk duygusu ile psikolojik belirtiler (depresyon, anksiyete, olumsuz benlik ve hostilite) arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Suçluluk açısından, iki grup (psikolojik belirtileri yüksek ve düşük) arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Özer (2011)'in çalışmasında utanç duygusu ile psikolojik belirtiler (depresyon, anksiyete, olumsuz benlik ve hostilite) arasında aynı yönde anlamlı ilişki görülmüştür. Psikolojik belirtileri yüksek olan gruptakilerin düşük olan gruba göre, daha fazla utanç yaşadıkları görülmüştür (Özer 2011). Ruhsal belirtilerle daha çok utanç duygusunun ilişkili olduğu görülmüştür. Utanç duygusu, psikodinamik akımdan elen kuramcılara göre birçok psikiyatrik rahatsızlıkların nedeni olarak görülmektedirler (Lansky 1987; Morrison 1987; Nathanson 1987). Bu bulguların sonuçlarını Krause (1998)'un “utanma duygularının kimliğe ve narsisizme yakınlıklarından dolayı suçluluk duygularını yönlendirdikleri ve hastalar tarafından acı çekme olarak algılandıkları” görüşü de desteklemektedir (akt. Odağ 2004).

Freud'un kuramına göre kişinin çocukluğundan beri içselleştirilen doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü denetleyen mekanizma olan süperego kimi bireylerde çok katıdır. Bu sebeple benlik böyle ağır yargılayıcı bir üstbenliğin ağırlı altında ezilebilir ve bu durumda ruhsal bozukluklar yaşanabilir. Bu durumun aksi süperegonun gevşekliği ise de birtakım uyumsuzlukların sebebi olabilir (Öztürk 2008).

Psikolojik rahatsızlığı olan bireylerin toplum tarafından bir takım kalıplaşmış olumsuz tutumlara maruz kaldıkları ve damgalandıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Rüşch N, Hölzer A, Hermann C (2006), ruhsal rahatsızlıklar ile damgalanmanın artmış utanç hissi ve içselleştirilmiş damgalanma ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir (Çelik 2012). Ruhsal hastalık tanısı alan bir birey istemeyerek de olsa toplumdaki ön yargılardan kaynaklı, kendisini ruh hastası olarak damgalamaya başlar (Doğanavşargil 2009). Dolayısıyla bu durumun onların toplumdan uzaklaşmalarına ve utanç duymalarına yol açtığı söylenebilir.

b. Dissosiyasyon

Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağı travması yaşamayan üniversite öğrencilerinde dissosiyatif yaşantıların, suçluluğu azalttığı yönünde etkisi olduğu görülürken utanç üzerinde etkisi saptanmamıştır. Bu bulguya göre “çocukluk çağı travması yaşamayan kişilerin de dissosiyasyonu savunma mekanizması olarak kullanabildikleri, kişide olumsuz duygulara karşı koruyucu bir işlev görebildiği” ileri sürülmüştür (Kourt 2011). Şar (1998) savunma mekanizması olarak kullanılan dissosiyasyonun koruyucu amaca hizmet edebildiğinden bahsetmiştir (Kourt 2011). Buna göre bir savunma mekanizması olarak kullanılan dissosiyasyonun, normal hayatta kişinin suçluluk duygusunu azalttığı söylenebilir. Yani dissosiyasyonun, normal yaşamın akışı içerisinde zaman zaman işlevsel bir biçimde kullanılabilirdiği; toplum içerisinde uyumumuzu bozabilecek bazı duyguları geçici olarak bir kenara koyabilmemizi sağlaması, yapılması muhtemel hatalı davranışların daha düşük oranda sergilenmesini sağlayacağı ve bu sebeple yaşanabilecek suçluluk yaşantılarını da azaltabileceği söylenebilir.

Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağı travması yaşayan üniversite öğrencilerinde dissosiyatif yaşantıların suçluluk ve utanç duyguları üzerinde etkisi görülmemiştir. Kourt (2011)'un çalışmasında dissosiyatif bozukluğun suçluluk ve utanç duyguları üzerinde etkisi saptanmamıştır. Dissosiyatif yaşantılar ölçeğinden alınan 30'un üstündeki puanlar dissosiyatif bozukluğun varlığına işaret etmektedir. Lewis, Yeager (1994) ve Şar (1998) sürekli tekrar eden travmatik yaşantılar karşısında kişinin dissosiyasyonu sürekli ve fazla olarak kullanmasının dissosiyatif bozukluk olduğundan bahsetmişlerdir. Buna göre dissosiyatif bozukluğun psikolojik bir problem olarak kişinin yaşamını daha fazla etkilediği düşünülebilir. Kourt (2011)'un çalışmasında çocukluk çağı travması yaşantılarının dissosiyatif bozuklukla birlikte suçluluk ve utanç düzeyleri üzerinde etkisi görülmemiştir. “Bu çalışmanın örneklem grubunda, çocukluk çağında travma yaşamış öğrencilerin hangi savunma mekanizmalarını kullanıyor oldukları bilinmediğinden” bahsedilmiş ve “daha sonra yapılacak çalışmalarda kişinin kullandığı savunma mekanizmalarını ölçen bir ölçek ile çocukluk çağı travmaları ölçeği birlikte kullanılarak çocukluk çağı travmalarının

suçluluk ve utanç duygularını nasıl etkilediğine bakılabileceği” ifade edilmiştir (Kourt 2011).

Çocuklukta olan ve uzun süre devam eden travmalar kronik ruhsal bozukluklara yol açabilir. Kişinin başından geçen olayların yarattığı stres onun dayanabilme gücünü aştığında ruhsal travma yaşantısı ortaya çıkabilir. Dissosiyasyon, bu ruhsal travma durumlarına karşı ortaya çıkan ilkel bir savunma mekanizması olarak kabul edilmektedir (Aktepe 2009). Kourt’un çalışmasındaki bulguların aksine yurt dışındaki birçok çalışma (Budden 2009; Dorahy and Hanna 2012; Dorahy 2010; Dutra ve ark. 2008; Irwin 2008) dissosiyasyonun suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Dorahy ve ark. 2013).

c. Depresyon

Örneklem grupları üniversite öğrencilerinden oluşan Yaşa (2012)’nin çalışmasında da Köksal ve Gençdoğan (2007)’in çalışmasında da suçluluk duygusu ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Köksal ve Gençdoğan (2007)’in çalışmasında depresif olanlar ile depresif olmayanların belirlenmesinde “Zung Depresyon Ölçeği”nden 0 ile 49 arasında puan alanlar depresyonu olmayanlar; 50 ve üzerinde puan alanlar depresyonu olanlar olarak değerlendirilmiştir” (Köksal ve Gençdoğan 2007). Depresyonu olanlar ile olmayanlar suçluluk yönünden kıyaslandığında iki grup arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir. İlgili konuda literatüre bakıldığında Shin KM ve ark (2014) tarafından 38 yetişkin kadın örneklemiyle yapılan çalışmada da suçluluk ile depresyon arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür (Shin KM ve ark. 2014). Bennet ve ark (2010)’nin 111 çocukla yaptıkları çalışma sonucuna göre suçluluğun depresyonla ilişkisi tespit edilememiştir. Yine Hisli-Şahin ve Şahin (1992) tarafından geliştirilen Suçluluk-Utanç Ölçeği’nin Beck Depresyon Envanteri puanları ile karşılaştırıldığı çalışma sonucunda da suçluluk için benzer bir sonuç elde edilmiştir. Bu verilerin aksine ilgili konuda literatüre bakıldığında Orth ve ark. (2010) tarafından yapılan suçluluğun zayıf da olsa depresyon ile ilişkili olduğu tespit edilen (Özer 2011); Harder, Cutler ve Rockart (1992) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan ve suçluluk ile depresyon arasında anlamlı pozitif ilişki saptanan; Rohleder ve ark. (2010) tarafından öğrencilerle

yapılan ve suçluluk ile depresyon arasında anlamlı pozitif ilişki saptanan çalışmalar da mevcuttur (Muris ve Messters 2013).

Yaşa (2012)'nin çalışmasında da Köksal ve Gençdoğan (2007)'in çalışmasında da utanç duygusu ile depresyon arasında ilişki saptanmamıştır. Köksal ve Gençdoğan (2007)'in çalışmasında depresif olanlar ile depresif olmayanların belirlenmesinde "Zung Depresyon Ölçeği"nden 0 ile 49 arasında puan alanlar depresyonu olmayanlar; 50 ve üzerinde puan alanlar depresyonu olanlar olarak değerlendirilmiştir". Depresyonu olanlar ile olmayanlar utanç yönünden kıyaslandığında iki grup arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığı görülmüştür. İlgili konuda literatüre bakıldığında Shin KM ve ark (2014) tarafından 38 yetişkin kadın örneklemeyle yapılan çalışmada utanç eğilimi ile depresyon arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür (Shin KM ve ark. 2014) . Bu bulguların aksine ilgili konuda mevcut literatüre bakıldığında depresyon ile utanç arasında aynı yönde anlamlı ilişki olduğu görülen (Hisli-Şahin ve Şahin 1992); depresif belirtileri düşük ve yüksek olan normaller grubu ile majör depresyon tanılı hasta grubunun utanç puanlarının karşılaştırıldığı ve bunun sonucunda en yüksek utanç puanlarının majör depresyon tanılı hasta grupta görülen, depresif belirtileri yüksek olan grubun utanç puanlarının ise depresif belirtileri düşük olan gruptan yüksek olduğu görülen (Güleç 2005); utancın depresyon ve düşük öz saygı ile ilişkili olduğu tespit edilen (Orth ve diğerleri 2010) çalışmalar mevcuttur. Bu sonuçların aksine üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada (Harder, Cutler ve Rockart 1992) ve öğrencilerle yapılan bir çalışmada Rohleder ve ark (2010) utanç ile depresyon arasında anlamlı pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bennet ve ark (2010)'nın 111 çocukla yaptıkları çalışma sonucuna göre de utanç ile depresyon arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Muris ve Messters 2013). Amerika Psikoloji Birliği verilerine göre (akt. Muris ve Messters 2013) gençlerle yapılan çalışmalarda depresyonla utanç duygusu arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunan diğer çalışmalar şunlardır: De Rubeis and Hollenstein 2009; Feiring ve ark. 2002; Ferguson ve ark. 2000; Kronmuller ve ark. 2008; Sjoberg ve ark. 2005; Stuewig and McCloskey 2005; Tilghman-Osborne ve ark. 2008.

Suçluluk ve utanç duyguları depresyonun belirtilerindedir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında depresyonun daha çok utanç duygusuyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Psikanalitik kuramcılar depresyonu ben ile utancın kaynağı olan ben

idealinin birleşme projesinin neredeyse tamamen terk edildiğinin işareti olan beklenti yoksunluğu ya da umutsuzluk olarak da ifade etmektedirler (Chasseguet-Smirgel 2005).

Mevcut literatürdeki araştırma sonuçlarına göre depresyon ile suçluluk ve utanç eğilimleri ilişkisinde görülen tutarsızlıklar utanç ve suçluluk eğilimini değerlendirmede farklı yöntemler kullanılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Yurt dışında suçluluk ve utanç ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda (Bear ve ark. 2009; Bennett ve ark. 2005; De Rubeis ve Hollenstein 2009; Furukawa ve ark. 2012; Kranmüller ve ark. 2010; Stuewig ve ark. 1996; Tangney ve ark. 1996; Tilghman-Osborne ve ark. 2008) Test Of Self-Conscious Affect-Benlik Bilinci Duygulanım Testi'nin (TOSCA-Tangney, Wagner ve Gramzow 1989) kullanıldığı görülmüştür. TOSCA “günlük hayatta karşılaşılması muhtemel beş olumlu, 10 olumsuz senaryoyu içerir”. Her senaryonun ardından katılımcıların verebilecekleri utanç veya suçluluk eğilimine uyan dört veya beş tepki sıralanmıştır. Örneğin utanç eğilimine uyan tepki “sessiz kalırdınız ve çalışma arkadaşınızdan kaçınırsınız”; suçluluk eğilimine uyan tepki “kendinizi mutsuz hissederdiniz ve durumu düzeltmek için istekli davranırsınız” şeklindedir. Katılımcılardan bu tepkileri, 1 (tamamen uygun değil) ile 5 (tamamen uygun) arasında değerlendirerek Likert Tipi cevap vermeleri istenmiştir (Muris ve Messters 2013; Özer 2011).

Shin KM ve ark. (2014); Harder, Cutler ve Rockart (1992)'in araştırmalarında kullanılan Kişisel Duygular Soru Formu (Personal Feelings Questionnaire2-PFQ2 - Harder ve Zalma 1990) utanç ve suçlulukla (10 utanç-6 suçluluk) ilgili sıfat tarama listesine dayanan (örneğin suçluluk için “yoğun suçluluk”, “pişmanlık”, “üzüntü”, “vicdan azabı”, “birine zarar vermek veya birini incitmek hakkında endişeler”; utanç için “utanma”, “gülünç hissetme”, “çocuksu hissetme”, “ iğrenç hissetme” gibi) suçluluk ve utançla bağlantılı duygulanımlar tanımlanmış ve sıklıklı hangi duyguların deneyimlendiğinin 1'den 5'e kadar değerlendirilmesi istenmiştir. Cirhinlioğlu ve Güvenç 2011; Muris ve Messters 2013;Tangney ve Dearing 2003).

Rohleder ve ark (2008); Tilghman-Osborne ve ark (2008)'nın araştırmalarında kullanılan Suçluluk ve Utanç Durumları Ölçeği (State Shame and Guilt Scale-SSGS; Marschall, Sanftner ve Tangney 1994) suçluluk ve utanç deneyimlerini içeren ve bu deneyimlerin kısa fenomolojik tanımlarla (örneğin utanç için “küçük düşmüş

hissediyorum”, “gözden kaybolmak istiyorum”; suçluluk için “üzüntülü, gücenmiş hissediyorum”, “kötü bir şey yapmış olduğumla ilgili düşünmekten kendimi allkoyamıyorum” şeklinde) 1’den 5’e kadar değerlendirildiği bir ölçektir (Muris ve Messters 2013; Tangney ve Dearing 2003).

Stuewig ve McCloskey (2005)’nin araştırmalarında kullanılan Ergen Utanç Ölçeği (Adolescent Shame Measure-ASM; Reimer 1995) gençlere yönelik 13 kısa senaryo tarzı soruları içeren ve verebilecek tepkilerin sıralandığı (örneğin arkadaşını hakkında konuşurken size kulak misaferi olursa bu durumdaki sizin tepkinizi yansıtan durumu seçiniz. Utanç durumu için “kendimi bebat hissedirdim”; suçluluk durumu için “onun duygularını incittiğim için üzürülürdüm”) bir ölçektir (Muris ve Messters 2013; Mash ve Barkley 2009).

Yaşa (2012); Köksal ve Gençdoğan (2007)’in araştırmalarında kullanılan Suçluluk ve Utanç (Ölçeği-Guilt and Shame Scale-;Hisli-Şahin ve Şahin 1992) daha çok sosyal durumlarla ilişkili suçluluk ve utanç yaşanabilen 24 durumu içerir. Kişilere sorulan sorulardan 12’si suçluluk 12 ‘si utancı hissedilebilecek durumlardır ve katılımcıların bu durumları 1’den 5’e kadar değerlendirmeleri istenmektedir (Muris ve Messters 2013; Özer 2011).

d. Anksiyete

Yaşa (2012)’nin üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmasında suçluluk duygusu ile anksiyete arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Yurt dışındaki ilgili konudaki çalışmalara bakıldığında 726 öğrenci örneklemeyle yapılan bir çalışmada da anksiyete ile suçluluk arasında ilişki saptanmamıştır (Schoenleber ve ark. 2014). Hedman ve ark. (2013) tarafından yapılan anksiyete bozukluğuna sahip ve sağlıklı kontrol grubundan oluşan 161 kişiden oluşan çalışmada anksiyete ile suçluluk arasında ilişki saptanmamıştır. Muris ve ark. (2015) tarafından 8-13 yaş gurubu çocuklarla yapılan çalışma sonucuna göre suçluluk ile anksiyete arasında anlamlı düzeyde ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Muris ve ark. 2015).

Yaşa (2012)’nin çalışmasında utanç duygusunun anksiyete ile ilişkisine bakıldığında anksiyete ile utanç arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Carducci ve ark (2001) “utanç yaşantılarının birey üzerinde en önemli

etkisinin bireye yaşattığı kaygı” olduğundan söz etmişlerdir (Altınok 2011). Fergus ve ark. (2010) tarafından yapılan bir araştırmanın sonucuna göre “anksiyetenin artmasının utanç duygusunun artmasına sebep olduğu, yaygınlaşmış anksiyete ve sosyal anksiyete bozukluğu belirtileriyle utaca eğilimin ilişkili olduğu ” ifade edilmiştir (Fergus ve ark. 2010). Buna göre utanç ile ilgili tanımlamalarda yer alan utanç yaşayan bireylerin içe kapanma, çevreden uzaklaşma gereksiniminde olması (Greenberg ve Watson 2006) utanç durumlarının anksiyete belirtileriyle benzer olduğunu düşündürmektedir. Piers ve Singer (1953) “utanç duygusuna benlik (ego) ve benlik ideali (ego ideali) arasında meydana gelen gerilimin sebep olduğunu” ifade etmişlerdir (akt. Yaşa 2012). Buna göre bu gerilimin bir yansıması olarak kişi kendi ile idealinde olmak istediği kişiye olan uzaklığı eksiklik olarak değerlendirildiğinde anksiyete yaşıyor olabilir. Yurt dışında Muris ve ark. (2015) tarafından 8-13 yaş grubu çocuklarla yapılan çalışma sonucuna göre utanç ile anksiyete arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Muris ve ark. 2015). Schoenleber ve ark. (2014) tarafından 726 öğrenci örneklemeyle yapılan çalışmada da utanç ile anksiyete arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır (Schoenleber ve ark. 2014).

e. Öfke duygusu

Köksal ve Gençdoğan (2007)’in çalışmasında sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar, öfke düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Köksal ve Gençdoğan (2007)’in çalışmasında sürekli öfke ile utanç duygusu arasında ilişki görülmezken sürekli öfke arttıkça suçluluk duygusunun azaldığı görülmüştür. Bu bulgu “sürekli öfkeleri yüksek olan kişiler, kendilerini suçlu görmek yerine genellikle öfkelenme durumlarına mantıklı açıklamalar getirmeleri sebebiyle bu durumun suçluluk yaşantısının azalmasının nedeni olabilir” yorumu yapılmıştır (Köksal ve Gençdoğan 2007). Buna göre kişi sürekli olarak aldatıldığını, incitildiğini veya düzenli olarak haksızlığa uğratıldığını düşünüyorsa yaşadığı öfke duygusunu haklı görüp suçluluk duygusunu daha düşük düzeyde yaşıyor olabilir.

Yurt dışındaki ilgili konudaki çalışmalara bakıldığında utanç ile öfke arasında pozitif (Aslund ve ark. 2009; Bennet ve ark. 2005; Furukowa ve ark. 2012; Tangney ve ark. 1996) suçluluk ile öfke arasında (Bear ve ark. 2009; Furukowa ve ark. 2012;

Tangney ve ark. 1996) ters yönde bir ilişki olduğu görülmüştür (Muris ve Messters 2013). Tangney, Wagner ve Gramzow (1989) tarafından geliştirilen Kendilik Bilinci Duygulanım Testi'nin kullanıldığı bir çalışma sonucuna göre, utanç eğilimli katılımcıların suçluluk eğilimli olanlara göre daha fazla öfkelendikleri görülmüştür. Ayrıca Wiginton ve ark. (2004) “çoğunlukla öfke durumlarında utanca yatkın bireylerin ters yapıcı olmayan tepkiler verdiklerini, suçluluk eğilimli bireylerin ise öfke durumlarında yapıcı tepkiler gösterdiklerini” ifade etmişlerdir (akt. Özer 2011).

Genellikle suçluluk ile öfke arasında bir ilişki bulunmadığı, utanç ile öfkenin bağlantılı görüldüğü ifade edilmiştir (Güleç 2005).

f. İntihar olasılığı

Elevli (2012)'nin çalışmasında İntihar olasılığı ile suçluluk duygusu arasında düşük düzeyde, pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre suçluluk duygusu arttıkça intihar olasılığının da artmakta olduğu söylenebilir. Bu bulgudan yola çıkarak suçluluk duygusu yaşayan bir kişi sonrasında bu duyguya sebep olan durumun ortadan kalkması için bir çabaya giriyor olabilir. İntiharın yıkıcı bir davranış biçimi olduğu göz önüne alınırsa kişi yaşadığı yoğun suçluluk duygularından kurtulmak için böyle bir eylemde bulunuyor olabilir.

Elevli (2012)'nin çalışmasında intihar olasılığı ile utanç duygusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Mevcut literatür incelendiğinde ilgili konuda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

g. Cinsel yönelim ve cinsiyet rolleri

Amanat (2011)'in çalışmasına katılan homoseksüel ve heteroseksüel erkeklerin suçluluk ve utanç düzeyleri incelendiğinde; iki grup arasında suçluluk düzeyleri yönünden anlamlı bir fark görülmezken; utanç düzeyleri yönünden erkek homoseksüellerin utanç puanlarının erkek heteroseksüellerin utanç puanlarından anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmada bu bulgu “toplumdan gelen negatif yargılar, toplumun normlarına ters düşüyor olmak, çevreden ve aileden umulan onayın alınamaması ve hor görülmek utanç duygusu yaşatan durumlar”

(Haggarty ve Bybee 2004) olarak yorumlanmıştır (Amanat 2011). Yurt dışında Bybee ve arkadaşları (2009) tarafından erkek heteroseksüel ve homoseksüeller ile yapılan çalışmaya bakıldığında cinsel yönelimin suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkili olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Bybee ve ark. (2009) ve Meyer (2003) homoseksüel bireylerin hem suçluluk ve utanç duyguları yaşadıkları için cinsel kimliklerini sakladıklarını hem de bu gizlilikten dolayı suçluluk ve utanç duyguları yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre homoseksüel olmak ait olunan toplumun değerlerine ters düştüğünde toplum tarafından kabul edilmekte zorluk yaşayan homoseksüel bireylerin dışlayıcı bir takım olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşmaları sonucunda utanç duygusunu daha fazla yaşayabilecekleri düşünülebilir.

Amanat (2011)'ın araştırmasında incelenen cinsiyet rolü yönelimlerinin [kadınısı/erkeksi/belirsiz/androjen (hem kadınısı hem erkeksi)] homoseksüel ve heteroseksüellerde suçluluk ve utanç düzeylerine etkisine bakıldığında hem homoseksüel hem de heteroseksüel grupta androjen cinsiyet rolüne sahip kişilerin belirsiz cinsiyet rolüne sahip kişilerden daha yoğun suçluluk duyguları yaşadığı görülmüştür. Araştırmada bu bulgu “toplumumuzda cinsiyet rollerinin arasında keskin bir çizgi bulunması ve özellikle toplumda erkek egemen bir bakış açısının yaygın olması sebebiyle toplumda androjen (hem kadınısı hem erkeksi) özelliklerin sosyal normlara ters düştüğü” düşüncesine bağlanmıştır (Amanat (2011). Türk toplumunun bu konudaki tutumuna bağlı olarak Sakallı (2002)'nın literatürden aktardığı bilgilere göre belirsizlere göre androjenlerde görülen yüksek suçluluk duygusu topluma uygun cinsiyet rollerinden birine ait olmamaktan kaynaklanan bir ruhsal bocalama sonucunda yaşanıyor olabilir.

Amanat (2011)'ın homoseksüel ve heteroseksüel grupla yaptığı çalışmada cinsiyet rollerine (kadınsılık erkeksilik) göre suçluluk ve utanç düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Yani cinsel yönelim ile birlikte cinsiyet rolünün etkileşimsel olarak suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkilerinin olmadığı saptanmıştır.

h. Alkol bağımlılığı

Şenel (2013)'in çalışmasında alkol sorunu yaşayan grubun suçluluk ve utanç düzeylerinin alkol sorunu yaşamayanlardan yüksek olduğu görülmüştür. Bunun sebebi “alkol bağımlısı bireylerin bu durumdan kurtulmak için çaba verdikleri ancak bu çabanın kazanılamamasının sebep olduğu negatif duygular” olarak ifade edilmiştir (Nakken 1997; Treeby ve Bruno 2012; Twerski 1997). Bu konuyla ilgili Dearing, Stuewing ve Tangney (2005); Treeby ve Bruno (2013) tarafından yurt dışında yapılan araştırmalara göre, alkol kullanımına bağlı psikolojik ve fiziksel bağımlılık gelişiminden dolayı kişinin kendini kontrol etmesinin güçleştiği ve bu çabalarının sonuçsuz kalmasından dolayı suçluluk ve utanç duygularının meydana gelebildiği ifade edilmiştir. Mevcut literatürdeki araştırma sonuçları dikkate alındığında alkol bağımlıları tarafından alkolü bırakmak için mücadele verildiği, başarısız olduğunda ise tekrar başlandığı ve tüm bu örüntülerin neticesinde suçluluk ve utanç duyguları yaşandığı yorumu yapılabilir. Kalyoncu ve ark. (2002)'nin yapmış oldukları çalışmada, literatürdeki araştırma sonuçları ile uyumludur. Bulgulara göre; kontrol grubu (herhangi bir psikiyatrik tanı ve tedavisi bulunmayan) ile remisyondaki alkol bağımlılarının suçluluk ve utanç düzeyleri karşılaştırıldığı çalışmaya göre alkol bağımlılarında, altı ay sonra bile suçluluk ve utanç duygularının yüksek olduğu görülmüştür. Stuewing ve ark. (2015)'nin yaptıkları çalışma sonucuna göre yüksek miktarda alkol kullanımının suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkili olduğu saptamıştır.

5. Suçluluk ve Utanç Duyguları İle İlişkisi Araştırılan Diğer Değişkenler

Atılgnlık düzeyi, zihinsel engelli çocuk annesi olmak, sağlıklı çocuk annesi olmak (Karaçengel 2007); hemodiyaliz hastası olmak, böbrek nakli alıcı adayı olmak, böbrek nakli verici adayı olmak, sağlıklı olmak (Taşkıntuna ve Özçürümez 2011); hasta bireyin hastalık süresi (Ceylan 2007); ana-baba tutumu (Yaşa 2012); şizofreni hastasına bakım veren aile üyesi olmak, kronik böbrek yetmezliği olan hastaya bakım veren aile üyesi olmak, herhangi bir bakım rolünde bulunmamak (Ceylan 2007); algılanan ebeveynlik tarzı, bağlanma tarzları (Özer 2011); bağlanma

stilleri (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Deniz 2006) suçluluk ve utanç düzeyleriyle ilişkisi araştırılan diğer değişkenlerdir.

a. Psikiyatrik ve fiziksel rahatsızlığı olanların yakını olmak

Ceylan (2007)'in çalışması incelendiğinde fiziksel bir rahatsızlık olan KBY hastalarına evde bakım veren aile üyelerinde ve psikiyatrik bir rahatsızlık olan şizofreni hastalarına evde bakım veren aile üyelerinde suçluluk ve utanç düzeyinin bakım rolü olmayan bireylerden yüksek olduğu görülmüştür. Yurt dışında kronik hastaları olan aile üyeleri ile yapılan çalışmalarda bu ailelerin, bu durumundan kendilerini sorumlu tuttuklarından dolayıyla da suçluluk yaşadıklarından bahsedilmiştir (Dorribos 1997; Ebrinç 2001; Magliano ve ark. 1998). Suçluluk ve utanç düzeyinin şizofreni hastasına bakım veren aile üyelerinde KBY hastasına bakım veren aile üyelerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmada KBY hastalarına evde bakım veren aile üyelerine göre şizofreni hastalarına bakım veren ailelerde suçluluk ve utanç düzeylerinin yüksek yaşanmasının sebebi “toplumda psikiyatrik hastalıklara karşı olan olumsuz tutumlar, halkın bu konuda kulaktan dolma bilgilere sahip olması, ruhsal rahatsızlıkları olanların damgalanma durumları” olarak ifade edilmiştir. Anderson ve Adams (1996) her iki tür hastalıkta da hasta ailesinin hastalığın getirdiği değişimlerden dolayı suçluluk ve utanç gibi duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak (Eker 1991; Sağduyu ve ark. 2003; Sağduyu ve ark. 2001) çalışmalarında toplumda şizofreni ile ilgili yanlış bilgilerin ve önyargıların olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bu literatür bilgileri göz önüne alındığında toplumda psikiyatrik hastalara özellikle şizofren hastalarına karşı zararlı ve saldırgan oldukları düşüncesiyle çok fazla olumsuz tutum ve inançlar olduğu söylenebilir. Şizofreni hasta yakınları da bu gibi önyargılarla karşı karşıya kaldıklarında çevrelerindeki insanlardan çekinip utanç duyguları yaşıyor olabilirler.

b. Hastalık süresi

Ceylan (2007)'in çalışmasında grupların (KBY hastalarına ve şizofreni hastalarına bakım verenler) suçluluk ve utanç düzeyleri ile ilişkisi araştırılan diğer bir değişken hastalık süresidir.

KBY hastalarının hastalık sürelerine göre onlara evde bakım veren aile üyelerinin suçluluk düzeylerinde anlamlı olarak farklılık görülmüştür. Buna göre 3-5 yıl arası hastalık süresi olanlara bakım verenler daha fazla suçluluk yaşamaktadırlar (Ceylan 2007). Bu durumun aile üyelerinin zamanla hastalıkla ilgili deneyim sahibi olmalarından, hasta ve hastalıkla yaşamaya alışmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Ceylan (2007)'in çalışmasında yer alan bulguların istatistik sonuçları ile bu bulgulara ilişkin tartışma kısmında yazılanlar arasında tutarsızlık olduğu görülmüştür. Bulgular kısmında KBY hastalarının hastalık sürelerine göre onlara evde bakım veren aile üyelerinin suçluluk ve utanç düzeylerinde farklılık görüldüğü buna göre en düşük suçluluk ve utanç düzeyinin 5 yıl ve üstü hastalık süresi olanlara bakım verenlerde, en yüksek suçluluk ve utanç düzeyinin ise 3-5 yıl arasında hastalık süresi olanlara bakım veren grupta olduğu ifade edilmiştir (Ceylan 2007). Burada bir hata olduğunu düşünüyoruz. Hastalık süresine göre anlamlılık sadece suçluluk puanı için görülmektedir. Ayrıca en düşük suçluluk puanı 5 yıl ve üstü değil, 3 yıl ve altı hastalık süresinde olan KBY hastalarına bakım verenlerde olduğu görülmüştür. Araştırmanın tartışma kısmında her iki (şizofreni ve KBY) hastalığa sahip olan hastalara evde bakım veren aile üyelerindeki suçluluk ve utanç düzeyi hastalık süresi arttıkça azalmaktadır yorumu yapılmıştır. Oysaki şizofreni hastalarına bakım veren aile üyelerinde hastalık süresine göre suçluluk ve utanç puanlarının anlamlı olmadığı görülmüştür.

c. Zihinsel engelli çocuk annesi olmak

Karaçengel (2007)'in araştırmasında zihinsel engelli çocuk annelerinin suçluluk ve utanç puanlarının, sağlıklı çocuk annelerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu tüm engel grupları içinde zihinsel engelli çocuk annelerinin

stres düzeylerinin daha yüksek olması nedeniyle ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu tespit edilen çalışmalarla (Özşenol F; Işıkhan V; Ünay B; Aydın; Akın R ve Gökçay E 2003) ve engelli çocuğa sahip annelerde engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre depresyon ve anksiyete düzeyinin daha yüksek olduğu saptanan (Uğuz S; Toros F; İnanç B ve Çolakkadıoğlu O, 2004) alışmalarla desteklenmiştir (Karaçengel 2007).

Araştırmaların sonuçlarından yola çıkarak normal gelişim göstermeyen bir bireyin aileye katılışı anne için ciddi bir kriz olarak görülebilir. Anne için zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak, yoğun bir stres ve anksiyete kaynağı olan, depresyonu tetikleyen, toplum tarafından farklı olarak görülmelerine sebep olan pek çok açıdan sıkıntılı bir süreçtir. Bu durumla baş etmekte zorlanabilen anne, zihinsel engeli olan çocuğunu kabullenme sürecinde zaman zaman kendini sorumlu tutup suçluluk duygusu yaşayabilir. Bazen de kendi çocuğunun neden böyle olduğunu sorgulayıp çocuğuna karşı kızgınlık hissetmesi sonucunda suçluluk-utanç duyguları yaşayabilir.

d. Atılgnlık düzeyi

Karaçengel (2007)'in çalışmasında sağlıklı ocuk anneleri ve zihinsel engelli ocuk annelerinden oluşan grupların suçluluk ve utanç düzeyleri ile ilişkisi araştırılan diğer değişken atılgnlık düzeyleridir. Buna göre suçluluk ve utanç düzeyleri ile atılgnlık düzeyleri arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Bu bulguya yönelik Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'nda yer alan dönemlerden ikinci ve nc evrelerdeki girişkenlik ve suçluluk-utanç duygularının gelişiminden bahsedilmiştir (Karaçengel 2007). Bu nedenle bu araştırmada atılgnlık (girişkenlik) kavramı ile suçluluk ve utanç duyguları arasında ilişki tespit edilebileceği akla gelse de bulgular bu yönde değildir. Yurt dışında ilgili konuda herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

e. Kronik fiziksel rahatsızlığı olmak

Taşkıntuna ve Özçürümez (2010)'in hemodiyaliz hastaları, böbrek alıcıları, donör adayları ve sağlıklılarından oluşan kontrol grubuyla yaptığı çalışma sonucunda donör grubunun utanç puanlarının hemodiyaliz hastalarından ve sağlıklı olanlardan düşük olduğu görülürken suçluluk duygusu yönünden gruplar arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.

Araştırmada son evre böbrek hastalığının uzun süreli, bireyi zayıf düşüren gelecek hakkındaki belirsizlikleri içeren, kendi yaşamsal faaliyetlerini birinin denetiminde yürütülmesine, günlük işlerinde ve çalışabilme yetilerinde aksaklıklar yaşanmasına ve uzun süre sosyal hayattan uzak kalınmasına sebep olan kronik bir hastalık olduğundan söz edilmiştir (Taşkıntuna ve Özçürümez 2010). Hemodiyaliz hastalarının utanç puanlarının donör grubundan yüksek olması, hemodiyaliz hastalarına depresyon ve anksiyete gibi ruhsal sorunların eşlik etmesinden (Öyekçin ve ark. 2009; Taşkıntuna ve Özçürümez 2011; Özdemir ve ark. 2008) ve yaşamı tehdit eden travmatize edici bir deneyimi içermesinden kaynaklanıyor olabilir. Öz (2004), ciddi ya da kronik bir hastalığa yakalanma durumları ya da terminal dönem, yaşamsal bir tehdit olarak algılandığında suçluluk-utanç duygularının yaşanabildiğini belirtmiştir. Donör (verici) adaylarının utanç puanlarının hemodiyaliz hastalarından ve sağlıklı olanlardan düşük olmasında donör adaylarının kendilerini bağıştan sonra ruhsal anlamda olumlu hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Yurt dışındaki birçok çalışma, suçluluk ve utancın kadavra böbrek, karaciğer, kalp ve akciğer transplant alıcılarında (Bunzel, Grundbock, Wollenek 1992; Ambuhl, Goetzmann, Sarac 2008) deneyimlenebileceğini göstermektedir.

d. Algılanan ebeveyn tutumları, ana-baba tutumları ve bağlanma örüntüleri

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutum ve davranışları, yetiştirme tarzları da bağlanma stillerini biçimlendireceğinden tüm bu erken dönem ilişkilerinin suçluluk ve utanç duyguları üzerinde rolü olduğu düşünülebilir.

Özer (2011)'in suçluluk-utanç duyguları ile algılanan ebeveynlik tarzları arasındaki ilişkinin değerlendirildiği çalışmada suçluluk duygusu ile şefkatli/sevecen

ebeveynlik tarzı arasında aynı yönde, istismarcı/dışlayıcı ebeveynlik ve disiplinsiz/lakayt ebeveynlik tarzları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Araştırmada bu bulgu için “ ailesinin sevgi ve şefkatiyle büyütülen çocukların hatalı bir davranış sonucundan insanların zarar görebileceğini idrak edebildikleri ve bu sebeple genellikle suçluluk duyduklarında yaptıkları yanlış düzeltme yoluna gittikleri ifade edilmiştir (Özer 2011).

Baumrind (1966)'in çocuk yetiştirme stilleri üzerine yaptığı çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynleri tarafından davranışlarına sınır konulmadan, davranışlarının iyi ya da kötü sonuçlarını yaşamalarına izin verilmeden yetiştirilen çocukların ileride hatalı bir davranışta bulduklarında bu gibi davranışların sonuçlarını üzerlerine almaları gerekliliği ebeveynleri tarafından öğretilmediğinden suçluluk duygularını yaşamıyor olabilir. Buna göre Özer (2011)'in çalışmasında disiplinsiz/lakayt ebeveynlik tarzı ile suçluluk arasında ters yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Destekleyici ve sevecen bir aile ortamında büyütülen çocuklar kabahatli bir davranışta bulduklarında buna maruz kalan insanların kırılabilceğini idrak edebilirler (Sümer ve Güngör, 1999) ve buna bağlı olarak da suçluluk duygusu yaşıyor olabilirler. Buna göre Özer (2011)'in çalışmasında şefkatli/sevecen ebeveynlik tarzı ile suçluluk arasında aynı yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Utanç duygusu ile istismarcı/dışlayıcı ebeveynlik tarzı arasında ters yönde, başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik tarzı ile arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Özer 2011). Terzi (2009) utanç yaşantılarının onaylayıcı olmayan ebeveyn tutumunun sonucu olduğundan bahsetmiştir. Hoblitzelle (1987) başarılı olamama, bir mücadeleyi kaybetme gibi durumların kişide utanç duygusuna yol açabildiğini belirtmiştir (Altınok 2011). Ulaşılmaz hedeflere ve standartlara erişme beklentisiyle yetiştirilen çocuklar onaylanmadıklarında, başarısız olduklarında benlik değerlerini bu sonuçlara göre değerlendirip yetersizlik duygularıyla utanç duygusu yaşıyor olabilirler. Buna göre Özer (2011)'in çalışmasında başarı odaklı/ mükemmeliyetçi ebeveynlik tarzı ile utanç arasında aynı yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Ebeveynin istismar edici/dışlayıcı tarzı ile çocuğun güçlü bir şekilde kabul görme ihtiyacına girmesi ancak bu beklentisinin karşılanmayışı (Baumrind 1966)

çocuğa utanç gibi duyguları yoğun bir şekilde yaşatabilir. Buna göre Özer (2011)'in çalışmasında istismar edici/dışlayıcı ebeveynlik tarzı ile suçluluk ve utanç duyguları arasında ters yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Yaşa (2012)'nin çalışmasında farklı ana-baba tutumları ile suçluluk arasındaki ilişkiye göre; ana-baba tutumlarından olan demokratik tutum ile suçluluk arasında aynı yönde, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutum ile arasında ters yönde anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmada bu bulgulara yönelik olarak, demokratik aile ortamında büyüyen bireylerin çevreleriyle daha sağlıklı ilişki kurabildiklerinden ve zaten her insanda bazı durumlar ve olaylar sırasında ortaya çıkması beklenen suçluluk duyabilme yetisinin demokratik ailelerde yetişen çocuklarda daha gelişmiş olduğundan söz edilmiştir (Yaşa 2012). Anne-baba tutumlarının suçluluk duygusu üzerindeki etkisine psikanalitik açıdan bakıldığında, suçluluk duygusu ile anne-baba tutumları arasında ilişki görülmesinin beklendiği söylenebilir. Buna göre oedipus kompleksinin yaşandığı dönemde aynı cinsten ebeveyni hem sevmeye hem nefret etmeye gibi ikili duyguların yanında karşı cinsten ebeveynle ilgi duyulması gibi çelişkili duyguların sağlıklı bir şekilde çözülebilmesi için ebeveynlerin uygun tutumları sergilemesi gerekir. Bu saldırgan ve cinsel dürtülerin uygun ebeveyn tutumlarıyla sorunsuz bir şekilde ret edilebilmesi sağlıklı süperegoyapılanmasının temelini oluşturur. Sağlıklı süperegoyapılanması da suçluluk duygusunun normal düzeylerde yaşanmasını sağlar. (Brenner 1998).

Aslan (2005)'in vurguladığına göre demokratik tutumla çocuklar yetiştirilirken fikirleri alınır, dinlenir ve sorumluluk almaları sağlanır (Aslan 2005). Sorumluluk duygusu gelişen bir çocuğun davranışlarının sonuçlarını da üzerine alabildiği ve suçluluk duygusu hissedebilme yetisi kazanabildiği düşünülebilir. Buna göre Yaşa (2012)'nin çalışmasında demokratik tutum ile suçluluk duygusu arasında aynı yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Otoriter tutumda yetiştirilen çocukların bireyselliklerinin engellenmesine ve bunun sonucunda kendilerine olan güvenlerinin gelişmemesine bağlı olarak çoğu davranışlarının sonuçlarından anne-babalarını sebep olarak görebildikleri düşünüldüğünde daha az suçluluk hissediyor olabilirler. Koruyucu tutumda ise anneye bağımlılık duygularının devam edeceğinden (Yavuzer 2010) çocuğun kendini savunma becerisinin gelişmemesine bağlı olarak bu tutumla yetiştirilen kişiler

kendilerini daha az suçlama eğilimi gösteriyor olabilirler. Buna göre Yaşa (2012)'nin çalışmasında koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutum ile suçluluk duygusu arasında ters yönde ilişki görülmesi anlaşılabilir.

Yaşa (2012)'nin çalışmasında incelenen anne baba tutumları ile utanç duygusu arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ana-baba tutumları ile utanç arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Araştırmada bu bulgu Erikson'un psikososyal gelişim kuramına dayanarak şöyle yorumlanmıştır: "Çocuğun kendi yeterliliğini denediği bir buçuk ila üç yaşları arasında çocuk, 'özerkliğe karşı utanç ve şüphe' dönemi yaşamaktadır. Bu dönemde eğer aile çocuğun davranışlarını sürekli denetler cesaretini kırarsa utanç duygusunun artacağı" belirtilmektedir (Yaşa 2012). Buna göre ana-baba tutumlarından otoriter ve koruyucu-istekçi tutumlarla büyütülen çocukların daha fazla utanç duygusu yaşayacağı varsayılır (Yaşa 2012). Ancak Yaşa (2012)'nin çalışmasında bunu destekleyen bir veri saptanmamıştır.

Yaşa'nın çalışmasında, anne-baba tutumları ile utanç duygusu arasında ilişki görülmemesiyle ilgili olarak "utanç duygusunun kaynağı olan benlik idealinin (ego ideali) daha bireye özgü unsurlar içermesinden, toplumu oluşturan bireylerin ortak görüş ve düşünceleri altında kişinin kendi tercihi olmasından fakat suçluluk duygusunun kaynağı olan üstbenliğin (süperego) ise toplum, içinde yaşanılan çevre ve ebeveyn tutumlarının etkisi altında olmasından" bahsedilmiştir (Yaşa 2012). Ayrıca Zahn-Waxler ve Robinson (1995) tarafından suçluluk ve utanç üzerine 78 çift yumurta ve 82 tek yumurta ikizleriyle yapılan bir çalışmadan bahsedilmiş buna göre "utanç üzerinde genetik unsurun etkisinin daha fazla olduğu, çevresel faktörlerin etkisinin daha zayıf olduğu; suçluluk içinse bunun tam tersi olduğu" ifade edilmiştir (Yaşa 2012).

Suçluluk-utanç duyguları ile bağlanma tarzları (Özer 2011) ve bağlanma stilleri (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010; Deniz 2006) arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında; Özer (2011)'in lise öğrencilerinden oluşan örnekleminde; suçluluk-utanç duyguları ile, kaçınmalı ve kaygılı bağlanma tarzları ile arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülürken; güvenli ve saplantılı bağlanma tarzları ile arasında ilişki görülmemiştir. Deniz (2006)'in üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleminde, utanç duygusu ile korkulu bağlanma arasında aynı yönde, güvenli bağlanma ile arasında ters yönde bir ilişki olduğu görülürken; kayıtsız ve saplantılı

bağlanma stilleri ile arasında ilişki görülmemiştir. Suçluluk duygusu ile ergenlerin bağlanma tarzları arasında ilişki saptanmamıştır. Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleminde, utanç duygusu ile kayıtsız ve güvenli bağlanma stilleri arasında ters, korkulu bağlanma stili ile arasında aynı yönde ilişki olduğu görülürken; suçluluk duygusu ile kayıtsız bağlanma stili arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Suçluluk-utanç duyguları ile saplantılı bağlanma tarzı arasında ilişki görülmemiştir. Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun regresyon analizi sonuçlarına göre bağlanma stillerinden, güvenli ve kayıtsız bağlanmanın utanç duygusunu yordadığı suçluluk duygusunu ise sadece kayıtsız bağlanma stiline yordadığı görülmüştür.

Bulgular birbirlerini bazı noktalarda desteklerken bazı noktalarda desteklememektedir. Bu durum bağlanma tarzlarını ölçmek amacıyla kullanılan ölçme aracıyla bağlanma stillerini ölçmek amacıyla kullanılan ölçme aracının birbirlerinden farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ancak bağlanma örüntülerini ölçmek amacıyla geliştirilen bütün ölçeklerin ortak noktası bağlanmanın kaygı ve kaçınma alt boyutlarından oluşmasıdır. Kaçınma ve kaygı boyutlarından yüksek puan alanlar korkulu; kaçınma ve kaygı boyutlarından düşük puan alanlar güvenli; kaygı boyutundan düşük kaçınma boyutundan yüksek puan alanlar kayıtsız; kaygı boyutundan yüksek kaçınma boyutundan düşük puan alanlar saplantılı, bağlanma tarzı içinde kategorize edilebilmektedir (Sümer 2006).

Ek olarak bağlanma puanlarının bu şekilde (korelasyon) kullanılması uygun değildir. Dört tane bağlanma stilinden en yüksek puan hangisinden alındıysa bağlanma stili odur.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun çalışmasında kayıtsız bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasındaki ters yönde ilişki olduğu görülürken Deniz (2006)'in çalışmasında kayıtsız bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasında ilişki tespit edilmemiştir. Anlamlı olduğu tespit edilen bu bulgu için kayıtsız bağlanma stiline sahip olan bireylerin kendilerini değerli ve güvenilir olarak görmeleri diğer insanlar içinse bunun tam tersi bir algıya sahip olmaları (Bartholomew ve Horowitz 1991) dolayısıyla da diğer insanlara karşı herhangi bir hatalı davranışta bulunsalar bile hissedilen suçluluk duygusunun azalacağı yorumu yapılabilir.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010); Özer (2011) ve Deniz (2006)'in çalışmasında güvenli bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasında ilişki saptanmamıştır. İlgili konudaki literatür bilgisi değerlendirildiğinde (Hazan & Shaver 1987; Kobak & Sceery 1988; Mikulincer & Orbach 1995) güvenli bağlananların hem kendileri hem de diğer insanlarla ilgili algıları olumlu olduğundan suçluluk duygusunu çok yoğun hissetmiyor olabilirler. Yani güvenli bağlanmanın daha olumlu duygularla ilişkili olması böyle bir sonuç ortaya çıkarmış olabilir.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010) ve Deniz (2006)'in çalışmalarında korkulu bağlanma stili ile suçluluk duygusu arasında ilişki tespit edilmemiştir. Korkulu bağlanma stili ile ilişki olan ve Özer (2011)'in çalışmasında değerlendirilen kaygılı ve kaçınılmalı bağlanma stilleri ile suçluluk arasında ilişki tespit edilmemiştir. Korkulu, kaygılı ve kaçınılmalı bağlanma stiline sahip olan bireylerin sosyal ilişkilerinde aşırı duyarlı olmaları, onları diğer insanlara karşı oldukça dikkatli davranmaya yönlendiriyor olabilir. Dolayısıyla bu bağlanma stillerine sahip bireyler suçluluk hissedecekleri bir durumu pek düşmemiş olabilirler.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010) ve Deniz (2006)'in çalışmalarında güvenli bağlanma stili ile utanç duygusu arasında ters yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgunun Bartholomew ve Horowitz (1991)'in bağlanma modeli ile tutarlılık gösterdiğinden bahsedilmiştir (Akbağ ve Erden-İmamoğlu 2010). Wells ve Hansen (2003) tarafından yapılan bir araştırma sonucuna göre de güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin utanç duygusunun düşük bulunmuştur. İlgili konudaki literatür bilgisi değerlendirildiğinde (Lewis, Alessandri ve Sullivan; 1992; Ferguson ve Crowley 1997) erken çocukluk döneminde ona bakım veren kişiyle olan ilişkiler sağlıklıysa; çocuğun ihtiyaçları karşılanmış, çocukla yeteri kadar ilgilenilmiş ve desteklenmişse çocuğun kendine olan güveninin daha yüksek olacağı göz önünde bulundurulduğunda güvenli bağlananların daha az utanç duygusu yaşamaları anlaşılabilir.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun kayıtsız bağlanma stili ile utanç arasındaki ters yöndeki ilişki görülürken Deniz (2011)'in çalışmasında kayıtsız bağlanma stili ile utanç arasında ilişki görülmemiştir. Kayıtsız bağlanan kişilerin kendilerini değerli olarak görürken başka insanların kendilerini reddedecekleri

düşüncesiyle genellikle yakın kişiler arası ilişkiler kurmaktan kaçınmalarından dolayı utanç duygusu fazla tecrübelenmemiş olabilir.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010) ve Deniz (2006)'in çalışmalarında korkulu bağlanma stili ile utanç duygusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Korkulu bağlanma stili ile ilişkili olan ve Özer (2011)'in çalışmasında da değerlendirilen kaygılı ve kaçınmalı bağlanma stilleri ile utanç duygusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Korkulu, kaçınmalı ve kaygılı bağlanma stillerine sahip kişiler kendilerinin yetersiz olduklarını ve ilişkilerinde sevilmeceklerini düşündüklerinden (Sümer ve Güngör, 1999) utanç duygusu yaşıyor olabilirler.

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun çalışmasında bağlanma stillerinden güvenli, korkulu ve kayıtsız bağlanma stilleri ile utanç duygusu arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanırken yapılan regresyon analizi sonucuna göre korkulu bağlanma stilinin anlamlılığını kaybettiği görülmüştür. Bu sonuca göre korkulu bağlanma stilinin güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleriyle bir ilişkisi olmasından kaynaklı yanlış pozitif değer vermiş olduğu ve regresyon analiziyle bu yanlış pozitif değer ortadan kaldırılmış olduğu düşünülebilir.

Özer (2011)'in çalışmasında bağlanma tarzlarından saplantılı bağlanma ile suçluluk ve utanç duyguları arasında ilişki saptanmamıştır. Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010); Deniz (2006)'in çalışmalarında inceledikleri bağlanma stillerinden saplantılı bağlanma stili ile suçluluk ve utanç duyguları arasında ilişki saptanmamıştır. Saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireylerin olumsuz benlik algılarının olduğu ve başkaları tarafından onaylanmaya ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir (Consedine & Magai 2003). Özer'in psikolojik belirtiler alt boyutlarından olumsuz benlik ile utanç arasında saptanan anlamlı ilişki saplantılı bağlanma ile utanç duygusu arasında da ilişki olabileceğini düşündürse de bulgular bu yönde değildir.

6. Suçluluk-Utanç Duyguları Arasındaki İlişki

Bakım rolü olmayan grup ile şizofreni ve KBY hastalarına bakım verenler gruplarının suçluluk ve utanç düzeylerinin birbirleri ile pozitif yönde çok yüksek

düzyeyde anlamlı ilişkili olduğu görülmüştür (Ceylan 2007). Zihinsel engelli çocuk anneleri ile sağlıklı çocuk annelerinin suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür (Karaçengel 2007). Yaşa (2012), Akdağ ve Erden-İmamoğlu (2010)'nun üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalar sonucunda suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Köksal ve Gençdoğan'ın (2007) üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmasında suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Elevli (2012), Özer (2011)'in lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmalar sonucunda suçluluk ve utanç düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır.

İncelenen çalışmalara göre suçluluk ve utanç duygusunun birbiriyle paralel seyreden iki özellik gösterdiği söylenebilir. Yani suçluluk arttıkça utancın arttığı; utanç arttıkça suçluluğun artacağı ya da tam tersi suçluluk duygusu azaldıkça utancın azaldığı; utanç azaldıkça suçluluğun azalacağı söylenebilir. Suçluluk ve utanç duyguları arasındaki bu güçlü ilişkinin varlığı bu iki duyguyu birbirlerinden bağımsız olarak çok kesin sınırlarla ayırmayı güçleştirmektedir.

İlgili yazın incelendiğinde; suçluluk ve utanç duygularının birbiri ile yüksek düzeyde anlamlı ilişkili olduğu (Hisli-Şahin ve Şahin 1992; Konstam ve ark. 2001) bulunmuştur. Majör depresyon tanılı hastalar grubu ile depresif belirtileri düşük ve yüksek normaller gruplarının suçluluk ve utanç duyguları arasında anlamlı ilişki olduğu, en yüksek düzeydeki ilişkinin majör depresyon tanısı almış hasta grubunda olduğu görülmüştür (Güleç 2005). Baldwin ve ark. (2006)'nin kolej öğrencileriyle yaptıkları çalışma sonucunda suçluluk ve utanç duygularının birbirleri ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Muris ve ark. (2015)'nin klinik olmayan 8-10 yaşları arasındaki çocuk örneklem grubuyla yaptıkları çalışmanın sonucu göstermektedir ki suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif korelasyon vardır.

Tüm bu bulgulara psikoanalitik literatürü açısından bakıldığında “suçluluk duygusunun ego (benlik) ile süperego (üstbenlik) arasında ortaya çıkan gerilimden kaynaklandığı; utanç duygusunun ise benlik (ego) ile süperego (üstbenlik) değerlerine uygun olarak oluşturulan benlik ideali (ego ideali) arasında meydana gelen gerilimden kaynaklandığı” ileri sürülmüştür (Lewis1971; Piers ve Singer 1953).

Freud'un kuramına göre "benliğin bir kısmı çocukluk yıllarında toplumun, anne ve babanın aktardığı kuralları, değerleri, kuralları ve gelenekleri içeren bir yapıyı yani üstbenliği (süperego) meydana getirir. Süperego, fallik dönemde yaşanan oedipus kompleksinin karşı cinsten olan bir ebeveynle kurulan özdeşimle çözülmesiyle ve daha sonraki yıllarda sosyal ilişkilerde kurulan özdeşimlerle gelişir. Çocuk baba, anne veya başka önemli birinin uygun görmediği bir davranışı yaptığı zaman onların gösterdiği birtakım tepkilerle (beğenme, azarlama, onay verme vb.) neyin yasak olup olmadığını, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın ayrımının ne olduğunu öğrenir. Üstbenlik (süperego) öncelikle cinsel ve saldırgan dürtülerin toplumsal ilişkiler için tehlike oluşturup oluşturmadığını denetler. Aynı zamanda toplumun ve ailenin değerlerini, kurallarını ve geleneklerini temsil eder. Suçluluk duygusu yargılayıcı bir mekanizma olarak görülen üstbenliğin (süperego) insan yaşantısındaki göstergesidir" (Öztürk 2008). Freud utanç duygusunu "narsisizm ve ego ideali bağlamında ele almıştır. Freud'a göre ego ideali; içselleştirilen kültürel değerleri, çocuksu narsisizmin yansıtıldığı idealize ebeveyn tasarımlarını ve kişinin kendine saygısını oluşturan, eylemlerine yön ve şekil veren ahlaki bir yapıdır". Freud (1914), benlik idealini birincil narsisizmin bir yer değiştirmesi olarak ifade etmektedir (Chasseguet-Smirgel 2005). Psikoanalitik literatürde genel olarak suçluluk duygusunun süperegonun, utanç duygusunun ise benlik idealinin bir işlevi olduğu öne sürülmektedir.

Mevcut literatür bilgileri göz önünde bulundurulduğunda suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkinin ruhsal aygıtın yapılanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen araştırmaların bulguları birbirlerini bazı noktalarda desteklerken bazı noktalarda ise çelişmektedir. Metodolojik farklılıklara da (kullanılan soru formu, örneklemin sayısı, kimlerden ve hangi yaş gruplarından oluştuğuna) bağlı olarak değişkenlerin türü ve yorumlanmasının değiştiği görölmektedir. İncelenen araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde suçluluk ve utanç duyguları cinsiyet açasından farklılık göstermiş, genellikle kadınlarda erkeklere göre suçluluk ve utanç duygularının daha yüksek olduğu görölmüştür. Özgeçmiş özelliği olarak kabul edilen değişkenlerden biri olan disiplin cezası alma durumuna göre suçluluk ve utanç duyguları incelendiğinde disiplin cezası alan öğrencilerin disiplin cezası almayanlara göre daha fazla suçluluk ve utanç duyguları yaşadıkları görölmüştür. Çocukluk çağı travma yaşantılarının suçluluk duygusunu azalttığı görölmüştür. Soygeçmiş özelliği olarak kabul edilen değişkenlerden biri olan ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullanım durumu, suçluluk ve utanç duyguları açasından incelendiğinde ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullananların ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullanmayanlardan daha fazla suçluluk yaşadıkları görölmüştür. Anksiyete ile utanç arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görölmüştür. Psikolojik belirtileri yüksek olan grubun düşük olanlara göre daha fazla utanç yaşadıkları görölmüştür. Öfke ile suçluluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görölmüştür. İntihar olasılığı ile suçluluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görölmüştür. Alkol bağımlılarının bağımlı olmayanlardan daha fazla suçluluk ve utanç duyguları yaşadıkları görölmüştür. Erkek homoseksüellerin erkek heteroseksüellerden daha fazla utanç yaşadıkları görölmüştür. Hem homoseksüel hemde heteroseksüellerde cinsiyet rollerinden androjen cinsiyet rolüne sahip olanların belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan kişilerden yüksek düzeyde suçluluk duygularına sahip oldukları görölmüştür. Zihinsel engelli çocuk annelerinin suçluluk ve utanç düzeylerinin sağlıklı çocuk annelerinkinden daha yüksek olduğu görölmüştür. Kronik böbrek yetmezliği hastalarına evde bakım veren aile üyelerinde ve şizofreni hastalarına evde bakım veren aile üyelerinde suçluluk ve utanç düzeyinin

bakım rolü olmayan bireylerden yüksek olduğu görülmüştür. Suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkinin aynı yönde ve yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Çalışmalar suçluluk ve utanç duygularının hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu, bu iki duygunun nasıl yaşandığına ve hangi kaynaklardan beslenerek geliştiğine bağlı olarak sağlıklı ya da normal dışı yaşanabildiğini göstermektedirler.

Toplumun bakış açısı vb. farklı kültürler ve karşısındaki durumlara bağlı olarak suçluluk ve utanç duygularını oluşturan yaşantılar değerlendirildiğinde suçluluk ve utanç duygularının kültürler arasında geçerli bir tanımının oluşturulmasını ve bazı ruhsal rahatsızlıklar için koruyucu önlemler alınmasını kolaylaştırabileceği düşünülmüştür. Özellikle suçluluk duygusunun kaynağı olarak görülen süperegonun oluşmasını sağlayan etkenlerin ana-baba ve eğiticiler olduğu göz önüne alınırsa, kültürün taşıdığı önem belirginleşmektedir.

Değerlendirilen çalışmaların örneklemelerinin küçük olmasından dolayı verilerin yorumlanmasına temkinli bakılması gerekmektedir.

Ölçeklerin bazen ölçmek istediği şeyi yüzde yüz doğrulukla ölçemeyebileceği hesaba katılmalıdır.

Suçluluk ve utanç duygularının iyi tanınması, anlaşılması için bu konunun daha pek çok araştırmayla daha derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bu duyguların olumlu bir şekilde kullanılarak uygun başa çıkma becerilerinin geliştirilmesiyle kişinin ruhsal ve bedensel sağlığı açısından ve bazı psikolojik sorunların da tedavisi açısından önemli olacağı ve toplumsal birçok sorunun çözümü için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

9. KAYNAKLAR

- Acheson A, Richard DM, Mathias CW & Dougher DM. Adults with a family history of alcohol related problems are more impulsive and response inhibition. *Drugs and Dependence*. 2011; 117(2-3), 198-203.
- Akbağ M ve Erden-İmamoğlu S. Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*. 2010; 10(2), 651-682.
- Aktepe E. Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-current approaches in psychiatry*. 2009; 1:95-119.
- Altınok S. Öğrencilerinin Utangaçlık ve Başa Çıkma Stratejileri İlişkilerinin İncelenmesi. O.Ü. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, Eskişehir (Prof. Dr. Gülten Seber).
- Amanat Ç. Erkek Homoseksüel ve Heteroseksüellerde Depresyon ve Suçluluk-Utanç Düzeylerinin Cinsiyet Rolüne Göre Karşılaştırılması. M.Ü. Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, İstanbul (Yrd. Doç. Dr. Figen Karadayı).
- Aslan SA. Ergenlerde Ana-Baba Tutumu, Sınav Kaygısı, Ders Çalışma Becerilerinin Lise Giriş Sınavını Yordama Düzeyleri. M. Ü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, Mersin (Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gündoğdu)
- Atkinson RL ve Diğerleri. *Psikolojiye giriş I-II*. (Çeviren: Atakay K, Atakay M ve Yavuz). Sosyal Yayınları, İstanbul; 1995.
- Aydemir Ç, Kasım, Cebeci S, Göka E, Tüzer V. Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarının Yakınlarında Yaşam Kalitesi ve Psikiyatrik Semptomlar. *Kriz Dergisi*. 2002;10(2):29-39.
- Baldwin M, Baldwin R ve Ewald T. The relationship among shame, guilt, and self-efficacy. *American Journal of Psychotherapy*. 2006; 60(1), 1-21.

- Balkaya F. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011, Ankara (Prof. Dr. Nesrin Hisli Şahin).
- Barrett KC. A Functionalist Approach to Shame and Guilt. Tangney ve Fischer, eds. Self-Conscious Emotions. The Guilford Press, New York; 1995, 25-63.
- Bartholomew K & Horowitz LM. Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. Journal of Personality and Social Psychology. 1991; 61, 226- 244.
- Baumeister RF, Arlene MS ve Heatherton TF. Interpersonal aspects of guilt: evidence from narrative studies. İn: Tangney JP ve Fischer KW, eds. Self-Conscious Emotions. The Guilford Press, New York; 1995, 255-273.
- Baumrind D. Effects of authoritative parental control on child behavior. Child Development.1966; 37(4), 887-907.
- Bedford O & Hwang K. Guilt and shame in Chinese culture: A cross-cultural frame work from the perspective of morality ve identity. Journal for theTheory of Social Behavior. 2003; 33(2), 127-143.
- Benetti-McQuoid J & Bursik K. İndividual diffeences in experiences of and responses to guilt and shame: Examining the lenses of gender and gender role. SexRoles. 2005;Vol.53, 133-142.
- Bernstein DP, Fink L, Handelsman L, Foote J, Lovejoy M & Wenzel K. Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. American Journal of Psychiatry.1994; 151,1132-1136.
- Boysan M, Goldsmith E, Cavus H, Kayri M, Keskin S. Relations among anxiety, depression and dissociative symptoms: The influence of abuse subtype. Trauma Dissociation. 2009;10:83-101.
- Bowlby J.Attachment and loss: Volume I Attachment (Yeni Baskı). Pelican Books, London; 1984.
- Bowlby J. Attachment and loss: Volume 3 Loss. Basic Books, New York;1980
- Bowlby J. Attachment and loss: Volume 1 Attachment. New York;1969.
- Budak S. Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara; 2003.

- Bunzel B, Wollenek G, Grundbock A. Psychosocial problems of donor heart recipients adversely affecting quality of life. *Qual Life Res.* 1992; 1: 307-13.
- Butler LD, Duran REF, Jasiukaitis P, Kopman C, Spiegel D. Hypnotizability and traumatic experience: A diathesis-stress model of dissociative symptomatology. *Am J Psychiatry.* 1996;153(7): 42-63.
- Brenner C. Psikanalizde temel kavramlar. HYB Yayıncılık, Ankara; 1998.
- Bybee JA, Moes E, Sullivan EL, Zielonka E. Are gay men in worse mental health than heterosexual men? The role of age, shame and guilt, and coming-out. *J. Adult Dev.* 2009; 16: 155–154.
- Ceylan B. Şizofreni ve Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarına Evde Bakım Veren Aile Üyeleri ve Bakım Rolü Olmayan Bireylerde Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin Karşılaştırılması. S.Ü. Hemşirelik Anabilim Dalı, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Konya (Doç Dr. Ali Savaş Çilli).
- Chasseguet-Smirgel. Ben ideali. (Çeviren: Nesrin Tuna). Metis Yayınları, İstanbul; 2005.
- Consedine NS & Magai C. Attachment and emotion experience in later life: The view from emotions theory. *Attachment and Human Development.* 2003; 5(2), 165-187.
- Çelik P. Celal Bayar Üniversitesi Hastanesi Psikiyatri Polikliniğine Başvuran Depresif Bozukluklu Hastalarda İçselleştirilmiş Damgalanma ve İlişkili Değişkenler. C.B.Ü. Psikiyatri Anabilim Dalı, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, Manisa (Doç. Dr. E. Oryal Taşkın).
- Çobanoğlu M, Çobanoğlu N. Cezaevlerinde psiko-sosyal sağlık üzerine olumsuz risk faktörleri ve cezaevi hekimliğinde etik sorunlar. *Toplum ve Hekim.* 1996;11(75 76): 76.
- Çuhadaroğlu F. Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi.* 2000;21(6):863-868.
- Damka Z. Sığınma Evinde Kalan Şiddet Mağduru Kadınlar: Anksiyete Duyarlılığı, Travmaya Bağlı Suçluluk, Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Psikolojik Belirtiler. A.Ü. Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal

- Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, Ankara (Doç. Dr. Şennur Tutarel Kışlak).
- Dearing RL, Stuewig J & Tangney JP. On the importance of distinguishing shame from guilt: Relations to problematic alcohol and drug use. *Addictive Behaviors*. 2005; 30, 1392-1404.
- Deniz ME. Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2006; 22, p. 89-99.
- Diñer D. Üniversite öğrencilerinin utanç kavramlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2013; ISSN 1307-958, 7-19.
- Doğanavşargil Ö. Şizofreni ve Depresyonda İçselleştirilmiş Damgalanma ve Yaşam Kalitesi. D.E.Ü. Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009 (Prof. Dr. Reyhan Uçku).
- Dorahy MJ, Corry M, Shannon M, Webb K, McDermott B, Ryan M, Dyer KFW. Complex trauma and intimate relationships: The impact of shame, guilt and dissociation. *Journal of Affective Disorders*. 2013; 147, 72–79.
- Eker D. Ailenin ve toplumun akıl hastalıklarıyla ilgili tutumu. *Aile ve Toplum*. 1991; 2(1):72-79.
- Elevli S. Ergenlerde İntihar Olasılığının Yordayıcıları: Yalnızlık, Öfke İfade Biçimleri, Suçluluk ve Utanç Duygular. M. S. K.Ü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, Muğla (Prof. Dr. Zafer Gökçakan).
- Emir-Öksüz E ve Bilge F. Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, [S.l.]. 2014;171(39), ISSN 1300-1337. Erişim adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/2763/652>. Erişim tarihi: 01 Şubat 2015.
- Eisenberg N. Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review Psychology*. 2000; 51, 665-697.
- Ersoy B. Utanç: Bir garip bumerang.2014. Erişim tarihi= 15 Şubat 2015. <http://www.bilalersoy.com/utanc-bir-garip-bumerang/>

- Fedewa BA, Burns LR & Gomez A. Positive and negative perfectionism and the shame/guilt distinction: Adaptive and maladaptive characteristics. *Personality and Individual Differences*. 2005; 38, 1609-1619.
- Fischer KW ve Tangney JP. Self-conscious emotions and the affect revolution: framework and overview. İIn: Tangney ve Fischer, eds. *Self-Conscious Emotions*. The Guilford Press, New York;1995, 3-22.
- Fischer AH, Manstead SR, & Mosquera PM. The role of honour-related vs. individualistic values in conceptualizing pride, shame, and anger: Spanish and Dutch cultural prototypes. *Cognition and Emotion*. 1999; 13 (2), 149-179.
- Gabard GO, *Posttraumatic Stres Disorder in Psychodynamic Psychiatric in Clinical Practice*. 2000; 252-256.
- Geçtan E. *Psikanaliz ve sonrası*. Metis Yayınları, İstanbul; 2002.
- Goetzmann L, Sarac N, Ambuhl P. Psychological response and quality of life after transplantation: a comparison between heart, lung, liver and kidney recipients. *Swiss Med Wkly*. 2008; 138: 477-83
- Gürsoy F, Coşkun T. Büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların aile ortamlarını değerlendirmeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2006; 15(1): 151-164.
- Greenberg LS. & Watson JC. *Emotion-focused therapy for depression*. American Psychological Association. Washington; 2006.
- Griff D & Bartholomew K. Models of self and others: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1994;67(3), 430-445.
- Güleç N. *Depresyonda Utanç, Suçluluk, Öfke ve Kendilik Değeri*. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, Ankara (Prof. Dr. Nesrin Hisli Şahin).
- Güngör A. Development of the shame scale: validity and reliability studies. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*. 2001;2(15), 17-22.

- Harder DW. Shame and guilt assessment, and relationships of shame and guilt proneness to psychopathology. In: Tangney ve Fischer, eds. *Self-Conscious Emotions*. The Guilford Press, New York; 1995, 368-392.
- Harder DW, Cutler L ve Rockart L, Assessment of shame and guilt and their relationship to psychopathology. *Journal of Personality Assessment*. 1992; 59(3), 584-604.
- Hazan C & Shaver PR Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987; 52, 511-524.
- Hedman E, Ström P, Stünkel A, Mörtberg E. Shame and Guilt in Social Anxiety Disorder: Effects of Cognitive Behavior Therapy and Association with Social Anxiety and Depressive Symptoms. *PLOS ONE* 2013; 8(4): e61713. doi:10.1371/journal.pone.0061713
- Hisli-Şahin N and Şahin N. Adolescent guilt, shame, and depression in relation to sociotropy and autonomy. *The World Congress of Cognitive Therapy*. Toronto; 1992.
- Hoblitzelle W. Differentiating and measuring shame and guilt: the relation between shame and depression. Lewis HB, eds. *The Role of Shame in Symptom Formation*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London; 1987, 207-235.
- Jacoby M. *Shame and The Origins of self-esteem* (Almancadan İngilizceye Çev. Douglas Whitcher). Routledge. London; 1994.
- Kalyoncu A, Mırsal H, Pektaş O, ve ark. Alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları. *Bağımlılık Dergisi*, 2002; 3(3): 160-164
- Karaçengel FJ. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anneler İle Sağlıklı Çocuğa Sahip Annelerin, Atılganlık ve Suçluluk-Utanç Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması. M.Ü. Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul (Prof. Dr. Mücella Uluğ).
- Karancı N. Şizofren hasta ailelerinin sağlık personelinden beklentileri. *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*. Şelale Matbaacılık. Ankara; 1997, 57-66.

- Karataş Z. Lise Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Disiplin Cezası Alıp Almama ve Cinsiyetleri Açısından İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2008; 4(2).
- Kim S, Thibodeau R, Jorgensen RS. Shame, guilt, and depressive symptoms: A meta-analytic review. Psychol Bull. 2011;137(1):68-96.
- Kobak RR & Sceery A. Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. Child Development. 1988; 59, 135-146.
- Kourt R. 18-24 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Dissosiyatif Yaşantılar ve Suçluluk-Utanç Duyguları ile İlişkisinin İncelenmesi. M.Ü. Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, İstanbul (Yrd. Doç. Dr. İrem Akduman).
- Köksal F ve Gençdoğan B. Depresif olanlar ile olmayanların suçluluk, utanç ve öfke tarzlarının incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 2007, 163-175.
- Krause R. Allgemeine psychoanalytische krankheitslehre. Band 2: Modelle. Kohlhammer.1998.
- Kubany ES & Watson SB. Guilt: Elaboration of a multidimensional model. The Psychological Record. 2003; 53, 51-90.
- Kugler K & Jones WH. On conceptualizing and assessing shame and guilt. Journal of Personality and Social Psychology. 1992; 62(2), 318-327.
- Küçüker H. Suç Davranışında Bulunan Çocukların Sosyodemografik Özellikleri ve Olası Suça İtilme Nedenleri. F. Ü. Adli Tıp Anabilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Uzmanlık Tezi, 2001, Elazığ (Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tokdemir).
- Leith KP ve Baumeister RF. Empathy, shame, guilt, and narratives of interpersonal conflicts: Guilt prone people are better at perspective taking. Journal of Personality. 1998; 66, 1-38.
- Levy KN, Blatt, SJ & Shaver PR. Attachment styles and parental representations. Journal of Personality and Social Psychology. 1998; 74(2), 407-419.

- Lewis HB. Introduction: Shame the sleeper in psychopathology. In: Lewis HB, eds. *The Role of Shame in Symptom Formation*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. London; 1987a, 1-28.
- Lewis HB. The Role of Shame in Depression Over the Life Span. In: Lewis HB, eds. *The Role of Shame in Symptom Formation*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London; 1987b, 29-50.
- Lutwak N, Panish, JB, Ferrari JR & Razzino BE. Shame and guilt and their relationship to positive expectations and anger expressiveness. *Adolescence*. 2001; 36 (144), 641- 653.
- Maccoby EE and Martin JA. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: Mussen ve Hetherington, eds. *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*. John Wiley & Sons. New York; 1983, 1-101.
- Mascolo MF and Fischer KW. Developmental transformations in appraisals for pride, shame, and guilt. In: Tangney JP and Fischer KW, eds. *Self-Conscious Emotions*. The Guilford Press, New York; 1995, 64-113.
- Mash EJ, Russell AB. *Assessment of childhood disorders*. Fourth Edition. The Guilford Press, New York, 2009;720.
- Muris P, Meesters C, Bouwman L, Notermans S. Relations among behavioral inhibition, shame and guilt-proneness and anxiety disorders symptoms in non-clinical children. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2015; 46:209–216.
- Muris P and Meesters C. Small or big in the eyes of the other: on the developmental psychopathology of self-conscious emotions as shame, guilt, and pride. *Clin Child Fam Psychol Rev*. 2014; 17:19–40
- Mikulincer M & Orbach I. Attachment styles and repressive defensiveness: The accessibility and architecture of affective memories. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995; 68, 917-925.
- Nathanson DL. A timetable for shame. In: Nathanson DL, eds. *The Many of Shame*. The Guilford Press, New York; 1987, 1-63.
- Nurmi JE. How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*. 1991; 11, 1-59.

- Odağ C. Preödipalden ödipale: ikili ilişkilerden üçlü ilişkilere geçiş sorunlarına özgü bir örnek. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2004; 15(4):317-325.
- Okanlı A, Ekinci M, Gözüağca D ve Sezgin S. zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları psiko-sosyal sorunlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 2004; ISSN 1303-5134, 2-4.
- Orth U, Robins RW ve Christopher JS. Tracking the trajectory of shame, guilt and pride across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2010; 99(6), 1061-1071.
- Öz F. Sağlık alanında temel kavramlar. İmaj İç ve Dış Ticaret Aş., Ankara; 2004, 132-155.
- Özer M. Suçluluk-Utanç, Bağlanma, Algılanan Ebeveynlik (Anne) Tarzı Ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiler. K.H.O. Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, Ankara (Prof.Dr. Nesrin Hisli Şahin).
- Özmen E, Özmen D, DüNDAR PE, Çetinkaya AÇ, Taşkın EO. Yoksulluğun ergenlerin ruh sağlığına etkileri. *Türkiye’de Psikiyatri*. 2008; 10(2): 39–46.
- Öztürk Ö. İstanbul H Tipi Cezaevinde Kalan Ergenlerde Suçluluk-Utanç Duygusunun Değerlendirilmesi, Z. K.Ü. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, Zonguldak (Doç. Dr. Ayşe Ocakcı).
- Pulakos J. Family environment and shame: Is there a relationship?. *Journal of Clinical Psychology*.1966; 52(6), 617-623.
- Rotter JB. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*. 1966; 80(609),1-28.
- Sağduyu A, Aker T, Özmen E, Ögel K, Tamar D. Halkın şizofreniye bakışı ve yaklaşımı üzerine bir epidemiyolojik araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2001; 12(2):99–110.
- Sağduyu A, Aker T, Özmen E, Uguz S, Ögel K, Tamar D. Şizofrenisi olan hastaların yakınlarının şizofreniye yönelik tutumları. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2003;14(3):203–212.

- Sakallı N. The relationship between sex is man attitudes toward homosexuality in a sample of turkish college students. *Journal of Homosexuality*. 2002; 42(3).
- Savaşır I. ve Şahin NH. Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler. TPD Yayınları. Ankara; 1997.
- Sayar K. Depresyona giden yol. 2013, 2015. Erişim tarihi: 23.03.2015. <http://www.kemalsayar.com/KategoriDetay-Depresyona-Giden-Yol-124.html>
- Schoenleber M, Chow PI, Berenbaum H. Self-conscious emotions in worry and generalized anxiety disorder. *Br J Clin Psychol*. 2014;53(3):299-314.
- Shin KM, Cho SM, Lee SH, Chung YK. A pilot prospective study of the relationship among cognitive factors, shame, and guilt proneness on posttraumatic stress disorder symptoms in female victims of sexual violence. *J Korean Med Sci*. 2014; 29(6):831-6
- Sığır Ü, Tabak A ve Sağır A. Çalışanlarda Suçluluk ve Utanç Duygusunun Cinsiyet-Yaş Durumuna Göre Mukayesesi ve Örgütlerde Utanç Yönetiminin Kullanılması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Dilimler Dergisi*. 2010; 11(1), 71-85.
- Sümer N. Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2006; 21(57), 1-22.
- Sümer N ve Güngör D. Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*. 1999; 14(43), 71-106.
- Stuewig J, Tangney JP, Kendall S, Folk JB, Reinsmith Meyer C, Dearing RL. Children's proneness to shame and guilt predict risky and illegal behaviors in young adulthood. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2015;46(2):217-227
- Stuart GW and Laraia MT. Stuart and Suddeen's principles and practice of psychiatric nursing.1998.
- Şahin D. Cezaevindeki Şiddet Failleri ve Sığınma Evinde Kalan Şiddet Mağdurlarının Şiddete Bakış Açılımları ile Suçluluk Utanç Duygularının Değerlendirilmesi. İ.Ü. Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Adli Tıp Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, İstanbul (Prof. Dr. Gürsel Çetin).

- Şar V. Kötüye kullanım ve ihmal ile ilişkili sorunlar. Güleç, Köroğlu (ed). Psikiyatri Temel Kitabı. Hekimler Yayın Birliği. Ankara;1998, 823-833.
- Şenel GB. Alkol Sorunu Yaşayan ve Yaşamayan Bireylerin Suçluluk Utanç Duyguları, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve İç-Dış Kontrol Odağı Açısından Karşılaştırılması. M.Ü. Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, İstanbul (Yrd. Doç. Dr. İrem Akduman).
- Yaşa Z. Üniversite Öğrencilerinde Ana Baba Tutumlarının Suçluluk ve Utanç Duyguları Üzerine Etkisi. C.B.Ü. Psikiyatri Anabilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, Manisa (Prof. Dr. Erol Özmen).
- Yavuzer H. Ana-baba ve çocuk. 21. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul; 2010.
- Yavuzer H. Çocuk ve suç. 9.Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul;1998.
- Yörükoğlu A. Değişen toplumda aile ve çocuk. Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul; 2000.
- Tangney JP & Dearing RL. Shame and guilt. Guilford, New York; 2004.
- Tangney JP. Self-relevant emotions. In: Leary MR & Tangney JP, eds. Handbook of Self and Identity. The Guilford Press. New York; 2003, 384-400
- Tangney JP & Dearing RL. Shame and guilt. The Guilford Press, New York; 2003;34-47.
- Tangney JP. Shame and guilt in interpersonal relationships. In: June Price Tangney JP and Fischer KW, eds. Self-Conscious Emotions. The Guilford Press, New York; 1995, 114-139.
- Tangney JP ve Dearing RL. Shame and guilt. The Guilford Press, New York; 2002.
- Taşkintuna N ve Özçürümez G. Bir Travma modeli olarak son evre böbrek hastalığı: hemodiyaliz hastalarında, böbrek transplantasyonu alıcı ve verici adaylarında utanç ve suçluluk. Nöropsikiyatri Arşivi. 2011; 48: 249-54.
- Treeby M & Bruno R. Shame and guilt proneness divergent implications for problematic alcohol use and drinking to cope with anxiety and depression.

Symptomatology. *Personality and Individual Differences*. 2012; 53(5), 613-617.

Wallbott HG ve Scherer KR. Cultural determinants in experiencing shame and guilt. In: Tangney JP ve Fischer KW, eds. *Self-Conscious Emotions*. The Guilford Press, New York; 1995, 465-487.

Walter JL ve Burnaford SM. Developmental changes in adolescents. Guilt and shame: The role of family climate and gender. *North American Journal of Psychology*. 2006; 8(1), 321-338.

Weiner B. An attribution a theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*. 1985; 92(4), 548-573.

Wiginton K, Deborah JR ve Oomen J. Using the anger response inventory to evaluate the effect of shame and guilt on interpersonal communication skills. *American Journal of Health Education*. 2004; 35(3), 152-157.

Zahn-Waxler C, Kochanska G, Krupnick, J & McKnew D. Patterns of guilt in children of depressed and well mothers. *Developmental Psychology*. 1990; 30(1), 51- 33.

Zahn-Waxler C & Robinson J. Empathy and guilt: Earlyorigins of feelings of responsibility. In: Tangney JP & Fischer KW, eds. *Self-Conscious Emotions: The Psychology of Shame, Guilt, Embrassment, and Pride*. Guilford Press, New York; 1995, 143-173.

10. EKLER

EK-1. Veri Kontrol Listesi

Çalışmanın Başlığı	Çalışmanın Özeti	Çalışmanın Giriş Bölümü	Çalışmanın Metodu	Çalışmanın Tasarımı	Örneklem Büyüklüğü ve Kapsamı	Kullanılan Veri Toplama Aracı	Çalışmanın Bulguları	Çalışmanın Tartışma Bölümü	Çalışmanın Sınırlılıkları	Çalışmanın Sonuç Bölümü

EK-2. Suçluluk-Utanç Ölçeği

Bu ölçeğin amacı bazı duyguların hangi durumlarda ne derece yoğun olarak yaşandığını belirlemektir. Aşağıda bazı olaylar verilmiştir. Bu olaylar sizin başınızdan geçmiş olsaydı, ne kadar rahatsızlık duyardınız. Lütfen her durumu dikkatle okuyup öyle bir durumda ne kadar rahatsızlık duyacağınızı işaretleyiniz.

1. Bir tartışma sırasında büyük bir hararetle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

2. Evinizin çok dağınık olduğu bir sırada beklenmeyen bazı misafirlerin gelmesi

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

3. Birinin size verdiği bir sırrı istemeyerek başkalarına açıklamak

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

4. Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek bir şekilde size açıkça ilgi göstermesi

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

5. Giysinizin, vücudunuzda kapalı tuttuğunuz bir yeri açığa çıkaracak şekilde buruşması ya da kıvrılması

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

6. Bir aşk ilişkisi içinde sadece kendi isteklerinizi elde etmeye çalıştığınızı ve karşı tarafı sömürdüğünüzü fark etmeniz.

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

7. Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

8. Uzman olmanız gereken bir konuda, bir konuşma yaptıktan sonra dinleyicilerin sizin söylediğinizin yanlış olduğunu göstermesi

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

9. Çok işlek bir iş merkezinin bulunduğu bir köşede herkesin size bakmasına neden olan bir olay yaşamak.

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

10. Lüks bir restoranda başkaları size bakarken çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğinizi fark etmek.

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

11. Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak.

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

12. İşçilerinizin sağlığına zarar vereceğinizi bildiğiniz halde, bir yönetici olarak çalışma koşullarında bir değişiklik yapmamak.

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

13. Sözlü bir sınav sırasında kekeleydiğiniz ve heyecandan şaşırduğunuzda, hocanın sizin bu halinizi kötü bir sınav örneği olarak bütün sınıfa göstermesi

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

14. Tanıdığınız birinin sıkıntıda olduğunu bildiğiniz ve yardım edebileceğiniz bir halde yardım etmemek

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

15. Bir partide yeni tanıştığınız insanlara açık saçık bir fikra anlattığınızda birçoğunun bundan rahatsız olması

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

16. Akılsızca, bencilce ya da gereksizce büyük bir harcama yaptıktan sonra ebeveyninizin mali bir sıkıntı içinde olduklarını öğrenmek

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

17. Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığınız halde arkadaşınızın hırsızlık yapanın siz olduğunuzu hiçbir zaman anlamaması.

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım
- (3) Oldukça rahatsızlık duyardım
- (4) Epey rahatsızlık duyardım
- (5) Çok rahatsızlık duyardım

18. Bir davete ya da toplantıya rahat gündelik giysilerle gidip herkesin resmi giyindiğini görmek

- (1) Hiç rahatsızlık duymazdım
- (2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

19. Bir yemek davetinde bir tabak dolusu yiyeceği yere düşürmek

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

20. Herkesten sakladığınız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkartılması.

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

21. Bir kişiye hak etmediği halde zarar vermek

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

22. Alış-veriş sırasında paranızın üstünü fazla verdikleri halde sesinizi çıkarmamak.

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

23. Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek

(1) Hiç rahatsızlık duymazdım

(2) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

24. Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak

(3) Hiç rahatsızlık duymazdım

(4) Biraz rahatsızlık duyardım

(3) Oldukça rahatsızlık duyardım

(4) Epey rahatsızlık duyardım

(5) Çok rahatsızlık duyardım

EK-3. Tez Konusu Onayı

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÖNETİM KURULU

Toplantı Tarihi: 12.02.2015

Toplantı Sayısı: 04 Karar Sayısı: 27

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU

ALINAN KARAR

Karar 27- Sağlık Hizmetlerinde İletişim Anabilim Dalı Başkanlığı'nın 11.02.2015 tarih 06 sayılı yazısı görüşülerek; Sağlık Hizmetlerinde İletişim Tezli Yüksek Lisans öğrencisi arzu DAĞKURS'un ikinci tez danışmanı olarak Prof. Erol ÖZMEN'in atanmasına ve "Türkiyede suçluluk ve utanç üzerine yapılan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi" başlıklı Tez Konusunun kabulüne OY BİRLİĞİ ile karar verildi.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU

Prof. Dr. Ayşe AKTAŞ	Müdür	
Yrd. Doç. Dr. Süheyla RAHMAN	Müdür Yardımcısı	
Yrd. Doç. Dr. Şebnem ŞENOL	Müdür Yardımcısı	
Prof. Dr. Necip KUTLU	Üye	
Doç. Dr. Mehmet GÖRAL	Üye	
Doç. Dr. Sezgi ÇINAR PAKYÜZ	Üye	
Özcan GERÇEKER	Raportör	

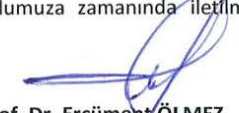
1

Prof. Dr. A. AKTAŞ	Yrd. Doç. Dr. S. RAHMAN	Yrd. Doç. Dr. Ş.ŞENOL	Doç. Dr. M. GÖRAL	Prof. Dr. N. KUTLU	Doç. Dr. S. ÇINAR PAKYÜZ	Ö.GERÇEKER Raportör
Paraf	Paraf	Paraf	Paraf	Paraf	Paraf	Paraf

EK-4. Etik Kurul İzin Yazısı

T.C.
Celal Bayar Üniversitesi
Tıp Fakültesi Yerel Etik Kurulu
Karar Formu

KARAR TARİH / NO	11 / 03 / 2015 / 20478486 - 123					
ARAŞTIRMANIN ADI	Türkiye'de Suçluluk Ve Utanç Üzerine Yapılan Araştırmaların Sistematiik Değerlendirilmesi					
SORUMLU ARAŞTIRMACI	Doç. Dr. E. Oryal TAŞKIN – CBÜ. Psikiyatri Anabilim Dalı					
ARAŞTIRMA EKİBİ	Prof. Dr. Erol Özmen,- Yük. Lisans. Öğr. Arzu Dağkurs					
ARAŞTIRMANIN NİTELİĞİ	UZMANLIK TEZİ ☐		YÜKSEK LİSANS--DOKTORA TEZİ ☒		AKADEMİK AMAÇLI ☐	
DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	03/03/2015 / 89 – Tarih ve sayılı Araştırma dosyası					
KARAR BİLGİLERİ	Araştırma dosyası görüşülmüş, etik açıdan oy birliği ile UYGUN bulunmuştur.					
Ünvanı/Adı/Soyadı	Araştırma İle İlişkisi Olan Üye	Toplantıya Katılmayan Üye	Ünvanı/Adı/Soyadı	Araştırma İle İlişkisi Olan Üye	Toplantıya Katılmayan Üye	
Prof. Dr. Ercüment ÖLMEZ Farmakoloji AD	☐	☐	Prof. Dr. Necip KUTLU Fizyoloji AD	☐	☐	
Prof. Dr. Cengiz KIRMAZ Alerji İmmünoloji BD	☐	☐	Prof. Dr. Ece ONUR Tıbbi Biyokimya AD	☐	☐	
Prof. Dr. Pelin ERTAN Çocuk Sağlığı Hastalıkları AD	☐	☒	Prof. Dr. Canan TIKIZ F. T. R Algoloji AD	☐	☒	
Prof. Dr. Erhun KASIRGA Çocuk Sağlığı Hastalıkları AD	☐	☐	Prof. Dr. Gönül Tezcan KELEŞ Anestezi ve Reanimasyon AD	☐	☐	
Prof. Dr. Artuner DEVECİ Psikiyatri AD	☐	☐	Prof. Dr. F. Sırrı ÇAM Tıbbi Genetik AD	☐	☐	
Doç. Dr. Peyker TEMİZ Patoloji AD	☐	☒	Doç. Dr. Beyhan Cengiz ÖZYURT Halk Sağlığı AD	☐	☐	
Yrd. Doç. Dr. Selim ALTAN Tıbbi Etik AD	☐	☐	Yrd. Doç. Dr. Tarık ULUÇAY Adli Tıp AD	☐	☐	
Nazlı KÜEY Avukat	☐	☐	Yrd. Doç. Dr. Dilek ÇEÇEN Cerrahi Hemşireliği AD	☐	☐	
	☐	☐	Derviş KILIÇ Sivil Üye	☐	☒	
Etik Kurulumuzun kararı yukarıda belirtilmiştir. Araştırma Başvuru Formunun Taahhütname – Bölüm E kısmında belirtilmiş olan hususların dikkate alınarak istenilen bilgilerin Etik Kurulumuza zamanında iletilmesi konusunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.						
 Prof. Dr. Ercüment ÖLMEZ Başkan						

11. ÖZGEÇMİŞ

Adı	Arzu	Soyadı	DAĞKURS
Doğum Yeri	Konak	Doğum Tarihi	05.01.1991
Uyruğu	T.C.	Tel	0506 899 94 00
E-mail	a_rz-u@hotmail.com		

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Celal Bayar Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi	2012
Lise	Çankaya Milli Piyango Anadolu Lisesi	2008

İş Deneyimi

Görevi	Kurum	Süre (Yıl-Yıl)
Psikolog	Şehzadeler Toplum Sağlığı Merkezi	2013-Halen devam ediyor.

Yabancı Diller	Okuduğunu Anlama	Konuşma	Yazma
İngilizce	İyi	Orta	İyi

Yabancı Dil Sınav Notu #								
YDS	ÜDS	IELTS	TOEFL IBT	TOEFL PBT	TOEFL CBT	FCE	CAE	CPE
	68,75							

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
ALES PUANI	73,28	79,34	72,67
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma Becerisi
Microsoft (Word, Excel, Power Point)	İyi